

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Ελληνικό και Παγκόσμιο Θέατρο: Δραματοουργία, Παράσταση, Εκπαίδευση»

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ

Θεατρική Μετάφραση και Δημιουργική Γραφή

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“Η δημιουργική γραφή ως μέσο για την αντιμετώπιση των
συνεπειών της ενδοοικογενειακής βίας. *Μια βιβλιογραφική έρευνα.*”

Φωτεινή Βαλελή

Επιβλέπων: Παναγιώτης Τζαμαργιάς
(Ε.Ε.Π., Π.Τ.Δ.Ε, Ε.Κ.Π.Α. - ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ).

ΑΘΗΝΑ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2023

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η δημιουργική γραφή ως μέσο για την αντιμετώπιση των συνεπειών της
ενδοοικογενειακής βίας. *Μια βιβλιογραφική έρευνα.*

Creative writing as a means of dealing with the consequences of domestic violence.

A literature survey.

Όνομα: Φωτεινή Βαλελή

A.M.: 7568012100008

**Τριμελής
Επιτροπή:**

Τζαμαργιάς Παναγιώτης, Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό, Π.Τ.Δ.Ε,
Ε.Κ.Π.Α. - Σκηνοθέτης

Δημάκη - Ζώρα Μαρία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Π.Τ.Δ.Ε, Ε.Κ.Π.Α

Μυλωνάκου-Κεκέ Ζαφειρία Ηρώ Καθηγήτρια, Π.Τ.Δ.Ε, Ε.Κ.Π.Α

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Φωτεινή Βαλελή που την εκπόνησε στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης. Η δημιουργός εκχωρεί στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής του διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση», «ανάρτηση», μετάφραση, τροποποίηση με οποιοδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέα/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και πνευματικών δικαιωμάτων.

ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ:

Άμα γράφεις, καλά είναι.

Γιατί «γράψιμο» σημαίνει δημιουργία.

Και η δημιουργία είναι μια χαρά.

Viktor E. Frankl: *Δεν υπάρχει τίποτε στον κόσμο, τολμώ να πω, που θα μπορούσε τόσο αποτελεσματικά να βοηθήσει ένα άνθρωπο να επιζήσει, ακόμα και κάτω από τις πιο δυσμενείς συνθήκες, όσο η επίγνωση ότι υπάρχει νόημα και σκοπός στη ζωή του.*

Frankl, E. V. (2010). *Το νόημα της ζωής*. Αθήνα: Ψυχογιός.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	Σελ.
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	7
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	8
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
ABSTRACT	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ – ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ	
1.1 Ορισμοί - Εννοιολογικό Πλαίσιο	12
1.2 Μορφές Ενδοοικογενειακής Βίας - Κακοποίησης	19
1.2.1 Ψυχολογική Ενδοοικογενειακή Βία - Κακοποίηση	20
1.2.2 Σωματική Ενδοοικογενειακή Βία - Κακοποίηση	22
1.2.3 Σεξουαλική Ενδοοικογενειακή Βία - Κακοποίηση	23
1.2.4 Παραμέληση και άλλες μορφές	29
1.3. Στατιστικά Στοιχεία	31
1.4. Παράγοντες που ευνοούν την ενδοοικογενειακή βία	37
1.5. Επιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας	39
1.5.1 Σχέση Παιδικής Κακοποίησης και Εγκεφαλικής Ανάπτυξης	43
1.5.2. Μετατραυματική Ανάπτυξη – Ανθεκτικότητα	46
1.6. Παρέμβαση	51
1.7. Παρατηρήσεις	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ	
2.1. Εννοιολογικό πλαίσιο – Χαρακτηριστικά	56
2.2. Θεραπευτικός χαρακτήρας γραφής - Γενικά	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ο ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ - ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	65
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	77
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	81
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	97
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	114

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ την μητέρα μου Ματρώνα, η οποία με την φροντίδα και την αγάπη της, φρόντισε να υπάρχει το καταλληλότερο πλαίσιο και οι ομορφότερες συνθήκες που θα μπορούσαν προκειμένου να γραφτεί η παρούσα εργασία. Ευχαριστώ όλα τα μέλη της οικογένειάς μου – Ιωάννη, Κλειώ, Παναγιώτη, Μαρία, Νίκο, για την ακατάπαυστη στήριξη τους. Ευχαριστώ όλους τους συμφοιτητές μου – Αντώνη, Σπύρο, Μάνο, Γιώργο, Ντίνα, Τερέζα, Ειρήνη, Πέλη, Βερονίκη, Χριστίνα, Ρόζυ, Ελένη, Ελπίδα, Χριστίνα, Κατερίνα, Ηλιάνα, Όλια, Ελένη, Μαρία, Νίκο για την ωραία παρέα τους και το γλυκό κλίμα που δημιούργησαν στο ταξίδι της γνώσης και της εμπειρίας του μεταπτυχιακού. Ευχαριστώ όλους τους καθηγητές μου Γάκη Κώστα, Ιωαννίδη Γρηγόρη, Μαυρογεωργίου Βασίλη, Δημητρούλια Ξανθίπη, Μιχαλόπουλο Παναγιώτη, Ρεμεδιάκη Ιωάννα, Αλτουβά Αλεξία, Γεωργοπούλου Ξένια, Μαυρολέων Άννα, Μπουσιοπούλου Θάλεια, Βαρζελιώτη Γωγώ, Καρρά Κατερίνα που με βοήθησαν να «ανοίξω» τα μάτια μου στον πολύ ενδιαφέρον κόσμο των θεατρικών σπουδών και της δημιουργικής γραφής και ιδιαίτερα τον επιβλέποντα μου καθηγητή Τζαμαργιά Παναγιώτη για την επικοινωνία και την συμβουλευτική του καθοδήγηση, όπως και τις καθηγήτριες Ηρώ Μυλωνάκου - Κεκέ και Δημάκη - Ζώρα Μαρία για την προθυμία τους να είναι στην τριμελή επιτροπή και τις πολύτιμες συμβουλές τους. Ευχαριστώ όλους τους φίλους μου και ιδιαιτέρως την Κατερίνα, τον Ηλία, τη Ζωή, την Αναστασία, την Κατερίνα, την Γεωργία, την Βίκυ, τη Δανάη, την Στυλιανή, τον Γιάννη, την Άννα, τη Μαντώ, τον Δημήτρη, τον Κωνσταντίνο, την Βασιλική, τη Μαρίνα και την Ευσταθία για την αέναη συμπαράσταση τους, τη Μαρία που με βοήθησε να βλέπω εντός μου και τον πνευματικό μου πατέρα Νικόλαο για τη θεική του σοφία και αμέριστη αγάπη του.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί συχνά έναν αόρατο ιστό αράχνης που συνδέει τους θύτες με τα θύματα. Πουθενά αλλού η ψυχολογική απομόνωση δεν είναι τόσο οδυνηρή όσο στις νοσηρές, σεξουαλικής και άλλων μορφών βίας, σχέσεις. Παιδιά που αντιδρούν θετικά όταν τους ζητηθεί να απομακρυνθούν από το σπίτι, αδύναμα να απεμπλακούν από τα τραύματα που τους προκαλούνται, οδηγούνται προς μια μαύρη τρύπα αέναης καταστροφικότητας.

Οι τρόποι αντιμετώπισης είναι πολυσχιδείς αλλά όχι πάντα αποτελεσματικοί καθώς καλύπτεται πολλές φορές από τα ίδια τα θύματα η καταστροφική συνθήκη στην οποία ζουν. Μπερδεύοντας την ένδειξη αγάπης με τη βία, περιμένοντας την απαραίτητη για αυτούς προσοχή από τα μόνα πρότυπα που έχουν, τους γονείς τους, υπό τον φόβο της τιμωρίας, δυσκολεύονται δικαιολογημένα να εμπιστευτούν άλλα πρόσωπα για να βοηθηθούν.

Κι όμως, μέσα στο σκοτάδι της πραγματικότητας, ο άνθρωπος παλεύει να απεγλωβιστεί ή να απεγκλωβίσει, κι ας μη βλέπει τα στηρίγματα του, αλλά ανιχνεύοντας τα στην πορεία, εμπιστευόμενος τις υπόλοιπες του αισθήσεις...

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο, παρουσιάζεται η εκτενέστερη βιβλιογραφία τόσο για την ενδοοικογενειακή βία όσο και την δημιουργική γραφή αλλά και για τη μεταξύ τους συσχέτιση. Το δεύτερο, αποτελείται από το δημιουργικό σκέλος στα πλαίσια της ειδίκευσης «Θεατρική Μετάφραση και Δημιουργική Γραφή» του μεταπτυχιακού.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος, για την καλύτερη οργάνωση του θέματος, η διπλωματική εργασία χωρίζεται σε τρία κεφάλαια. Το πρώτο αποτελείται από το εννοιολογικό πλαίσιο της ενδοοικογενειακής βίας, τις μορφές, τα στατιστικά της δεδομένα, τους παράγοντες που την ενισχύουν θετικά, τις επιπτώσεις και τους τρόπους παρέμβασης. Στο δεύτερο κεφάλαιο, μελετάται η έννοια της δημιουργικής γραφής, τα χαρακτηριστικά της και ο υποστηρικτικός της ρόλος γενικότερα. Ενώ, στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο, διερευνάται η υπάρχουσα βιβλιογραφία που εξετάζει τη συμβολή της δημιουργικής γραφής στα πλαίσια θεραπείας ατόμων που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία ως παιδιά.

Στο δημιουργικό σκέλος, η συγγραφέας της διπλωματικής εργασίας δημιουργεί δύο κείμενα με δυνατότητες θεατρικού, με θέμα και τα δύο, την ενδοοικογενειακή βία.

ABSTRACT

This thesis is divided into two parts. In the first one, the most extensive bibliography is presented both on domestic violence and on creative writing and on the correlation between them. The second part consists of the creative part within the framework of the specialization "Theatrical Translation and Creative Writing" of the postgraduate course.

More specifically, in the first part, for better organization of the subject, the thesis is divided into three chapters. The first one consists of the conceptual framework of domestic violence, its forms, its statistics, the factors that positively reinforce it, its effects and the methods of intervention. In the second chapter, the concept of creative writing, its characteristics and its supporting role in general are studied. In addition, in the third and final chapter, the existing literature that studies the contribution of creative writing in the treatment contexts of individuals who have experienced domestic violence as children is studied.

In the creative part, the author of this thesis creates two texts with theatrical potential, both on the subject of domestic violence.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αναγκαιότητα και Σκοπός μελέτης

Η ενδοοικογενειακή βία δεν αποτελεί νέο φαινόμενο, αλλά μια πολύπλευρη και σύνθετη κατάσταση τόσο διαχρονική όσο και διαπολιτισμική, διαγενεαλογική και διαταξική η οποία συνεχίζει να μαστίζει τις σύγχρονες κοινωνίες με ποικίλες μορφές. Η δημιουργική γραφή είναι ένα σχετικά νεότερο πεδίο μελέτης με πολλές προεκτάσεις τόσο στον χώρο του θεάτρου, όσο και της παιδαγωγικής και της ψυχολογίας. Η αναγκαιότητα της παρούσας μελέτης έγκειται στην συχνή απόκρυψη των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, στις σκληρές αρνητικές επιπτώσεις η οποία φέρει στην ψυχοσωματική υγεία των θυμάτων και ως επακόλουθο αυτών, στην αναγκαιότητα διερεύνησης των θεραπευτικών διαδικασιών. Μέσω της δημιουργικής γραφής μπορεί ένα άτομο που έχει υποστεί βία μέσα στην ίδια του την οικογένεια να επικοινωνήσει τις σκέψεις και τα συναισθήματα του, που ενδεχομένως κάλυπτε για χρόνια, και να απελευθερωθεί από αυτά;

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι, μέσα από την συγκριτική μελέτη ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας, να αποσαφηνιστούν οι εννοιολογικοί ορισμοί τόσο για την ενδοοικογενειακή βία όσο και για την δημιουργική γραφή, να διευκρινιστούν οι μορφές, τα αίτια, οι επιπτώσεις, οι τρόποι παρέμβασης και αντιμετώπισης των τραυματικών αντικτύπων της ενδοοικογενειακής βίας καθώς και τα χαρακτηριστικά της δημιουργικής γραφής και να διερευνηθεί αν η χρήση της δημιουργικής γραφής μπορεί να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό μέσο για την αντιμετώπιση των συνεπειών στα θύματα της ενδοοικογενειακής βίας.

1. ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ - ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ

1.1 Ορισμοί - Εννοιολογικό Πλαίσιο

Σε μια προσπάθεια εννοιολογικού ορισμού της ενδοοικογενειακής βίας, θεωρείται απαραίτητο να προσδιοριστούν οι όροι που συνθέτουν την έννοια. Έτσι, αρχικά, η έννοια της οικογένειας αναφέρεται τόσο στην πυρηνική της μορφή, όσο και σε μια πιο διευρυμενη, της οποίας τα πρόσωπα συνδέονται με ισχυρούς δεσμούς αίματος και συνιστά ένα πρότυπο που μέσα από οικονομικές, πολιτικές και άλλες δομές μελετάται άλλοτε ως προϋπόθεση και άλλοτε ως αποτέλεσμα της κοινωνίας¹. Κατά την νομική έννοια, βία είναι κάθε πράξη, παράλειψη ή και απειλή η οποία εξαναγκάζει τρίτα πρόσωπα σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή για την οποία το θύμα ή τα θύματα δεν έχουν υποχρέωση². Η βία αναφέρεται στην πράξη της επιθετικότητας μέσω της οποίας το άτομο επιθυμεί να προκαλέσει σωματική βλάβη σε κάποιον, ενώ ως επιθετικότητα μπορεί να οριστεί η συμπεριφορά του ατόμου που προορίζεται ώστε να προκαλέσει κακό σε κάποιον, ενώ εκείνος δε θέλει³. Η μορφή της βίας μπορεί να είναι σωματική, ψυχολογική ή συναισθηματική και λεκτική, σεξουαλική ή να έχει τη μορφή

¹ Βασιλείου, Θ.Α., & Σταματάκης, Ν. (1992). *Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*. Gutenberg, σελ 280-281, Αθήνα.

² Σπινέλλη, Κ. (2006, Μάιος). *Θύματα βίας: εντός και εκτός της οικογένειας – εντός και εκτός συνόρων*. Εισήγηση στην Ημερίδα: Μορφές βίας κατά παιδιών και γυναικών στη σύγχρονη κοινωνία. Εθνικό Συμβούλιο Ελληνίδων - Εαρινή Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Κέντρου του Διεθνούς Συμβουλίου Γυναικών (ECICW-CECIF).

³ DeWall, N. C., Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2011). The general aggression model: Theoretical extensions to violence. *Psychology of violence*, 1 (3), 245-258.

παραμέλησης, ανεξάρτητα από το αν η συχνότητα της είναι επαναλαμβανόμενη ή μη⁴.
5.

Πιο συγκεκριμένα, η νομική φύση της βίας αναλύεται εκτενέστερα στο νόμο 3500/2006 ⁶, νόμος που παρατίθεται και εκτενέστερα στο παράρτημα, στο άρθρο 1 του οποίου αναφέρεται: «ενδοοικογενειακή βία είναι η τέλεση αξιόποινης πράξης, σε βάρος μέλους της οικογένειας», ενώ αργότερα, η ορολογία τροποποιείται με βάση το άρθρο 3 του νόμου 4531/2018 ⁷ και ως ενδοοικογενειακή βία ορίζονται «όλες οι πράξεις σωματικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής ή οικονομικής βίας οι οποίες συμβαίνουν εντός της οικογένειας ή μεταξύ πρώην ή νυν συζύγων ή συντρόφων, είτε ο δράστης διαμένει ή διέμενε στην ίδια κατοικία με το θύμα είτε όχι». Έτσι, ως ενδοοικογενειακή βία νοείται, κατά το νόμο αυτόν, η σωματική βλάβη σε βάρος μέλους της οικογένειας, η ψυχολογική βία και απειλή στο πλαίσιο της οικογένειας, ο βιασμός και η κατάχρηση σε ασέλγεια, η προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας, η ανθρωποκτονία και η θανατηφόρα σωματική βλάβη, που τελείται μέσα στην οικογένεια κ.ά.

Με βάση την τρίτη παράγραφο του άρθρου 1 του ν. 3500/2006 ⁶, στην έννοια του

⁴ Spinelli, C.D. (1997). *Crime in Greece in Perspective*. Athens: Sakkoulas.

⁵ Γιωτάκος, Ο. (Επιμ.). (2006). *Πρόληψη Παιδικής Κακοποίησης: Οδηγός δράσης και Τεκμηρίωσης*. Ελληνική Εταιρεία Μελέτης και Πρόληψης της Σεξουαλικής Κακοποίησης - World Health Organization.

⁶ <https://www.e-nomothesia.gr/oikogeneia/n-3500-2006.html>

⁷ Νόμος 4531/2018 - ΦΕΚ 62/Α/5-4-2018 (Κωδικοποιημένος) - ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ (e-nomothesia.gr)

θύματος ενδοοικογενειακής βίας, εμπεριέχεται κάθε μέλος της οικογένειας σε βάρος του οποίου τελέστηκαν τα αδικήματα της σωματικής βλάβης (άρθρο 6), της παράνομης βίας (άρθρο 7 παρ. 1), της απειλής (άρθρο 7 παρ. 2), του βιασμού (άρθρο 8 παρ. 1), της κατάχρησης σε ασέλγεια (άρθρο 8 παρ. 2) και της προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας (άρθρο 9), το πρόσωπο στην οικογένεια του οποίου τελέστηκε ανθρωποκτονία από πρόθεση και θανατηφόρα σωματική βλάβη, καθώς και ο ανήλικος, ενώπιον του οποίου τελείται η αξιόποινη πράξη ⁸.

Βλέπουμε έτσι ότι, η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί κατάχρηση της σωματικής, κοινωνικής, οικονομικής δύναμης από τα «ισχυρότερα» προς τα ανυπεράσπιστα μέλη μιας οικογένειας έχοντας σκοπό την επιβολή της θέλησης των πρώτων ⁹ και ως πολύπλοκη, πολυδιάστατη και πολύπρακτη, με ενεργητικό και παθητικό υποκείμενο μέλη της οικογένειας, εκδηλώνεται κυρίως με τη βία κατά του/της συζύγου, του/της συντρόφου, τη βία κατά των παιδιών, και τη βία κατά των ηλικιωμένων. Έτσι, θύτες και θύματα μπορεί να είναι είτε ενήλικες είτε ανήλικοι.

Συνεχίζοντας με τους ορισμούς, το 1999 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ¹⁰ θα ορίσει την κακοποίηση ή κακομεταχείριση ενός παιδιού ως: «όλες τις μορφές

⁸ Παπαθεοδώρου, Θ., (2007). *Η ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας – Συγκριτική Προσέγγιση*. Ποινική Δικαιοσύνη, σ. 73-74.

⁹ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1990). Η βία στην οικογένεια – ανασκόπηση. *Σύγχρονα θέματα*, τεύχος 43 – 44, σελ.78.

¹⁰ World Health Organisation - W.H.O. (1999), *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention*, Geneva, p.15

σωματικής ή συναισθηματικής κακής μεταχείρισης, σεξουαλικής παραβίασης, παραμέλησης ή παραμελημένης θεραπευτικής αντιμετώπισης ή εκμετάλλευσης για εμπορικούς σκοπούς, η οποία καταλήγει σε συγκεκριμένη ή εν δυνάμει βλάβη της υγείας, της ζωής, της ανάπτυξης ή αξιοπρέπειας του παιδιού, στο πλαίσιο μιας σχέσης ευθύνης, εμπιστοσύνης ή δύναμης». Έτσι, περιλαμβάνεται κάθε σωματική επίθεση ή τραυματισμό ή φθορά της ψυχικής ακεραιότητας, με τη βία να αποτελεί συστατικό της, για αυτόν τον λόγο, στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιούμε και τους δύο όρους (βία - κακοποίηση).

Αναλυτικότερα, το ίδιο σχεδόν χρονικό διάστημα, ως «κακοποίηση - παραμέληση παιδιών» θα περιγραφεί η κατάσταση κατά την οποία: «ένας ή περισσότεροι ενήλικες, που έχουν την ευθύνη της φροντίδας ενός παιδιού, προκαλούν ή επιτρέπουν να προκληθούν στο παιδί σωματικές κακώσεις ή συνθήκες στέρησης σε τέτοιο βαθμό, ώστε συχνά να επιφέρουν σοβαρές διαταραχές κοινωνικής, σωματικής, νοητικής ή συναισθηματικής μορφής, ακόμα και το θάνατο. Η ενδοοικογενειακή κακοποίηση του παιδιού αφορά τη σκόπιμη ή μη, με πράξεις ή παραλείψεις πρόκληση από τον γονέα, κακώσεων ή συνθηκών στέρησης σε τέτοιο βαθμό σοβαρότητας, ώστε να βλάπτεται το παιδί, να υποσκάπτεται η συγκινησιακή και ηθική του εξέλιξη, να επέρχονται σοβαρές διαταραχές σωματικής, νοητικής, συναισθηματικής ή κοινωνικής μορφής, μέχρι και ο θάνατος»¹¹.

Αναπόσπαστο κομμάτι της ενδοοικογενειακής βίας δεν μπορεί παρά να είναι η έννοια

¹¹ Αγάθωνος - Γεωργοπούλου Ε., *Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*, Αθήνα, 1998, σ. 8.

του «τραύματος», όρος με βάση την Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία (2000: 463)¹², είναι ένα γεγονός κατά το οποίο «...το άτομο βίωσε, έγινε μάρτυρας ή αντιμετώπισε ένα γεγονός ή γεγονότα που αποτέλεσαν κίνδυνο ή απειλή για τη ζωή του ή το σοβαρό τραυματισμό του, ή μια απειλή για τη σωματική ακεραιότητα του ίδιου ή των άλλων...». Αποτελεί άρα, την έκθεση σε κάθε στρεσογόνο και πιεστικό γεγονός που συνεπάγεται θάνατο ή απειλή θανάτου, σοβαρό τραυματισμό ή σεξουαλική βία. Περιλαμβάνει μια πραγματική, πιθανή ή φανταστική απειλή για τη ζωή ή την ασφάλεια του ατόμου και μπορεί επίσης με περιλαμβάνει γεγονότα στα οποία το άτομο γίνεται έμμεσα μάρτυρας ¹³. Το τραύμα επιφέρει διάρρηξη στην συνέχεια, στην κανονικότητα και στον ρυθμό της καθημερινής ζωής του θύματος - παιδιού, διάρρηξη δηλαδή στην αίσθηση της ασφάλειας και της σταθερότητας που χρειάζεται για να επιβιώνει όχι μόνο στο παρόν αλλά και στο μέλλον ¹⁴.

Συγκεκριμένα, ο Nicholson, C. (2010: 45) ¹⁴ παραλληλίζει το παιδί με έναν στρατιώτη που βρίσκεται εγκλωβισμένος στο πεδίο μάχης χωρίς διέξοδο διαφυγής. Με παρόμοιο τρόπο, στην περίπτωση μιας τραυματικής εμπειρίας, το παιδί νιώθει εγκλωβισμένο σε

¹² American Psychiatric Association. (2000). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed., text rev.). Washington, DC.

¹³ Shors, T. J., & Millon, E. M. (2016). Sexual trauma and the female brain. *Frontiers in Neuroendocrinology*, 41, 87–98.

¹⁴ Nicholson, C. (2010). No More Ghosts. The Exorcism of Traumatic Memory in Children and Adolescents, στο Chris Nicholson, Michael Irwin & Kedar Nath Dwivedi (Eds), *Children and Adolescents in Trauma. Creative Therapeutic Approaches* (σ.σ. 41-62), London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

ένα ζωντανό πεδίο μάχης, μια εμπόλεμη ζώνη που αποτελείται από τους ίδιους τους γονείς του. Τραύμα έτσι, αποτελεί κάθε ανοιχτή πληγή και είναι μέρος της ταυτότητας μας, με καθοριστικό ρόλο όχι τόσο η καθεαυτή πληγή αλλά, ο τρόπος που τη θυμόμαστε και το νόημα που της δίνουμε. Παράλληλα με την καθιέρωση του όρου «τραύμα», καθιερώθηκε και ο όρος «θύμα» καθώς, για να υπάρξει τραύμα προϋπόθεση είναι να υπάρξει κάποιο θύμα ή θύματα.

Όσον αφορά την αποκάλυψη της ιστορικά, η Καδόγλου (2017) ¹⁵ αναφέρει: «Η ουσιαστική αποκάλυψη της παιδικής κακοποίησης άρχισε από τη σωματική της μορφή, όταν το 1962 μία τριμελής ομάδα επιστημόνων του Kampe δημοσίευσε την πρώτη εμπειριστατωμένη εργασία, στην οποία επισημοποιούνταν ο όρος “σύνδρομο του κακοποιημένου παιδιού”, η οποία έρευνα, παρά την αρχική δυσπιστία του κοινού, έθεσε τις βάσεις της διάγνωσης, της θεωρητικής θεμελίωσης και της θεραπείας του συνδρόμου και αποτέλεσε το σημείο εκκίνησης για τη διεπιστημονική αντιμετώπισή του».

Όμως, η παιδική κακοποίηση συνόδευε όλες τις χρονικές περιόδους και εμφανιζόταν με διάφορες μορφές σε όλες τις κοινωνίες με τον Καιάδα στη Σπάρτη να αποτελεί ένα παράδειγμα άσκησης βίας από τους γονείς προς τα παιδιά και στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο την θυσία της Ιφιγένειας από τον Αγαμέμνονα. Στα ευρωπαϊκά έθνη, το δικαίωμα της πώλησης του τέκνου αναγνωριζόταν στον πατέρα μέχρι την εποχή του Καρλομάγνου ¹⁵. Έως και τον 18ο αιώνα, η παιδική ηλικία αντιμετωπιζόταν ως μία

¹⁵ Καδόγλου, Μ. (2017). Ενδοοικογενειακή Βία Προς Ανηλίκους: Αίτια, Επιπτώσεις Και Αντιμετώπιση

προσωρινή φάση της ζωής που τα παιδιά θεωρούνταν κτήμα των γονέων τους, οι οποίοι μπορούσαν να τα υποβάλουν σε αυστηρές και απάνθρωπες τιμωρίες, να τα αναγκάζουν να δουλεύουν εξαντλητικά, να τα εκμεταλλεύονται ή να τα πωλούν. Από τον 4ο αι. μ.Χ., υπό την επίδραση του Χριστιανισμού, άρχισε να εκδηλώνεται κάποια αντίδραση στην παιδοκτονία ενώ, με την επικράτηση των ουμανιστικών αντιλήψεων της Αναγέννησης, δόθηκαν συμβουλές προς τους γονείς να μη χτυπούν τα παιδιά τους με τρόπο, ώστε να κινδυνεύουν να πεθάνουν. Τον 18ο αιώνα άρχισε να εκδηλώνεται μία περισσότερο ανθρώπινη στάση απέναντι στα παιδιά, όταν έγινε γνωστή η περίπτωση του νεαρού Caspar Hauser, που έμεινε έγκλειστος, στη Νυρεμβέργη της Γερμανίας, επί 15 ολόκληρα χρόνια, σε σκοτεινό δωμάτιο με μόνη τροφή ψωμί και νερό, παραμένοντας σε νηπιακή κατάσταση, χωρίς καμιά εκπαίδευση, χωρίς καν ηλιακό φως, διατελώντας σε ημιάγρια κατάσταση και μόνιμη πνευματική καθυστέρηση. Έτσι, αρχικά, η κακοποίηση των παιδιών περιορίστηκε στον κλάδο της παιδιατρικής, αργότερα, κατέστη αναγκαία η συνδρομή και άλλων επιστημών για την έρευνα και αντιμετώπισή του καθώς αποτελεί πρόβλημα τόσο ιατρικό όσο και, κοινωνικό, νομικό, ψυχολογικό. Η σταδιακή αναγνώριση της ενδοοικογενειακής βίας ως μέρος των κοινωνικών προβλημάτων οφείλεται τόσο στην ανάπτυξη του φεμινιστικού κινήματος όσο και του κινήματος της παιδικής προστασίας. Τα δικαιώματα των παιδιών προωθήθηκαν μέσω της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, ενώ ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας το 1999 εντόπισε ότι η βία αποτελεί έναν σοβαρό παράγοντα κινδύνου για την υγεία των παιδιών και την ανήγαγε σε πρόβλημα δημόσιας υγείας¹⁵.

¹⁵ Καδόγλου, Μ. (2017). ό.π.

1.2 Μορφές Ενδοοικογενειακής Βίας - Κακοποίησης

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στους ορισμούς της ενδοοικογενειακής βίας, αυτή παρουσιάζεται ως η κατάχρηση της δύναμης προς τα ανίσχυρα μέλη της οικογένειας. Παρατηρείται η κακοποίηση παιδιών, συζύγων /συντρόφων και ηλικιωμένων με υπαίτιους τους ενήλικες και η κακοποίηση γονιών και μεταξύ αδερφών με υπαίτιους παιδιά¹⁶. Επίσης, όπως είδαμε στην αρχή, η ενδοοικογενειακή βία μπορεί να έχει μορφή σωματική, ψυχολογική, σεξουαλική ή να έχει την μορφή παραμέλησης¹⁷.

Παρομοίως σε σχέση με τις μορφές της, ο Δημοπούλου (2006),¹⁸ διαχωρίζει την ενδοοικογενειακή βία ως εξής:

- α) ψυχολογική και συναισθηματική κακομεταχείριση, οικονομική αποστέρηση, οικιακή αιχμαλωσία και απειλές εναντίον μελών της οικογένειας,
- β) σκόπιμες επιθέσεις με στόχο τον ψυχικό πόνο ή την σωματική βλάβη και
- γ) περιπτώσεις συνδυασμού ανθρωποκτονίας, βιασμού, επίθεσης ή απειλής με σεξουαλική παρενόχληση, ομηρία, εκφοβισμό και απειλές άσκησης βίας.

Στην παρούσα εργασία, θα εστιάσουμε στις μορφές ενδοοικογενειακής βίας με θύματα τα παιδιά και υπαίτιους τους ενήλικες.

¹⁶ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). ό.π. , σελ: 78-80

¹⁷ Spinelli, C.D. (1997). ό.π.

¹⁸ Δημόπουλου, Χ. (2006). *Το σχέδιο νόμου «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας»*. Ποινική Δικαιοσύνη, σ. 1044.

1.2.1 Ψυχολογική Ενδοοικογενειακή Βία - Κακοποίηση

Η ψυχολογική βία, μπορεί να είναι από ένας ταπεινωτικός λόγος ως μια σοβαρή ψυχολογική βλάβη. Δεν αφήνει συνήθως φανερές επιπτώσεις, μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά στην σωματική βία και συνδέεται άμεσα με την λεκτική, η οποία εμπεριέχει φωνές, εξυβρίσεις, λεκτικό εξευτελισμό, απειλές σωματικής βίας, λεκτική τρομοκράτηση, υποτιμητικά σχόλια ή μια απλή νεκρική σιγή¹⁹, η οποία δρα υπόγεια και πλήττει σε μεγάλο βαθμό το θύμα.

Γενικότερα, στην ψυχολογική κακοποίηση περιλαμβάνονται συμπεριφορές γονέων που δεν ανταποκρίνονται στις βασικές συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού για στοργή, αγάπη, ασφάλεια και αναγνώριση²⁰. Παραδείγματα αυτών των συμπεριφορών είναι οι ρητές, σαφείς, απειλές βίας, οι έμμεσες απειλές και αυτές που παίρνουν τη μορφή πνευματικού υποβιβασμού με υποτιμητικούς χαρακτηρισμούς, η απομόνωση απ το κοινωνικό περιβάλλον, η αδιαφορία, η ψυχρότητα, η γελοιοποίηση των συναισθημάτων, η χειραγώγηση με ενοχές, η σύγκριση με τα αδέρφια, η αποδοκιμασία ή πρόκληση αισθημάτων χαμηλής αυτοεκτίμησης και ανασφάλειας²¹.

Η Περκατέ (2023)²² αναφέρει ότι κάποιοι γονείς είναι εθισμένοι στα ξεσπάσματα

¹⁹ Spinelli, C.D. (1997). ό.π.

²⁰ Καδόγλου, Μ. (2017). ό.π.

²¹ Παπαμιχαήλ, Στ. (2005). *Κοινωνικές αναπαραστάσεις της κακοποίησης των γυναικών από τους συζύγους/συντρόφους τους*. Αθήνα: Σάκκουλας.

²² Περκατέ, Β. (2023, Μάιος). *Η κακοποίηση του παιδιού*. Σεμινάριο Θεωρητικής Εκπαίδευσης του οργανισμού Εθελοντικής Διακονίας Ασθενών, Αθήνα.

θυμού, κατά τα οποία ανεβαίνει η αδρεναλίνη και η αυτοπεποίθηση ενώ αργότερα, νιώθουν ενοχές. Επισημαίνει επίσης ότι, ειδικά αν αυτή η κατάσταση συνδυάζεται με αλκοόλ, υπάρχει συνήθως και σωματική κακοποίηση.

Ειδικότερα, στην ψυχολογική κακοποίηση ο Briere, J. N. (1992)²³, περιλαμβάνει εκτός τα παραπάνω και την λεκτική προσβολή, τον εκφοβισμό, την απειλή για πρόκληση σωματικής ή ψυχολογικής βλάβης, την απόρριψη, την αγνόηση, την παραμέληση, τα αισθήματα αναξιοτιότητας, κατωτερότητας και μη αποδοχής, την υποτίμηση / υποβίβαση, τον εξευτελισμό, την στέρηση αξιοπρέπειας και συναισθηματικής ανταπόκρισης (αγάπης, φροντίδας), την εκμετάλλευση, τον στιγματισμό, την τρομοκρατία, την απομόνωση, τη νοητική και συναισθηματική αποδυνάμωση, την ασυνεπή γονική παρουσία, τις αντιφατικές απαιτήσεις από το παιδί, την έλλειψη φροντίδας και τη στέρηση της οικογενειακής σταθερότητας.

Αναφορικά, η ψυχολογική κακοποίηση συναντάται και ως συναισθηματική. Ο O'Hagan (1993),²⁴ υποστηρίζει ότι: «η συναισθηματική κακοποίηση είναι η επαναλαμβανόμενη, επίμονη, ακατάλληλη συναισθηματική αντίδραση έναντι στην έκφραση των συναισθημάτων και της συμπεριφοράς ενός παιδιού» (σ.28). Στην συναισθηματική κακοποίηση, οι φροντιστές του παιδιού σπάνια το αγκαλιάζουν ή του μιλούν και οι γενικότερες συναισθηματικές του ανάγκες μένουν ακάλυπτες²⁵.

²³ Briere, J. N. (1992). *Child abuse trauma: Theory and treatment of the lasting effects*. Sage Publications, Inc.

²⁴ O'Hagan, K. (1993). *Emotional and Psychological Abuse of Children*. Milton Keynes: Open University Press. 167 pp

²⁵ Spinelli, C.D. (1997). ό.π.

Εδώ να επισημάνουμε ότι, πολλές από τις πιο πάνω συμπεριφορές δεν παρουσιάζονται μόνο στην περίπτωση ψυχολογικής κακοποίησης, για παράδειγμα, όπως θα δούμε παρακάτω, η διαφθορά και η εκμετάλλευση, συναντώνται και στην σεξουαλική κακοποίηση.

1.2.2 Σωματική Ενδοοικογενειακή Βία - Κακοποίηση

Η σωματική κακοποίηση ενός παιδιού ορίζεται ως η σκόπιμη χρήση σωματικής βίας σε βάρος ενός παιδιού από τον γονεά ή φροντιστή του η οποία μπορεί να προκαλέσει πόνο, τραυματισμό ή μόνιμη βλάβη στην σωματική του υγεία, στην επιβίωση, την ανάπτυξη ή στην αξιοπρέπειά του. Σωματικά κακοποιημένο θεωρείται ένα παιδί κάτω των 18 ετών, στο οποίο οι φυσικοί γονείς ή άλλο πρόσωπο, προκαλούν ή επιτρέπουν να προκληθούν μη τυχαίες σωματικές βλάβες, που μπορεί να επιφέρουν θάνατο ή βλάβη της υγείας του ή διαταραχή της λειτουργίας ή απώλεια κάποιου οργάνου ^{26,27}.

Περιλαμβάνεται καθε τραυματισμός ή κάκωση που δεν οφείλεται σε ατύχημα ²⁸, όπως το χτύπημα, τις κλωτσιές, το ταρακούνημα, το δάγκωμα, το στραγγαλισμό, το κάψιμο, τη δηλητηρίαση και την πρόκληση ασφυξίας. Οι κακώσεις μπορεί να είναι

²⁶ Χατζηφωτίου, Σ. (2005). *Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών και παιδιών*, Θεσσαλονίκη: Τζιόλα. σ. 86-87.

²⁷ Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης – ΕΚΚΑ Τελευταία ανάκτηση στις 23 Ιουλίου 2023 από: <https://ekka.org.gr/index.php/el/paidiki-prostasia>

²⁸ Περκατέ, Β. (2023, Μάιος). ό.π.

στα ακάλυπτα μέρη του σώματος του παιδιού και να του αφήσουν μόνιμες σοβαρές επιπτώσεις. Πολλές φορές η σωματική βία που λαμβάνει χώρα στο σπίτι ασκείται σε βάρος των παιδιών ως τιμωρία ή επιβολή αυστηρής πειθαρχίας όμως, οτιδήποτε γίνεται στο σώμα του παιδιού, αυτό μετά το ερμηνεύει στην αξία του.

1.2.3 Σεξουαλική Ενδοοικογενειακή Βία - Κακοποίηση

Συνεχίζοντας με την τρίτη μορφή βίας, την σεξουαλική, αυτή είναι από τις πιο αγχώδεις εμπειρίες της ανθρώπινης ζωής. Σεξουαλική κακοποίηση θεωρείται η έκθεση ή συμμετοχή ενός ανήλικου σε πράξεις με σεξουαλικό περιεχόμενο – επίδειξη, θωπεία, ασελγείς πράξεις, αιμομιξία, βιασμός, χωρίς τη συνειδητή κατανόηση και συναίνεση από τη πλευρά του θύματος. Στον όρο αναφέρονται και η παιδική πορνογραφία και η πορνεία ως εμπορευματικές πλευρές της ²⁹.

Ακόμη πιο συγκεκριμένα, η παιδική σεξουαλική κακοποίηση είναι μια σεξουαλικά επιβαλλόμενη πράξη σε ένα παιδί το οποίο στερείται συναισθηματικής ωρίμανσης και γνωστικής ανάπτυξης σε σχέση με έναν ενήλικα. Η ικανότητα δελεασμού ενός παιδιού σε μια σεξουαλική σχέση βασίζεται στην κυρίαρχη θέση του ενήλικα ή μεγαλύτερου εφήβου που διαπράττει την πράξη ³⁰.

²⁹ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). ό.π.

³⁰ Calder, M.C., Peake, A.E., & Rose, K. (2001) Mothers of sexually abused children: a framework for assessment, understanding and support, *Russell House*, Lyme Regis.

Ακολουθως, ασελγής πράξη νοείται «κάθε ενέργεια που ανάγεται στη γενετήσια σφαίρα, η οποία προσβάλλει το κοινό αίσθημα της αιδούς και των ηθών και κατευθύνεται στην ικανοποίηση ή διεγερση της γενετήσιας επιθυμίας». Ενώ, ο βιασμός διαπράττεται από δόλο και η πράξη είναι τετελεσμένη με την συνουσία, αλλά και στην περίπτωση που τελέσθηκαν άλλες πράξεις που αποτελούν από μόνες τους ασέλγεια, το έγκλημα του βιασμού θεωρείται ολοκληρωμένο. Καθώς, η αντίσταση στην σεξουαλική βία δεν απαιτείται να είναι διαρκής, μέχρι την αποπεράτωση της πράξης, υπάρχει βιασμός και όταν το θύμα λόγω του αιφνιδιασμού ή του φόβου των συνεπειών προβολής αντίστασης ή των ασθενών σωματικών του δυνάμεων ή άλλων περιστάσεων, θεώρησε εύλογα ανέφικτη ή μάταιη την αντίσταση και δεν αντιστάθηκε καθόλου ³¹.

Ο Γιωτάκος (2006) ³² επισημαίνει ότι, τα παιδιά μπορεί να υποστούν σεξουαλική κακοποίηση τόσο από ενήλικες όσο και από άλλα παιδιά που είναι - λόγω της ηλικίας τους ή του σταδίου ανάπτυξής τους - σε θέση ευθύνης, εμπιστοσύνης ή εξουσίας πάνω στο θύμα. Έτσι η παιδική σεξουαλική κακοποίηση διαφοροποιείται σε:

- α) αιμομιξία
- β) παιδοφιλία
- γ) σεξουαλική εκμετάλλευση
- δ) παιδική πορνογραφία.

³¹ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). ό.π.. σ. 8.

³² Γιωτάκος, Ο. (επιμ.). (2006). ό.π.

Όσον αφορά την αδερφική σχέση, τονίζεται ότι, οποιαδήποτε σεξουαλική σχέση ή δραστηριότητα ανάμεσα στα αδέρφια θεωρείται μορφή κακοποίησης ακόμη κι αν είναι αποτέλεσμα περιέργειας για την ανατομία του σώματος ή έλλειψης γονεϊκής επίβλεψης³³. Σε περίπτωση που μια τέτοια περίπτωση παραταθεί χρονικά, υπάρχει κίνδυνος ψυχοπαθολογίας για το ένα ή και για τα δύο αδέρφια.

Εδώ διευκρινίζεται ότι, η σεξουαλική κακοποίηση, αποκαλύπτεται δυσκολότερα λόγω κοινωνικής ενοχής και λόγω του ότι έχει να κάνει με την εμπλοκή σε σεξουαλική δραστηριότητα, την οποία το ένα μέλος δεν κατανοεί συνειδητά και δεν είναι σε θέση να δώσει την έγκυρη συναίνεση του, καθώς το θύμα όπως και ο δράστης μπορεί να είναι ενήλικας ή ανήλικος³⁴.

Αξιοσημείωτο είναι να τονιστεί ότι, η σεξουαλική κακοποίηση ανθεί στην αποσιώπηση³⁵. Ο ενήλικας θύτης προσπαθεί να χτίσει μια σχέση εμπιστοσύνης με το παιδί το οποίο έχει την ανάγκη να ευχαριστήσει τους - άλλους, να κερδίσει την αγάπη και την αποδοχή τους, έχει μάθει να πιστεύει ότι οι ενήλικες έχουν παντα δίκιο³⁵. Σε αυτό το στάδιο το παιδί, νιώθει ενοχές αλλά μόλις κάνει πως αντιδρά δέχεται απειλές (θα φύγει η μαμά, θα πας φυλακή κλπ). Οξύμωρη όμως, αποτελεί η στάση της μητέρας, όπου πολλές φορές γνωρίζει η ίδια τι συμβαίνει έχοντας αντιληφθεί ή

³³ Κατωπόδη, Α. (2005). *Παιδική Σεξουαλική Κακοποίηση Οικογένεια & Κοινωνία, αίτια-ρόλοι-συνέπειες*, Αθήνα: Μαραθιά.

³⁴ Caskey, O. L., & Richardson, I. (1975). Understanding and helping child-abusing parents. *Elementary School Guidance & Counseling*, 9 (3), 196–208.

³⁵ Περκατέ, Β. (2023, Μάιος). ό.π.

υποψιαστεί τα γεγονότα ή μετά την αποκάλυψη αυτών από το παιδί.

Η αντίδρασή της επηρεάζεται από το κλίμα των ενδοοικογενειακών σχέσεων, από την οικογενειακή παθολογία και δυσλειτουργία, τη σοβαρότητα και τα χαρακτηριστικά της σεξουαλικής παραβίασης, την ποιότητα της συζυγικής ή συντροφικής σχέσης και την ποιότητα του δεσμού μητέρας – παιδιού. Παρατηρούνται μητέρες ψυχικά υποταγμένες και εξαρτημένες, ανώριμες, μη προστατευτικές, συναισθηματικά απύσες, οι οποίες αφήνουν το παιδί να εμπλακεί σε ρόλους, που η ίδια αδυνατεί να εκπληρώσει, πιέζουν το παιδί να μην αντιδρά προσδοκώντας το όφελος της μη διάλυσης της οικογένειας και της διατήρησης του οικογενειακού πυρήνα και της εικόνας του προς τα έξω ³⁶.

Αμέτρητες περιπτώσεις βλέπουν συνεχώς το φως της δημοσιότητας και άλλες τόσες είναι ακόμη καλά κρυμμένες τόσο στο όνομα της κοινωνικής υπόληψης όσο, και στο «δέσιμο» της οικογένειας. Μία εκ των πολλών, η οποία δημοσιεύθηκε σε αρκετές εφημερίδες ³⁷ το Νοέμβριο του 2022, είναι η φρικαλεότητα που ζούσαν δύο παιδιά μέσα στο σπίτι τους στα Πετράλωνα. Κατηγορούν τον πατέρα τους για σεξουαλική κακοποίηση και τη μητέρα τους για σιωπή και συγκάλυψη. «Στο σπίτι βρισκόταν η μητέρα μας, όταν ο «πατέρας» μας καλούσε γυμνός, εμένα και την αδελφή μου να ξαπλώσουμε μαζί του στην κρεβατοκάμαρα. Κάποια μέρα, η μητέρα βίδωνε με το

³⁶ Χατζηφωτίου, Σ. (2005). *Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών και παιδιών*. Θεσσαλονίκη: Τζιόλα. σ. 113

³⁷ <https://www.kathimerini.gr/society/562280908/petralona-sto-edolio-10-atoma-gia-ti-sexoyaliki-kakopoiisi-anilikon/>

τρυπάνι κάτι στον τοίχο του διαδρόμου του σπιτιού κι εγώ καθόμουν πίσω της κρατώντας κάποιες βίδες. Αυτός με πλησίασε, μου έγνεψε, λύγισε τα γόνατα του και με βίασε κι εκείνη συνέχισε απτόητη την εργασία της», περιγράφουν τα δύο αδέρφια. Σύμφωνα με τις καταγγελίες τους, ο πατέρας αλλά και ο θείος της οικογένειας, τα βίαζαν για χρόνια, ενώ τα υποχρέωναν να συμμετέχουν σε όργια. Παραπέμφθηκαν σε δίκη συνολικά 10 άτομα, ανάμεσά τους ο πατέρας και ο θείος των παιδιών, καθώς και 8 ακόμα άτομα που φαίνεται να συμμετείχαν στη σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών.

Ενδιαφέρον, στην έρευνα Αγάθωνος (1998),³⁸ παρουσιάζει η καταγραφή των χαρακτηριστικών των υπαίτιων – υπεύθυνων για την σεξουαλική παραβίαση, τα οποία είναι τα ακόλουθα:

- 30% είχαν ο καθένας από 10 έως 450 θύματα
- 70% είχαν ο καθένας από 1 έως 10 θύματα
- 66% ήταν άτομα γνωστά στο παιδί
- Χαμηλή αυτοεκτίμηση
- Χαμηλή εικόνα εαυτού
- Κατάθλιψη
- Προβλήματα σχέσεων
- Αδυναμία ελέγχου παρορμητικότητας και θυμού
- Έντονες στερεοτυπικές απόψεις για σεξουαλικούς ρόλους.
- Χρήση αλκοόλ και ουσιών

³⁸ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). ό.π.σ:9

- Άρνηση προβλήματος
- Σεξουαλική διέγερση και φαντασιώσεις με παιδιά

Ακόμη, στην ίδια έρευνα, οι καταδικασμένοι άνδρες για σεξουαλική παραβίαση παιδιών σε σχέση με δράστες άλλων βίαιων εγκλημάτων είχαν τις εξής διαφορές:

- Σταθερότερη εργασία
- Μεγαλύτερη ηλικία
- Εμπειρίες σεξουαλικής παραβίασης ως παιδιά
- Εμπειρίες σωματικής κακοποίησης ως παιδιά
- Εμπειρίες συναισθηματικής παραμέλησης ως παιδιά
- Θύματα κοροϊδίας και επιθετικότητας από συνομήλικα παιδιά

Επίσης, το 48% αναζήτησαν τα θύματά τους μέσω φύλαξης παιδιών και το 15% αυτών, χρησιμοποιούσαν παιδική πορνογραφία.

Άλλη μελέτη 91 υπαίτιων σεξουαλικών εγκλημάτων στη Μ. Βρετανία (Elliot, Browne και Kilcoyne, 1995),³⁹ αναφέρεται σε καταδικασμένους δράστες που συμμετείχαν σε θεραπευτικά προγράμματα. Η μελέτη έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς, οι ίδιοι οι δράστες, περιγράφουν τους τρόπους που αναζήτησαν για να πείσουν τα θύματά τους όπως, παιχνίδια και σπορ με παιδιά, διδασκαλία μουσικού οργάνου, περίπατο / βόλτα, διήγηση ιστοριών (μαγικά, κυνήγι θησαυρού κ.λπ.),

³⁹ Elliott, M., Browne, K., & Kilcoyne, J. (1995). Child sexual abuse prevention: what offenders tell us. *Child abuse & neglect*, 19(5), 579–594.

προσφορά στοργής, κατανόησης παιδιού. Σύμφωνα με μαρτυρίες των δραστών αυτών 14% είπαν ότι επηρεάστηκαν από πορνογραφικές ταινίες και έντυπο υλικό, 2 στους 3 είχαν μία τουλάχιστον εμπειρία σεξουαλικής θυματοποίησης σε μέση ηλικία 12.5 χρονών, 1 στους 3 ήταν κάτω από 16 ετών όταν ένοιωσαν σεξουαλική έλξη από παιδιά. Όλοι άρχισαν να παραβιάζουν σεξουαλικά, μικρά κυρίως παιδιά, πριν τα 18, 1- 3 χρόνια μετά την πρώτη έλξη που ένοιωσαν για παιδιά. Οι δράστες περιγράφουν τα παιδιά θύματα ως μοναχικά και ενδοστρεφή, με οικογενειακά προβλήματα, με χαμηλή αυτοεκτίμηση και εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και με δυσκολία να επιλέγουν σχέσεις εμπιστοσύνης.

1.2.4 Παραμέληση και άλλες μορφές

Όσον αφορά την παραμέληση, η διατροφή, η ιατρική φροντίδα, η ένδυση, η στέγαση, η σχολική φοίτηση και η γενικότερη προσοχή είναι ανεπαρκής ή ακατάλληλη, σε τέτοιο βαθμό ώστε να τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η υγεία και η ανάπτυξη του παιδιού. Μπορεί να είναι τόσο σωματική όσο και, ψυχολογική / συναισθηματική ή εκπαιδευτική και αφορά τις περιπτώσεις κατά τις οποίες, οι φροντιστές του παιδιού, ηθελημένα ή μη αφήνουν στο παιδί να προκληθούν συνθήκες στέρησης ή κακώσεων ώστε συχνά να ταραάζεται η σωματική, νοητική και κοινωνικοσυναισθηματική του κατάσταση ⁴⁰. Επίσης, η κακή υγιεινή, η ασταθής σχολική φοίτηση, η εγκατάλειψη του σχολείου, η αδικαιολόγητη παράταση παραμονής του παιδιού στο σχολείο είναι

⁴⁰ Κατωπόδη, Α. (2005). ό.π.

στοιχεία παραμέλησης. Κάποια χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς ενός παραμελημένου – κακοποιημένου παιδιού είναι το έκδηλο άγχος, το «παγωμένο βλέμμα», όταν το παιδί είναι υπερβολικά υπάκουο – παθητικό και όταν έχει εξαιρετικά χαμηλή αυτοεκτίμηση ⁴¹.

Επιπροσθέτως, οι περιπτώσεις γονέων που κατασκευάζουν ψευδώς ένα ιατρικό πρόβλημα στο παιδί ανήκουν στο σύνδρομο Μυγκάουζεν. Οι φροντιστές με τις ενέργειες τους, όπως μια τυχαία δηλητηρίαση ή την αλλοίωση των εργαστηριακών αποτελεσμάτων, προκαλούν ιατρικά προβλήματα στο παιδί ⁴¹. Συνήθως, η αιτία αυτής της μορφής είναι η επιδίωξη της προσοχής από τον κοινωνικό περίγυρο.

Ακόμη, υπάρχει το σύνδρομο του αμέτοχου θεατή, στο οποίο υπάγονται περιπτώσεις παιδιών που εκτίθενται σε διάφορες μορφές ενδοοικογενειακής βίας χωρίς τα ίδια να υφίστανται σωματικές κακώσεις. Η βία μεταξύ των συζύγων είναι η πιο συνηθισμένη μορφή ενώ άλλες μορφές αυτής της περίπτωσης μπορεί να είναι η σωματική / σεξουαλική / ψυχολογική - λεκτική κακοποίηση άλλου αδερφού ή ηλικιωμένου ⁴¹.

Ένα ακόμη παρακλάδι της σωματικής / σεξουαλικής / ψυχολογικής κακοποίησης αποτελεί και η λιγότερο γνωστή, τελετουργική και σατανιστική κακοποίηση. Σε αυτήν τα παιδιά κακοποιούνται ως μέρος μιας κλειστής αιρετικής ομάδας ή ομάδας σατανιστικής λατρείας ⁴¹.

⁴¹ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). ό.π.. σ. 9

1.3. Στατιστικά Στοιχεία

Η σεξουαλική κακοποίηση δεν έχει εκπαιδευτικό, κοινωνικό, οικονομικό ή άλλο χρώμα, είναι διαπολιτισμική και διαταξική. Η εκτίμηση της συχνότητας ενός τόσο άδηλου φαινομένου είναι δύσκολη. Πολλά παιδιά υφίστανται σωματική, ψυχολογική και συναισθηματική κακοποίηση και παραμέληση, αν και η ακριβής έκταση αυτών των μορφών βίας δεν μπορεί να υπολογιστεί. Σύμφωνα με την Αγάθωνος - Γεωργοπούλου (1991)⁴², η εύρεση της συχνότητας της ενδοοικογενειακής κακοποίησης εξαρτάται από παράγοντες όπως ο ορισμός του προβλήματος, ο βαθμός ευαισθητοποίησης των ειδικών και του κοινού, το σύστημα καταγραφής και τα προγράμματα αντιμετώπισης. Ιστορικά, μία από τις πρώτες μελέτες για την βία στην οικογένεια έγινε το 1986 στην Ολλανδία σε 1016 γυναίκες 20-60 ετών⁴³.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας - Π.Ο.Υ. (WHO), υπολογίζει ότι 40.000.000 παιδιά παγκοσμίως το χρόνο γίνονται θύματα βίας⁴⁴ ενώ το 2000 έχασαν τη ζωή τους 57.000, παιδιά θύματα κακοποίησης. Δεν είναι εύκολο να γνωρίζουμε την ακριβή έκταση του προβλήματος καθώς πολλοί θάνατοι των παιδιών δεν διερευνήθηκαν. Η μεγαλύτερη συχνότητα θανάτων παρατηρείται ανάμεσα σε παιδιά ηλικίας 0 - 4 χρόνων με την πιο συνηθισμένη αιτία θανάτου, τα τραύματα στο κεφάλι και στην

⁴² Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1991). *Κακοποίηση, παραμέληση παιδιών*. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Αθήνα: Γρηγόρη.

⁴³ European Women's Lobby. (1999). *Unveiling the Hidden Data on Domestic Violence in the European Union*. p.26

⁴⁴ Καδόγλου, Μ. (2017). ό.π.

κοιλιά και τον πνιγμό⁴⁵.

Με βάση τον Π.Ο.Υ., το 2002, 31.000 θάνατοι παιδιών κάτω των 15 ετών, αποδόθηκαν σε ανθρωποκτονία⁴⁶ και περίπου 20% των γυναικών και 5-10% των ανδρών έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση ως παιδιά⁴⁷. Το αντίστοιχο ποσοστό, με βάση τους Browne and Herbert (1999)⁴⁸, στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι για τις γυναίκες 16% και για τους άνδρες 8%.

Πιο συγκεκριμένα, η Καδόγλου (2017)⁴⁹ αναφέρει ότι, η χρήση σωματικής βίας στα παιδιά μέσα στην οικογένεια εντοπίζεται συχνότερα στις ηλικίες 3- 4 και 15- 17 ετών. Σε χώρες όπως οι Η.Π.Α., η Σουηδία και Ελλάδα, η άσκηση σωματικής βίας απαγορεύεται δια νόμου. Ωστόσο, στη χώρα μας, μια έρευνα του Ινστιτούτου Υγείας Παιδιού για τη σωματική τιμωρία ως μέσο διαπαιδαγώγησης, έδειξε ότι το ποσοστό χρήσης της στην ελληνική οικογένεια αγγίζει το 65,5% κυρίως στα αγόρια, παρόλο που η συντριπτική πλειοψηφία των γονιών (78%) συμφωνεί με την απαγόρευσή της. Μεταξύ των αδερφών, είναι συχνή η εμφάνιση, σωματικής και ψυχολογικής κακοποίησης και λιγότερο συχνή η σεξουαλική.

⁴⁵ Dahlberg, L. L., & Krug, E. G. (2002). Violence—a global public health problem. *Ciência & Saúde Coletiva*, 7(2), 403-410.

⁴⁶ Γιωτάκος, Ο. (επιμ.). (2006). ό.π.σ.14

⁴⁷ Dahlberg, L. L., & Krug, E. G. (2002). ό.π.

⁴⁸ Browne, K. D., & Herbert, M. (1997). *Preventing Family Violence*. UK: Wiley.

⁴⁹ Καδόγλου, Μ. (2017). ό.π.

Γενικά, περίπου το 80% των περιπτώσεων σεξουαλικής κακοποίησης δεν αναφέρονται, δεν αποδεικνύονται, με την πραγματική τους διάσταση να είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτήν που καταγράφονται στις έρευνες. Επίσης, με βάση τους Elliott, Browne και Kilcoyne (1995)⁵⁰ οι σεξουαλικοί παραβάτες διαπράττουν πολλά περισσότερα εγκλήματα εναντίον των παιδιών από αυτά για τα οποία εκδικάζονται.

Πιο πρόσφατα, υπολογίστηκε ότι περισσότερο από το 30% των γυναικών παγκοσμίως βιώνουν σωματική ή σεξουαλική βία με παρόμοιες εκτιμήσεις στις Ηνωμένες Πολιτείες (27%). Τα ακριβή στατιστικά στοιχεία είναι δύσκολο να ληφθούν επειδή πολλές γυναίκες δεν αναφέρουν το συμβάν, ούτε πολλές αναζητούν ιατρική βοήθεια αργότερα. Οι σεξουαλικές επιθέσεις γίνονται πιο συχνά στους νέους με την πλειοψηφία των βιασμών να γίνονται πριν από την ηλικία των 18 ετών. Επίσης, οι γυναίκες που υφίστανται σεξουαλική επίθεση στην παιδική ηλικία έχουν διπλάσιες πιθανότητες να υποστούν σεξουαλική επίθεση ως ενήλικες ⁵¹.

Στην Ελλάδα, υπολογίζεται ότι 5.000 - 10.000 παιδιά προσχολικής ηλικίας υφίστανται κακοποίηση ή / και παραμέληση στο οικογενειακό τους περιβάλλον με κοινωνιολογικές έρευνες να αναδεικνύουν το ποσοστό της χρήσης σωματικής τιμωρίας στο 65,5% ⁵². Στην ίδια μελέτη, του Ινστιτούτου υγείας του παιδιού,

⁵⁰ Elliott, M., Browne, K., & Kilcoyne, J. (1995). ό.π.

⁵¹ Shors, T. J., & Millon, E. M. (2016). ό.π., σελ: 87-98.

⁵² Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). *Οδηγός για την Αναγνώριση και Αντιμετώπιση της Κακοποίησης και Παραμέλησης του Παιδιού*. Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας Παιδιού.

υποστηρίζεται ότι οι έρευνες που δείχνουν τις αντίστοιχες ενδεικτικές συχνότητες για την σεξουαλική παραβίαση με θύματα κορίτσια, τα ποσοστά ξεκινούν από 7% στη Φινλανδία και φθάνουν ως 36% στην Αυστρία ενώ για τα αγόρια η διακύμανση ξεκινά από 3% στην Σουηδία και αγγίζει το 19% στην Αυστρία. Όσον αφορά την Ελλάδα, το ποσοστό σεξουαλικής κακοποίησης είναι 17% για τα κορίτσια και 7% για τα αγόρια, με 1 εκ των 3 περιπτώσεων οι θύτες να αποτελούν μέλη του οικογενειακού πλαισίου. Τα ποσοστά για σεξουαλική παραβίαση πριν τα 18 έτη έχουν επιβεβαιωθεί και από άλλη έρευνα σε πληθυσμό Ελλήνων αστυνομικών ⁵².

Με βάση τα στοιχεία του οργανισμού «Ελίζα»⁵³, το 2020, σημειώθηκαν 192 περισσότερα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας απ' ό,τι την προηγούμενη χρονιά. Το 82,5% των υπαίτιων ήταν άνδρες και το 73% των θυμάτων ήταν γυναίκες. Στο 48% των επιθέσεων προκαλούνται σωματικές βλάβες, στο 44% εκτοξεύονται απειλές ενώ σε συνολικά 76 περιπτώσεις κατεγράφησαν αδικήματα, όπως προσβολή γενετήσιας αξιοπρέπειας και κατάχρησης σε ασέλγεια μέσα στις οικογένειες. Το 39% των αδικημάτων έχουν καταγραφεί στην Αττική και το 10% στη Θεσσαλονίκη. Το 32% των ανδρών δραστών είναι ηλικίας 35 έως 45 ετών και το 33% ηλικίας 45 έως 60 ετών. Είναι ακόμη ενδεικτικό ότι το 2% των πρωταγωνιστών ενδοοικογενειακών βιαιοτήτων είναι ηλικίας άνω των 75 ετών. Το 38% των βίαιων επεισοδίων μέσα σε οικογένειες είναι μεταξύ συζύγων, το 9% αφορά ξυλοδαρμούς γονιών, το 7% αδέρφια και το 11% τέως συζύγους.

⁵² Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). ό.π.

⁵³ ΕΛΙΖΑ – Εταιρεία κατά της παιδικής κακοποίησης <https://eliza.org.gr/endooikogeneiaki-via-ekthesi-sok-tis-el-as-poiioi-syngeneis-chtypoun-poiioi-ta-thymata/>

Στους παρακάτω πίνακες βλέπουμε ένα μέρος των στατιστικών στοιχείων:

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας Π.Ο.Υ. (WHO)	
Κάθε χρόνο	40.000.000 παιδιά γίνονται θύματα βίας
2000	έχασαν τη ζωή τους 57.000 παιδιά - θύματα κακοποίησης
2002	31.000 θάνατοι παιδιών κάτω των 15 ετών αποδόθηκαν σε ανθρωποκτονία & 20% των γυναικών και 5-10% των ανδρών έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση ως παιδιά

Πίνακας 1

Σεξουαλική Κακοποίηση - Παγκοσμίως	
20% των γυναικών	έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση ως παιδιά
5-10% των ανδρών	
17% κορίτσια 7% αγόρια	Ελλάδα - θύματα
80%	των περιπτώσεων δεν αναφέρονται
30% ++ των γυναικών	βιώνουν σωματική / σεξουαλική βία

Πίνακας 2

Ελλάδα 2020 - Ενδοοικογενειακή Βία	
82,5%	Άνδρες υπαίτιοι
73%	Γυναίκες θύματα
48%	Σωματικές βλάβες
44%	Απειλές
39%	Αττική
10%	Θεσσαλονίκη
32% ανδρών δραστών	35 - 45 ετών
33% ανδρών δραστών	45 - 60 ετών
2% ανδρών δραστών	άνω των 75 ετών
38%	Βία μεταξύ συζύγων
9%	Ξυλοδαρμούς γονιών

Πίνακας 3

1.4. Παράγοντες που ευνοούν την ενδοοικογενειακή βία

Στην προσπάθεια εξερεύνησης των παραγόντων που λειτουργούν ενισχυτικά στην ανάπτυξη της παιδικής κακοποίησης, συναντάμε την ψυχιατρική σκοπιά όπου, ερευνώνται τα συγκεκριμένα ατομικά ψυχολογικά παθολογικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του θύτη, όπως η ψυχική ασθένεια ⁵⁴.

Άλλα παραδείγματα αυτών των χαρακτηριστικών, αποτελούν:

- Η δυσκολία συναισθηματικής σύνδεσης του γονιού με το παιδί
- Το να έχει ο ίδιος κακοποιηθεί ως παιδί
- Οι ελλειπείς γνώσεις ανατροφής και οι υπερβολικές προσδοκίες - δεν μπορεί να κατανοήσει τις ανάγκες του, πχ. θεωρεί το παιδί ότι είναι σκόπιμα άτακτο
- Η ανεπάρκεια των γονεϊκών ικανοτήτων ή της έλλειψης παιδείας και οι έντονες στερεοτυπικές απόψεις για σεξουαλικούς ρόλους και συμπεριφορές
- Η υπερβολική αντίδραση με βίαιες συμπεριφορές, η πεποίθηση των γονέων ότι η αυστηρή σωματική τιμωρία είναι απαραίτητη για να επιβληθεί η πειθαρχία σε απάντηση κάποιας ανάρμοστης συμπεριφοράς του παιδιού
- Η έλλειψη αυτοσεβασμού και η χαμηλή αυτοεκτίμηση
- Η περιθωριοποίηση, η κοινωνική απομόνωση
- Η χρήση αλκοόλ και άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών
- Η περιορισμένη ανοχή και αυτοέλεγχος ή η υπερβολικά αρνητική αντίδρασή τους σε ερεθίσματα, που προέρχονται από τα παιδιά, όπως το φυσιολογικό

⁵⁴ Krafft – Ebing von R. (1984). *Psychopathia Sexualis*. Payot Paris.

κλάμα ⁵⁵.

Το ίδιο υποστηρίζεται και από την Αγάθωνος – Γεωργοπούλου (1998) ⁵⁶ αναφέροντας ότι, οι γονείς που κακοποιούν / παραμελούν τα παιδιά τους μπορεί να έχουν μια ψυχική νόσο, να μην έχουν καταφέρει να συνδεθούν συναισθηματικά με το παιδί τους και χάνουν τον έλεγχο σε συνθήκες συναισθηματικής έντασης, να συνδέουν την σωματική τιμωρία με την πειθαρχία, να χαρακτηρίζονται από ακαμψία, να έχουν οι ίδιοι εμπειρίες συναισθηματικής στέρησης, υψηλές προσδοκίες από το παιδί τους ή ακραίες απόψεις για το γονεϊκό ρόλο.

Επίσης, τα αίτια της κακοποίησης αναζητούνται και στην γενικότερη σύσταση και παθολογία της οικογένειας, στις σχέσεις μεταξύ των μελών της, στις συνθήκες διαβίωσης και στα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της⁵⁵. Σε μια δυσλειτουργική οικογένεια, παρατηρείται έντονη συγχώνευση ρόλων των μελών, με αποτέλεσμα να υπάρχει παθολογική εξάρτηση και αδυναμία οριοθέτησης της ατομικότητας και προσδιορισμού της προσωπικότητας.

Όσον αφορά την αιμομικτική σχέση μεταξύ των αδελφών, επιπλέον γόνιμες εστίες άνηθης μπορεί να αποτελεί η χωροταξική διαμόρφωση του σπιτιού, κυρίως λόγω οικονομικής ανεπάρκειας, ο συνωστισμός των πολλών μελών της οικογένειας σε έναν χώρο, οι ακατάλληλες συνθήκες ύπνου, οι κακές σχέσεις συζύγων, το ανεπαρκές μορφωτικό επίπεδο, η γεωγραφική / κοινωνική απομόνωση, η κατάχρηση αλκοόλ και

⁵⁵ Γιωτάκος, Ο. (επιμ.). (2006). ό.π.

⁵⁶ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). ό.π.

άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών, η φυσική ή συναισθηματική απουσία της μητέρας κλπ. Αποτελεί λοιπόν και αυτή, μορφή ενδοοικογενειακής κακοποίησης με στοιχεία παράλληλης βιολογικής ωρίμανσης και εφηβικής περιέργειας για τις βιολογικές διαφορές των δύο φύλων ⁵⁷.

Τέλος, η στάση της ευρύτερης κοινωνίας στην αποδοχή της σωματικής τιμωρίας για λόγους πειθαρχίας, η ανεπαρκής κοινωνική προστασία, οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες - κακές συνθήκες διαβίωσης, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η διαγενεακή μεταφορά της βίας, η παθολογία της οικογένειας, η κοινωνική / γεωγραφική απομόνωση, η δυσλειτουργική επικοινωνία στην οικογένεια, η ανεργία, η έλλειψη σταθερής εργασίας και η φτώχεια μπορεί να λειτουργήσουν θετικά στην ανάπτυξη της ενδοοικογενειακής βίας ⁵⁸.

1.5. Επιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας

Η κακοποίηση των μελών μιας οικογένειας μπορεί να έχει ανησυχητικά σοβαρές επιπτώσεις τόσο σε σωματικό όσο και σε ψυχικό, νοητικό, πνευματικό και κοινωνικό επίπεδο. Αυτές δεν φαίνονται πάντα αμέσως, αλλά μπορεί να υποβόσκουν και να εμφανιστούν απροειδοποίητα, πυροδοτούμενες από ένα άλλο πολύ απλό γεγονός.

⁵⁷ Χατζηφωτίου, Σ. (2005). *Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών και παιδιών*. Θεσσαλονίκη: Τζιόλα

⁵⁸ Γιωτάκος, Ο. (επιμ.). (2006). ό.π.. σ.21

Στη μελέτη της Αγάθωνος (1998),⁵⁹ με τη συμμετοχή 197 σωματικά κακοποιημένων παιδιών, αναφέρονται τα ανατριχιαστικά ποσοστά της σωματικής κακοποίησης, με το 33% των παιδιών αυτών να έχουν υποστεί προσωρινή αναπηρία και το 8% μόνιμη αναπηρία (πχ. κώφωση ή άλλες μορφές μετά από κάκωση κρανίου). Η σωματική κακοποίηση εκτός των σοβαρών και μη αναστρέψιμων κακώσεων επιφέρει και στην ψυχολογική σφαίρα σοβαρότατες επιπτώσεις όπως χαμηλή αυτοεκτίμηση, δυσκολία ανάπτυξης διαπροσωπικών σχέσεων, επιθετικότητα, αποκλίνουσα συμπεριφορά, μετέπειτα παραβατικότητα, κατάθλιψη, μαθησιακά προβλήματα κλπ. Στην ίδια μελέτη αναφέρεται ότι 97% των αγοριών που απέκτησαν μετέπειτα παραβατική συμπεριφορά, είχαν ιστορικό σοβαρής σωματικής ενδοοικογενειακής βίας.

Συνεχίζοντας με τη συναισθηματική ενδοοικογενειακή κακοποίηση, αυτή μπορεί να επιφέρει στα θύματα συνεχής υποτίμηση προς τον εαυτό τους, επανειλημμένη φυγή από την οικογένεια, υπερβολική αντίδραση όταν οι ίδιοι – τα θύματα κάνουν λάθη, μη φυσιολογικές συναισθηματικές αντιδράσεις κ.ά.⁶⁰.

Στην περίπτωση της σεξουαλικής κακοποίησης η Creely (2018)⁶¹ αναφέρει ότι στα νοσηρά ζητήματα που προκύπτουν περιλαμβάνονται ο θυμός, η ντροπή, η ενοχή, τα

⁵⁹ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). ό.π.

⁶⁰ Αρτινοπούλου, Β., Ζουλινάκη, Α., Κατσίκη, Γ., Ξυδοπούλου, Ε.Κ., Παπαγιανοπούλου, Μ.Χ., Παπαμιχαήλ, Στ., & Φαρσεδάκης Ι. (2003). *Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών, Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα*. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας - Κ.Ε.Θ.Ι.

⁶¹ Creely, C., (2018). The Efficacy of Journal Writing in Assisting Survivors of Sexual Trauma towards PostTraumatic Growth. *Expressive Therapies Capstone Theses*. 65. σ:8

κοινωνικά προβλήματα, τα σεξουαλικά προβλήματα, η χρήση ουσιών, και η μείζονα καταθλιπτική διαταραχή. Στην περίπτωση της σεξουαλικής παραβίασης με θύτη μέλος της οικογένειας, στο αίτημα του παιδιού για τρυφερότητα και φροντίδα, ο θύτης ανταποκρίνεται σεξουαλικά κι έτσι το παιδί μπερδεύει δικαιολογημένα την αγάπη με την σεξουαλικότητα και εγκλωβίζεται σε ερωτοποιημένες φαντασιώσεις για τον ενήλικα ⁶².

Όσον αφορά την αντίδραση του θύματος, στην περίπτωση που αυτό αντιδράσει σε μια κακοποιητική συμπεριφορά με πλήρη ακινησία, τηρώντας μια παθητική στάση - το «πάγωμα» (freeze), συνήθως, τα εντονότερα συμπτώματα θα εμφανιστούν μετά το γεγονός, γιατί νιώθει ντροπή για την απραξία του και ενοχές που δεν μπόρεσε να κάνει κάτι και έμεινε απαθής. Ενώ, ως αμέτοχος θεατής το παιδί, ενδέχεται να βιώνει ανασφάλεια και σταθερή φοβία. Ένα παιδί που μεγαλώνει σε βίαιο περιβάλλον θα δυσκολευτεί πολύ να σχετιστεί ως ενήλικας. Σε σχέση με τη συναισθηματική ταύτιση, τα παιδιά που εκτίθενται στη βία τείνουν να συσχετίζουν ένα ουδέτερο ερέθισμα σε αρνητικό συναίσθημα, περισσότερο από άλλα παιδιά και στην ενήλικη τους ζωή δυσκολεύονται να αγαπήσουν και να αγαπηθούν ⁶³.

Γενικότερα, για όλες τις μορφές κακοποίησης και παραμέλησης παιδιών οι επιπτώσεις περιλαμβάνουν: την διαταραχή μετατραυματικού στρες (Post Traumatic

⁶² Hogan, M.A., (2012). *Νοσηλευτική ψυχικής υγείας. Ανασκοπήσεις και αιτιολογήσεις*. Αθήνα: Π.Χ. Πασχαλίδης.

⁶³ Logan, D.E., & Graham-Bermann, S.A. (1999). Emotion Expression in Children Exposed to Family Violence. *Journal of Emotional Abuse*, 1 (3), 39 – 64

Stress Disorder, PTSD - κατάσταση κατά την οποία πυροδοτούνται τραυματικές εμπειρίες για παράδειγμα μέσω της αναβίωσης του τραύματος, με αναμνήσεις, όνειρα, παραισθήσεις - ψευδαισθήσεις ή με διαταραχές ύπνου ⁶⁴), το ψυχολογικό τραύμα, τα σωματικά, νευρολογικά, νοητικά, συναισθηματικά προβλήματα, τα ανεξήγητα σωματικά συμπτώματα – όταν δεν μιλάει το στόμα μιλάει το σώμα, τις αγχώδεις, παθολογικές διαταραχές, τη μείωση δραστηριοτήτων, τα αισθήματα ευαλωτότητας και ανημποριάς, την αυξημένη διεγερσιμότητα, τις δυσκολίες στον ύπνο, τις εκρήξεις θυμού, τον φόβο, το μούδιασμα, την εχθρική συμπεριφορά, τη δυσπιστία, την καχυποψία στη σωματική επαφή, τη μειωμένη κοινωνικότητα, τις τάσεις φυγής, την αποφυγή σύναψης στενών συναισθηματικών σχέσεων, τις ξαφνικές αλλαγές διάθεσης, την κατάθλιψη, την ακύρωση αποφάσεων, την απάθεια, την αυτοκτονικότητα, τη χαμηλή εκτίμηση εαυτού, την ψυχογενή βουλιμία, τη πρόιμη σεξουαλική δραστηριότητα, την εγρήγορση στην περίπτωση κινδύνου, την αποφυγή του σεξ στην ενήλικη ζωή, την καθυστέρηση ψυχολογικής, κοινωνικής, μαθησιακής ανάπτυξης (κυρίως στην περίπτωση παραμέλησης και εγκατάλειψης του παιδιού), τον ψυχολογικό αποσυντονισμό, την αποπροσωποποίηση, την θλίψη, την αστάθεια, τις δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις (λόγω της πτώσης της ποιότητας σχέσης παιδιού - γονιού), την αίσθηση αδυναμίας και τα αισθήματα ντροπής και ενοχής ⁶⁵. Τέλος, η ικανότητα αυτών των ατόμων να διακρίνουν αν κάτι μπορεί να είναι επικίνδυνο ή όχι διαφέρει από των άλλων ανθρώπων ⁶⁶.

⁶⁴ American Psychiatric Association, ανάκτηση από <https://www.psychiatry.org/patients-families/ptsd/what-is-ptsd>

⁶⁵ Αναστασοπούλου, Στ., Ενδοοικογενειακή βία. Μέρος Β'

⁶⁶ Καδόγλου, Μ. (2017). ό.π.

Ο Pennebaker (1985)⁶⁷ υποστήριξε πως η απόκρυψη των συναισθημάτων που αφορούν αρνητικές ή τραυματικές εμπειρίες μπορεί να προκαλέσει υπερδιέγερση του νευρικού συστήματος και εμμονικές σκέψεις σχετικά με το συμβάν. Σε βάθος χρόνου, δύναται να προκαλέσει ψυχοσωματικές ασθένειες, λόγω συσσωρευμένου στρες και έντονου συναισθηματικού φορτίου.

Είναι επίσης, δύσκολο να προβλεφθεί πόσο καιρό θα εκδηλωθούν αυτά τα συμπτώματα και πόσο συχνά μπορεί να επαναληφθούν κατά τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου. Εάν το άτομο μπορεί να καλλιεργήσει την ψυχική του ανθεκτικότητα, έννοια που θα επεξηγηθεί αργότερα, έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις μιας σεξουαλικής επίθεσης. Το σεξουαλικό τραύμα μπορεί να επηρεάσει την ανταπόκριση ενός ατόμου στην αγάπη, τη φιλία και την εργασία με το πιο επίσημο σύμπτωμα του τραύματος να είναι η «διάβρωση της αίσθησης του σκοπού και του νοήματος του ανθρώπου στη ζωή»⁶⁸.

1.5.1 Σχέση Παιδικής Κακοποίησης και Εγκεφαλικής Ανάπτυξης

Η σχέση παιδικής κακοποίησης και εγκεφαλικής ανάπτυξης είναι στενή καθώς, οι έρευνες δείχνουν ότι, η ανάπτυξη του εγκεφάλου μπορεί να μεταβληθεί από κάποιο

⁶⁷ Pennebaker, J. W. (1985). Traumatic experience and psychosomatic disease: Exploring the roles of behavioural inhibition, obsession, and confiding. *Canadian Psychology / Psychologie canadienne*, 26(2), 82–95.

⁶⁸ Creely, C., (2018). ό.π., σ:8

σοβαρό ή απρόβλεπτο στρες. Οι αντιδράσεις όσων βίωσαν τραύμα κατά την παιδική ηλικία είναι συχνά παρορμητικές και επιθετικές. Όταν κάποιος έρχεται αντιμέτωπος με μια τραυματική κατάσταση, δεν λειτουργεί το «λογικό» μέρος του εγκεφάλου αλλά ένας πρωτόγονος εγκέφαλος που αντιδρά με βάση το ένστικτο επιβίωσης. Η λογική επεξεργασία περιορίζεται και κυριαρχούν οι αισθητηριακές αντιδράσεις στον τρόμο. «Δεδομένου ότι ο εγκέφαλος τείνει να προσαρμόζεται ανάλογα με τα περιβαλλοντικά ερεθίσματα, θα προσαρμοστεί σε ένα αρνητικό περιβάλλον εξίσου εύκολα, όπως θα συνέβαινε σε ένα θετικό. Το χρόνιο στρες ευαισθητοποιεί τις νευρικές οδούς και υπερανάπτυσσει εκείνες τις περιοχές του εγκεφάλου, που σχετίζονται με την ανησυχία και το φόβο. Ταυτόχρονα, μπορεί να οδηγήσει στην υπανάπτυξη άλλων νευρικών οδών και περιοχών του εγκεφάλου. Οι εγκέφαλοι των παιδιών που δοκιμάζουν στρες - υπό μορφή σωματικής ή σεξουαλικής κακοποίησης ή χρόνιας παραμέλησης - θα στρέψουν τους πόρους τους στην επιβίωση και την απάντηση των απειλών του περιβάλλοντος. Αυτός ο χρόνιος ερεθισμός με την απάντηση του εγκεφάλου στο φόβο οδηγεί κάποιες συγκεκριμένες περιοχές του εγκεφάλου να ενεργοποιούνται συχνότερα. Επομένως αυτές οι περιοχές είναι πιθανό να υπερανάπτυχθούν εις βάρος άλλων περιοχών. Το τελικό αποτέλεσμα μπορεί να είναι, οι περιοχές του εγκεφάλου που δεν συνδέονται με την απάντηση στο φόβο, να μην είναι “διαθέσιμες” στο παιδί για τη διαδικασία της μάθησης. Τα αποτελέσματα των εμπειριών στην ανάπτυξη του εγκεφάλου, κατά τη νηπιακή και πρώιμη παιδική ηλικία, δημιουργούν τη βάση για τη μετέπειτα έκφραση της νοημοσύνης, των συναισθημάτων και της προσωπικότητας. Η ικανότητα συναίσθησης ενοχών, καθώς και η ενσυναίσθηση, κτίζεται με τα βιώματα. Έτσι, όταν ένα παιδί δεν έχει αισθανθεί συναισθηματικό δέσιμο με κάποιο άτομο, αναμένεται να μη μπορεί στο μέλλον να

αισθανθεί ενοχές όταν πληγώνουν ή ακόμη και όταν σκοτώνουν κάποιον»⁶⁹.

Στο ίδιο μοτίβο κινούνται οι έρευνες των Jaffe, Wolfe και Wilson (1990)⁷⁰ που έδειξαν ότι η έκθεση του παιδιού σε σκληρές βίας, πέρα από τα συναισθήματα σύγχυσης, θυμού, φόβου, ντροπής και άγχους που προκαλεί, επηρεάζει τον εγκέφαλο, προκαλώντας αλλαγές στη διαδικασία επεξεργασίας πληροφοριών, ενώ η παρατεταμένη έκθεση προκαλεί συμπτώματα συναισθηματικού μωδιάσματος, καταναγκαστική συμπεριφορά, κατάθλιψη ή / και βίαιη συμπεριφορά. Η Creely (2018)⁷¹, αναφέρει τις συγκεκριμένες περιοχές του εγκεφάλου που επηρεάζονται: τον υπόκαμπο, το μέρος του εγκεφάλου που εμπλέκεται στον σχηματισμό της μνήμης και στη χωρική μάθηση καθώς και στον έλεγχο του άγχους και του συναισθήματος, την αμυγδαλή, η οποία αναλαμβάνει τις ενστικτώδεις λειτουργίες και έχει σχετιστεί με τα συναισθήματα, ειδικά με τον φόβο και τις αντιδράσεις σε αυτά, τη νήσο, περιοχή όπου επεξεργάζονται οι συναισθηματικά επώδυνες καταστάσεις και τα δυσάρεστα συναισθήματα και τον προμετωπιαίο λοβό, ο οποίος είναι η περιοχή εκείνη που βρίσκεται στο εμπρόσθιο τμήμα του εγκεφάλου και είναι υπεύθυνη για τον έλεγχο κομβικών ανθρώπινων λειτουργιών, όπως τη ρύθμιση της συμπεριφοράς και της συναισθηματικής έκφρασης. Μια σχέση που παρέχει ασφάλεια στα μέλη της οικογένειας μπορεί να αναστείλει τις επιδράσεις του στρες, αντιθέτως, αν οι σχέσεις

⁶⁹ Γιωτάκος, Ο. (επιμ.). (2006). ό.π.,σελ.:10-11.

⁷⁰ Jaffe, P. G., Wolfe, D. A., & Wilson, S. K. (1990). *Children of battered women*. Newbury Park: Sage Publications.

⁷¹ Creely, C., (2018). ό.π.

μέσα στην οικογένεια είναι ανασφαλείς και αγχώδεις, δεν θα υπάρχει προστασία από το στρες. Τα μέρη του εγκεφάλου μας που είναι προγραμματισμένα για την εξασφάλιση της επιβίωσης μας, μπορεί να ενεργοποιηθούν και μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα.

Οι επιπτώσεις λοιπόν της ενδοοικογενειακής βίας, αποδιοργανώνουν και συχνά καταλήγουν να εξουθενώνουν. Κάθε τραύμα γεννά άλλα μικρότερα ή μεγαλύτερα τραύματα, ορατά ή αδιόρατα και επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα εμάς και τους γύρω μας, με τις επώδυνες κατάστασεις να διαιωνίζονται. Όπως και να έχει, οι επιπτώσεις κάθε τραυματικού γεγονότος αποτελούν την αφορμή για να βάλουμε τάξη στο χάος και να επεξεργαστούμε όλα όσα έγιναν ⁷².

1.5.2. Μετατραυματική Ανάπτυξη – Ανθεκτικότητα

Πρόσφατα αναπτύσσεται ένα πεδίο έρευνας που επικεντρώνεται όχι μόνο στην διαταραχή μετατραυματικού στρες (Post Traumatic Stress Disorder - PTSD) αλλά και στη μετατραυματική ανάπτυξη (Post Traumatic Growth - PTG). Στην προσπάθεια δηλαδή του ατόμου για εύρεση νοήματος και επίλυσης του τραυματικού γεγονότος, αναπτύσσοντας μέσα του μια εσωτερική θετική αλλαγή. Η μετατραυματική αυτή

⁷² Shors, T. J., & Millon, E. M. (2016). ό.π., σελ: 87–98.

ανάπτυξη ορίζεται ως η θετική ψυχολογική αλλαγή που μπορεί να συμβεί μετά από τραύμα ⁷³, ενώ η διαταραχή μετατραυματικού στρες, όπως είδαμε και στο κεφάλαιο όπου αναφέρονται οι επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας, σχετίζεται με τα τραύματα και τους στρεσογόνους παράγοντες που μπορεί να αναπτυχθούν μετά την έκθεση ενός ατόμου σε ένα τραυματικό γεγονός - πυροδοτούνται οι τραυματικές εμπειρίες, με αναμνήσεις, όνειρα, παραισθήσεις - ψευδαισθήσεις ή με διαταραχές ύπνου.

Στην μετατραυματική ανάπτυξη, όσον αφορά την αντίληψη του εαυτού, το άτομο βιώνει ριζική αλλαγή στον εσωτερικό του κόσμο και στον τρόπο που αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, έχει την επίγνωση ότι είναι ευάλωτο και τρωτό, αλλά ταυτόχρονα νιώθει ότι έχει αποκτήσει προσωπική δύναμη έχοντας ξεπεράσει ένα τραύμα. Επίσης, καθώς το τραύμα μπορεί να προκαλέσει αναταραχές σε σημαντικές σχέσεις, παρατηρείται αλλαγή στον τρόπο συσχέτισης με τους άλλους όπου συχνά αναφέρεται μεγαλύτερη σύνδεση με σημαντικά άτομα, συμπόνια για αυτούς που υποφέρουν, βελτίωση στις διαπροσωπικές σχέσεις καθώς και μεγαλύτερη ενασχόληση με την πνευματικότητα ⁷³.

Η Creely (2018), επισημαίνει ότι η ευαισθησία ενός ατόμου να αναπτύξει διαταραχή μετατραυματικού στρες (PTSD) είναι η ρίζα της μετατραυματικής ανάπτυξης (PTG), η οποία εμφανίζεται στο άτομο με την αίσθηση του νοήματος στη ζωή του, με τις κοινωνικές του σχέσεις, την προσωπική δύναμη, την πνευματικότητα και τις νέες του

⁷³ Tedeschi, R.G., & Calhoun, L.G. (1996). The Posttraumatic Growth Inventory Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9(3), 455-471.

δυνατότητες⁷⁴. Μια τέτοια αλλαγή μετά από ένα τραυματικό γεγονός, μπορεί να είναι η αίσθηση προσωπικής δύναμης και οι ισχυρότερες διαπροσωπικές σχέσεις. Όσοι ανέφεραν επίθεση σε μικρότερες ηλικίες ήταν πιο πιθανόν να εκδηλώσουν διαταραχή εμετατραυματικού στρες⁷⁴, υπάρχουν όμως, και περιπτώσεις στις οποίες παράλληλα με τις αρνητικές επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας, αναπτύσσεται ή μπορεί να υπερισχύει η ωριμότητα και η προσωπική ανάπτυξη⁷⁵, στις οποίες περιπτώσεις γίνεται λόγος για «μετατραυματική ανάπτυξη» (PTG).

Εδώ συνδέεται η έννοια της «ανθεκτικής» προσωπικότητας, η οποία εμφανίστηκε για πρώτη φορά σε επιστημονικές δημοσιεύσεις το 1967 και σχετιζόταν με την ιδέα ότι μερικοί άνθρωποι που υποφέρουν από έντονους στρεσογόνους παράγοντες, κυρίως σε επαγγελματικούς χώρους, δεν εμφάνιζαν κανένα σύμπτωμα στρες⁷⁶.

Ο Rutter (1987)⁷⁷, εισήγαγε την έννοια της ανθεκτικότητας αναφερόμενος στην ικανότητα γρηγορότερης αποκατάστασης από ένα συναισθηματικό πρόβλημα και επιστροφής στην προηγούμενη κατάσταση. Ως εκ τούτου, μπορεί να υποθεθεί ότι, όσο μεγαλύτερη είναι η ικανότητα ανθεκτικότητας, τόσο πιο μικρή η ζημιά για τα παιδιά που εκτίθενται σε τραυματικές εμπειρίες. Αργότερα, υπήρξαν πολλοί

⁷⁴ Creely, C., (2018). ό.π., σ: 9-12

⁷⁵ Φρανκλ, Β., (2010). *Το νόημα της Ζωής*. Εκδόσεις Ψυχογιός.

⁷⁶ Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1), 1–11.

⁷⁷ Rutter, M. (1987). Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(3), 316-331.

συγγραφείς που ενδιαφέρθηκαν για αυτό το θέμα και οι αντίστοιχες μελέτες έδειξαν θετικές σχέσεις με τη σωματική και ψυχική υγεία ⁷⁸.

Ο Αμερικάνικος Ψυχολογικός Οργανισμός (American Psychological Association) ⁷⁹ το 2014, όρισε την ανθεκτικότητα ως τη διαδικασία που προκύπτει από την αποτελεσματική προσαρμογή μέσα σε αντιξοότητες ή γεγονότα ζωής αρκετά απαιτητικά, με την βοήθεια της νοητικής, συναισθηματικής και συμπεριφορικής ευκολίας των ανθρώπων να βρίσκουν εύρυθμα τις ισορροπίες στις προκλήσεις του εξωγενούς και ενδογενούς περιβάλλοντος. Τέλος, για τον εννοιολογικό ορισμό, η Δόλογλου (2020) ⁸⁰, αναφέρει ότι η λέξη ανθεκτικότητα (resilience), σχηματίστηκε από το λατινικό απαρέμφοτο *resilire* που σημαίνει «ανα-κάμπτω» και εννοιολογείται ως η επιστροφή στην σταδιακή άνοδο έπειτα από δύσκολες συνθήκες και συνθήκες αποτυχίας.

Αξίζει να αναφερθεί επίσης, η παρατήρηση που παρουσίασε ο Hornor (2017) ⁸¹, όπου εξηγεί εύστοχα στο άρθρο του ότι, η ανθεκτικότητα είναι δυνατό να δημιουργηθεί και από παράγοντες που δεν έχουν θετικό πρόσημο όταν δεν υπάρχει κίνδυνος από το

⁷⁸ Florian, V., Mikulincer, M., & Taubman, O. (1995). Does hardiness contribute to mental health during a stressful real-life situation? The roles of appraisal and coping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 687–695.

⁷⁹ American Psychological Association. (2014). The Road to Resilience. In *APA dictionary of psychology*.

⁸⁰ Δόλογλου, Μ. (2020). Η ψυχική ανθεκτικότητα ως ένα συστατικό στοιχείο της αποτελεσματικής ηγεσίας. *Επιστημονικό περιοδικό Σ.Κ.Ε.Ψ.Υ. Σύγχρονη Κοινωνία, Εκπαίδευση & Ψυχική Υγεία*, 2 (7). 112-117.

⁸¹ Hornor, G. (2017). Resilience. *Journal of pediatric health care : official publication of National Association of Pediatric Nurse Associates & Practitioners*, 31(3), 384–390.

γύρω περιβάλλον και τα βιώματα που αυτό δημιουργεί.

Ο Benard (1991)⁸² ακολούθως, συγκέντρωσε τα χαρακτηριστικά που σκιαγραφούν την ταυτότητα ενός ψυχικά ανθεκτικού παιδιού. Αυτά είναι η προσαρμοστικότητα και ευελιξία, η οικοδόμηση θετικών σχέσεων από την παιδική τους ηλικία, όπως φιλίες με παιδιά της ίδιας ηλικίας τους, η ικανότητα επίλυσης προβλημάτων, η αυτονομία, οι επικοινωνιακές δεξιότητες, η ενσυναίσθηση, η αίσθηση χιούμορ (αναζητώντας διαφορετικές οπτικές), η θέσπιση στόχων και η αίσθηση του σκοπού της ζωής για το μέλλον. Ενώ επίσης, ως χαρακτηριστικά των παιδιών με ψυχική ανθεκτικότητα, συμπληρώνουν και οι Κολωνιάρη και Τζουμερκιώτη (2020)⁸³, τα ακόλουθα: το να έχει το άτομο ένα ενδόμυχο κέντρο οριοθέτησης, να διαθέτει αντίληψη για το τι αξίζει και να έχει την αυτοπεποίθηση του «μπορώ», να θέτει κίνητρα, να στηρίζεται στον εαυτό του, να είναι προσαρμοστικό, να παίρνει αποφάσεις, να χαλιναγωγεί την παρορμητικότητά του και να επιχειρεί την διέξοδο των προβλημάτων του.

Εδώ τίθεται το ερώτημα τι είναι αυτό που κάνει κάποιους ανθρώπους να αντέχουν μετά από ένα κακοποιητικό γεγονός ενώ καποιοι άλλοι όχι; Τελικά το τραύμα της ενδοοικογενειακής βίας είναι αμετάκλητο; Πως το κακοποιητικό συμβάν μπορεί να αξιοποιηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελέσει εφαλτήριο μιας αναζωογονητικής πορείας; Από που θα αντλήσει κανείς αυτή την δύναμη που χρειάζεται για να ξεκινήσει αυτή η μεταμόρφωση;

⁸² Bernard, B. (1991). *Fostering Resiliency in Kids: Protective factors in the family, school, and community.* WestEd Regional Educational Laboratory. San Francisco

⁸³ Κολωνιάρη, Ζ. και Τζουμερκιώτη, Κ. (2020). Ψυχική ανθεκτικότητα στις σχολικές κρίσεις. *Σύγχρονη Κοινωνία, Εκπαίδευση και Ψυχική Υγεία* 1(6). 347-356.

1.6. Παρέμβαση

Η πορεία προς την αντιμετώπισή της ενδοοικογενειακής βίας είναι πολυπαραγοντική και συνεχής. Η ψυχική υγεία των μελών της οικογένειας, η προβολή σκηνών βίας στα μέσα ενημέρωσης, η δυναμική της οικογένειας κλπ. είναι κάποιοι από τους παράγοντες που προέχει να αντιμετωπιστούν. Οι παρεμβατικές διαδικασίες μπορούν να εστιάσουν καταρχάς στον εντοπισμό και σε δεύτερο βήμα στην αντιμετώπιση αυτών των παραγόντων, ώστε να στοχεύσουν στην κάλυψη των ιδιαίτερων αναγκών των θυμάτων και να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας⁸⁴.

Σημαντική είναι η ανάπτυξη προγραμμάτων στην πρώιμη παιδική ηλικία, η οποία μπορεί να λειτουργήσει κατασταλτικά στη βίαιη συμπεριφορά⁸⁵. Συγκεκριμένα, στην πρόληψη της ενδοοικογενειακής βίας μπορούν να συμβάλλουν παρεμβάσεις που συμπλέκονται με την εκπαίδευση και την κοινότητα και στοχεύουν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων όπως, η ενσυναίσθηση και η επίλυση συγκρούσεων. Βάση ερευνών, εκπαιδευτικά προγράμματα για την πρόληψη βίας, που εμπεριέχουν και το συμβολικό παιχνίδι καλής συμπεριφοράς, μπορούν να οδηγήσουν σε σημαντικές μειώσεις της επιθετικής συμπεριφοράς⁸⁶.

⁸⁴ Daffern, M., Howells, K., & Ogloff, J. (2015). An evaluation of a violence prevention program for forensic patients. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(6), 978-998.

⁸⁵ Dahlberg, L. L., & Krug, E. G. (2002). *ό.π.*

⁸⁶ Kellam, S.G. et.al. (2012). The Impact of the Good Behavior Game, a Universal Classroom-Based Preventive Intervention in First and Second Grades, on High-Risk Sexual Behaviors and Drug Abuse and Dependence Disorders into Young Adulthood. *Prevention Science*, 15, 6-18.

Μία καλή πρακτική που εφαρμόζεται στη Μεγάλη Βρετανία είναι η θεσμοθέτηση ενός προσώπου - συνδέσμου, στις περιφέρειες όπου εικάζεται ότι υπάρχουν περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας με θύματα παιδιά. Συγκεκριμένα, το πρόσωπο - σύνδεσμος που είναι ανεξάρτητο από το σχολείο, καλείται να εντοπίζει κινδύνους που μπορεί να σημαίνουν θυματοποίηση παιδιών, συναντά τα παιδιά σε ένα προστατευμένο χώρο και συνεργάζεται εποικοδομητικά τόσο μαζί τους, όσο και με την οικογένεια, τους εκπαιδευτικούς και τους άλλους αρμόδιους φορείς.

Παρατηρώντας την πολυπλοκότητα με την οποία εμποτίζεται η ενδοοικογενειακή βία, κρίνεται ζωτικής σπουδαιότητας, η υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής. Η συνεχής έρευνα, η αξιολόγηση των παρεμβάσεων και η συνεργασία μεταξύ διαφόρων τομέων (ψυχικής υγείας, οικογένειας, εκπαιδευτικής και ευρύτερης κοινότητας) ενισχύουν την ύπαρξη δομών και δραστηριοτήτων που επικοινωνούν μεταξύ τους και θέτουν κοινούς στόχους.

Σε ατομικό λοιπόν επίπεδο, οι παρεμβάσεις είναι συνήθως άκαρπες, με τη Σπινέλλη (2006)⁸⁷ να επισημαίνει: «Η αποτίμηση των αποτελεσμάτων η οποία έγινε με επιστημονική μεθοδολογία έδειξε, μεταξύ άλλων, τα εξής: στις ΗΠΑ η θεραπευτική παρέμβαση τόσο στα παιδιά που ήταν 7-12 ετών όσο και στις κακοποιημένες μητέρες θεωρήθηκε ως καλή πρακτική παρέμβασης σε κακοποιημένα παιδιά σε περιβάλλον

⁸⁷ Σπινέλλη, Κ. (2006, Μάιος). *Θύματα βίας: εντός και εκτός της οικογένειας – εντός και εκτός συνόρων*. Εισήγηση στην Ημερίδα: Μορφές βίας κατά παιδιών και γυναικών στη σύγχρονη κοινωνία, Εθνικό Συμβούλιο Ελληνίδων - Εαρινή Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Κέντρου του Διεθνούς Συμβουλίου Γυναικών (ECICW-CECIF).

βίας εντός της οικογένειας. Στην έρευνα συγκρίθηκαν 3 ομάδες (α) θεραπευτική παρέμβαση σε 61 παιδιά και μητέρες, (β) θεραπευτική παρέμβαση σε 62 παιδιά και όχι στις μητέρες τους και (γ) καμία παρέμβαση σε 58 παιδιά. Μετά από 10 εβδομάδες η αξιολόγηση έδειξε ότι στην θεραπευτική παρέμβαση μητέρων και παιδιών (πρώτη ομάδα) η μεταβολή της συμπεριφοράς των παιδιών, οι στάσεις τους απέναντι στην ενδοοικογενειακή βία και οι γνώσεις τους για το ζήτημα αυτό ήταν σε καλύτερο επίπεδο από ό,τι στα παιδιά της δεύτερης ομάδας, στην οποία συμμετείχαν μόνο τα παιδιά». Στην Αττική επίσης, ένα αντίστοιχο πρότυπο προσέγγισης ολιστικού χαρακτήρα στο οποίο συμμετείχαν παιδιά ηλικίας 6 έως 12 ετών, εφαρμόστηκε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και αξιολογήθηκε θετικά.

Εκτενέστερα, όσον αφορά τη πρόληψη σεξουαλικής παραβίασης αλλά και γενικότερα, η πρόληψη / παρέμβαση της ενδοοικογενειακής βίας, μπορεί να πλαισιωθεί στα παρακάτω ⁸⁷:

- Εκστρατεία ενημέρωσης για τα παιδιά και ενήλικες
- Αντιμετώπιση πορνογραφίας
- Παρέμβαση στην εικόνα παιδιών και νέων στη διαφήμιση
- Προγράμματα πρόληψης στα σχολεία
- Θεραπευτική προσέγγιση νέων με προδιαθέση για εξέλιξη σε δράστες
- Θεραπεία θυμάτων
- Στήριξη στις οικογένειες θυμάτων
- Θεραπεία υπαίτιων

⁸⁷ Σπινέλλη, Κ. (2006, Μάιος). ό.π.

Στην περίπτωση που η σεξουαλική παραβίαση είναι από άτομο μέσα στην οικογένεια, η θεραπευτική διαδικασία είναι περισσότερο πολύπλοκη από την περίπτωση που ο υπαίτιος είναι εκτός οικογενειακού πλαισίου. Η οικογενειακή λειτουργία γίνεται πιο ενοχοποιητική και η αποδοχή του γεγονότος είναι δυσκολότερη⁸⁸. Από την στιγμή που το γεγονός έχει αποκαλυφθεί στις αρμόδιες αρχές, θα πρέπει να εξασφαλιστεί η συνεργασία όλων των φορέων που συμβάλλουν στην θεραπεία προκειμένου οι ενέργειες όλων να συντονιστούν. Η οικογενειακή (ομαδική) θεραπεία, η ψυχοθεραπεία του παιδιού και των γονέων, η συμβουλευτική υποστήριξη, η θεραπεία μέσω της τέχνης βασισμένη στην έκφραση των συναισθημάτων όπως, ο χορός, η μουσική, η ζωγραφική, το θέατρο καθώς και η δημιουργική γραφή (τρόπος που θα αναλύσουμε αργότερα σε επόμενο κεφάλαιο), μπορούν να επιφέρουν σημαντικές αλλαγές στον τρόπο ανάμνησης αυτής της εμπειρίας⁸⁸.

1.7. Παρατηρήσεις

Η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί μια διαχρονική, διαταξική, διαγενεαλογική και διαπολιτισμική πραγματικότητα. Τα στοιχεία που μέχρι τώρα επισημάνθηκαν, μας οδηγούν εύλογα στις παρακάτω παρατηρήσεις:

- Μία ή περισσότερες μορφές κακοποίησης ή παραμέλησης μπορεί να συνυπάρχουν στην ίδια οικογένεια
- Το πραγματικό μέγεθος της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό που δηλώνεται στις αρμόδιες αρχές

⁸⁸ Περκατέ, Β. (2023, Μάιος). ό.π.

- Υπαίτιοι και θύματα παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, όπως αρνητική αυτοεικόνα και η έλλειψη εμπιστοσύνης
- Οι τρόποι που χρησιμοποιούν οι υπαίτιοι για να προσεγγίσουν τα παιδιά - θύματα αναπληρώνουν το γονεϊκό και οικογενειακό έλλειμμα
- Εφόσον 2 στους 3 υπαίτιους έχουν υπάρξει θύματα ως παιδιά, καλούμαστε να αναζητήσουμε πιθανούς μελλοντικούς υπαίτιους ανάμεσα στα θύματα και να πραγματοποιηθεί εγκαίρως θεραπεία στα θύματα ώστε να εμποδιστεί η πιθανή εξέλιξή τους σε υπαίτιους σεξουαλικής παραβίασης παιδιών.

Αξιοσημείωτο εδώ είναι να αναφέρουμε και την επιρροή από τις υπάρχουσες, χρόνια κοινωνικά ενσωματωμένες, στερεοτυπικές αντιλήψεις. Μία εκ των οποίων είναι ότι, τα παιδιά χρειάζονται τον πατέρα τους ακόμη κι αν αυτός είναι βίαιος και ότι, οι κακοποιημένες γυναίκες μένουν «για το καλό» των παιδιών τους. «Δεν αμφισβητείται ότι, η συγκρότηση μιας ιδανικής οικογένειας αποτελείται τόσο από την μητέρα όσο και από τον πατέρα. Αν όμως αναλογιστούμε τον αριθμό των παιδιών που έχουν κακοποιηθεί σωματικά ή σεξουαλικά μέσα στο σπίτι τους, τα περισσότερα από αυτά δηλώνουν ότι, θα προτιμούσαν να ζούσαν με τον έναν γονέα»⁸⁹.

Μια επιπλέον στερεοτυπική αντίληψη είναι ότι το ποτό μπορεί να οδηγήσει στην βίαιη συμπεριφορά, κάτι το οποίο δεν αποτελεί παρά μια δικαιολογία καθώς, το ποτό δεν είναι αιτία για την κακοποίηση. Τα αίτια είναι βαθύτερα και πρέπει να αναζητηθούν αλλού⁹⁰.

⁸⁹ Walker, L. (1989). *Η κακοποιημένη γυναίκα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁹⁰ Gelles, R. J. (1997). *Intimate violence in families* (3rd ed.). United Kingdom: Sage Publications.

2. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

2.1. Εννοιολογικό Πλαίσιο - Χαρακτηριστικά

Η δημιουργική γραφή είναι μια κατεξοχήν δημιουργική διαδικασία και η αναζήτηση ενός ορισμού γενικά αποδεκτού με καθολική εφαρμογή θα ήταν μάλλον μια αντιδημιουργική πράξη ⁹¹. Παρά ταύτα, θα προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε το εννοιολογικό της πλαίσιο για την βαθύτερη κατανόηση της, αναλύοντας αρχικά τον όρο «δημιουργικότητα».

Η δημιουργική διαδικασία είναι μια φυσική διαδικασία ανάπτυξης και αλλαγής της ανθρώπινης ύπαρξης, η οποία στηρίζεται στις δημιουργικές δυνατότητες που έχουμε όλοι μέσα μας ⁹². Το να ζούμε δημιουργικά σημαίνει να μπορούμε να ερχόμαστε σε επαφή με το ζωντανό κομμάτι της ύπαρξής μας, που μας κάνει να νιώθουμε ότι είμαστε αληθινοί, ότι η ζωή έχει νόημα και ότι αξίζει να τη ζούμε ⁹³. «Η δημιουργικότητα είναι διοχέτευση ενέργειας, έκφραση συναισθημάτων, ανάπλαση,

⁹¹ Γρόσδος, Σ. (2013, Οκτώβριος). *Εικόνα και Δημιουργική Γραφή: Τα ζωγραφικά έργα, οι εικονογραφήσεις των λογοτεχνικών βιβλίων και οι εικόνες του κινηματογράφου ως ερεθίσματα δημιουργικής γραφής στο δημοτικό σχολείο. Μία διδακτική πρόταση*. Στο Η.Τ. Κωτόπουλος, Α. Βακάλη, Β. Νάνου & Δ. Σουλιώτη (2014). Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική Γραφή», 4- 6 Οκτωβρίου, 2013, Αθήνα. Φλώρινα: Π.Μ.Σ. «Δημιουργική Γραφή»

⁹² Ward, T.B., Smith, S.M. & Finke, R. A. (1999). Creative Cognition. In R. Sternberg (ed.), *Handbook of creativity*. United Kingdom: Cambridge University Press, 189-212.

⁹³ Winnicott, D.W. (1979). *Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα*. Αθήνα: Καστανιώτη.

προσπάθεια γεφύρωσης του χάσματος μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού κόσμου, εύρεση ισορροπίας, αρμονίας, συμμετρίας, τάξης μέσα από σύμβολα, συνάντηση αντίθετων σε μια καινούργια σύνθεση, αναπαράσταση του ανεξήγητου, του μυστήριου, του θεικού»⁹⁴. Η αλληλεπίδραση της ανάγκης, της δυνατότητας και της ενθάρρυνσης καθορίζουν και την δημιουργική έκφραση ή την παρεμπόδιση της με τα στάδια της δημιουργικής διαδικασίας να ακολουθούν την εξής πορεία:

1. Αποσύνδεση (από την υπάρχουσα κατάσταση)
2. Προετοιμασία
3. Μετάβαση
4. Ενόραση (έμπνευση)
5. Επανασύνδεση

Ακολούθως, η δημιουργική γραφή περιγράφεται ως η αποτύπωση στο χαρτί των ιδεών και των συναισθημάτων σχετικά με ένα συγκεκριμένο θέμα, χρησιμοποιώντας ελεύθερα τη φαντασία⁹⁵. Ο όρος αποτελεί απόδοση του αγγλοσαξονικού όρου “creative writing” και έχει οριστεί ως η ικανότητα του ατόμου να φαντάζεται και να δημιουργεί, να αισθάνεται και να εκφράζεται ελεύθερα, αυθεντικά και πρωτότυπα για

⁹⁴ Λιοδάκης, Α., Τζανάκης, Μ., Τσούρτου, Β. (Επιμ.). (2007). *Τέχνη και ψυχιατρική. Με αφορμή το 1^ο Συνέδριο*. Αθήνα: Ινστιτούτο έρευνας και εφαρμογής προγραμμάτων ψυχικής υγείας «Επέκεινα», σ:24.

⁹⁵ Μουταφίδου, Α., & Μπράτιτσης, Θ. (2013, Οκτώβριος). *Ψηφιακή αφήγηση και δημιουργική γραφή: δύο παράλληλοι κόσμοι με κοινό τόπο*. Στο Η.Τ. Κωτόπουλος, Α. Βακάλη, Β. Νάνου & Δ. Σουλιώτη (2014). *Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου Δημιουργική Γραφή*. Αθήνα. Φλώρινα: Π.Μ.Σ. Δημιουργική Γραφή.

τη δική του ικανοποίηση και ευχαρίστηση ⁹⁶. Στην δημιουργική γραφή υπονοείται η ικανότητα να δαμάζει κανείς τις δημιουργικές σκέψεις και να τις μετατρέπει σε γραφή ⁹⁷, και «εμπεριέχει το σύνολο των εκπαιδευτικών πρακτικών και τεχνικών που στοχεύουν στην κατάκτηση συγγραφικών (λογοτεχνικών) δεξιοτήτων» ⁹⁸. Έτσι, καθώς στην δημιουργική γραφή ξεπερνιούνται τα όρια της επίσημης λογοτεχνικής, ακαδημαϊκής και κάθε «επίσημης» γραφής ⁹⁹, η έννοια της δημιουργικότητας αφορά τη γραφή καθεαυτή και όχι απαραίτητα την παραγωγή λογοτεχνικού έργου ¹⁰⁰ με την κάθε μορφή γραφής να μπορεί να είναι εν δυνάμει δημιουργική.

Όσον αφορά την ακαδημαϊκή της συγκρότηση, επίσημα, ως επιστημονικός κλάδος, η δημιουργική γραφή θα εμφανιστεί για πρώτη φορά το 1936 με την ίδρυση του “Writer’s Workshop” στο Πανεπιστήμιο της Αϊόβα. Στις μέρες μας πλέον, διαθέτει μια πολύ ισχυρή διεθνή παρουσία, έχοντας εξελιχθεί σε σημαντικά πανεπιστημιακά

⁹⁶ Τσαρουχάς, Ν.Θ. (2021). Η δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση: πεδία εφαρμογών, τρόποι δράσεων και σύγχρονες-καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 1(1), 137–145.

⁹⁷ Σουλιώτης, Μ. (2012). *Δημιουργική γραφή. Οδηγίες πλεύσεως, βιβλίο εκπαιδευτικού*. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων.

⁹⁸ Καρακίτσιος, Α. (2012). Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής. *KEIMENA για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*.

⁹⁹ Ramet, A. (2011). *Creative writing*. UK: Hachette

¹⁰⁰ Dawson, P. (2004). *Creative Writing and the New Humanities* (1st ed.). *Routledge*.

ιδρύματα (Columbia, Princeton κλπ.)¹⁰¹. Η Σταυρακοπούλου (2021)¹⁰² συγκεκριμένα περιγράφει: «η δημιουργική γραφή αποτελείται από ένα συγκροτημένο σύνολο περιγραφικών, αναλυτικών, κριτικών γνώσεων, οι οποίες αναφέρονται ειδικότερα σε τεχνικές μεθόδους γραφής της ποιητικής τέχνης, με παραδείγματα καταξιωμένα έργα της ελληνικής και παγκόσμιας υψηλής λεγόμενης λογοτεχνίας. Έχει εδραιωθεί διεθνώς μέσα στο οργανόγραμμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και συνεχώς εξελίσσεται καθώς η σχετική έρευνα κομίζει νέες γνώσεις, μεθόδους και πρακτικές για τη διδασκαλία της». Ταυτόχρονα, παρατηρείται και μια εκδοτική έκρηξη στα βιβλία που ασχολούνται με την διδασκαλία της δημιουργικής γραφής¹⁰³.

Όσον αφορά τα στοιχεία του δημιουργικού χαρακτήρα της γραφής¹⁰⁴ μερικά από αυτά είναι η πρωτοτυπία, η καινοτομία, η έκπληξη, ο πνευματικός μόχθος και η φαντασία του δημιουργού, η επίδραση του έργου στους αποδέκτες και ευρύτερα ο τρόπος πρόσληψής του από το κοινό, η πολυσημία, η ανακαλυπτική ή αποκαλυπτική του αξία, η διαχρονικότητα, η αμφισβήτηση παραδεδομένων σχημάτων, η πρόταση νέων τρόπων θέασης της πραγματικότητας, η εισαγωγή εναλλακτικών αισθητικών κριτηρίων κ.ά.

¹⁰¹ Κωτόπουλος, Τ. Η. (2012). Η «νομιμοποίηση» της Δημιουργικής Γραφής. *ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*(15).

¹⁰² Σταυρακοπούλου, Σ. (2021) *Η δημιουργική γραφή και τα εσώψυχα του Ντίνου Χριστιανόπουλου*.

¹⁰³ Κωτόπουλος, Τ. Η. (2012). ό.π.

¹⁰⁴ Κιοσσές, Σπ. (2019). Προς μια «παιδαγωγική» της δημιουργικής γραφής. *1st International Conference on Creative Writing, Athens*

Ακολουθώντας, ο Τσαρουχάς (2021)¹⁰⁵, διευκρινίζει: «Με τη δημιουργική γραφή, συνεπάγεται, πρώτον η ελεύθερη γραφή, με την εννοιολογική προσέγγιση της ελευθερίας του ατόμου να εκφράζεται χωρίς καμία άλλη διαμεσολάβηση και διαδικασία, δεύτερον την αυτοέκφραση και τρίτον τη χρήση καλολογικών στοιχείων, δηλαδή η ποικιλία επιθέτων, επιρρημάτων και άλλων γλωσσικών ενδείξεων». Ενώ συνεχίζει, αναφέροντας ως πηγή έμπνευσης τα προσωπικά βιώματα - ενδιαφέροντα του ατόμου, με εργαλεία για την μετάδοση των αισθημάτων και των ιδεών του, την εκφραστικότητα και τη φαντασία. Γενικότερα, ο μεγάλος αριθμός ερεθισμάτων από το οικογενειακό - κοινωνικό περιβάλλον, το πλούσιο λεξιλόγιο και η γόνιμη φαντασία του ατόμου είναι παράγοντες που μπορούν να ενισχύσουν την ανάπτυξη της δημιουργικής γραφής.

2.2. Θεραπευτικός χαρακτήρας της γραφής - Γενικά

Αν ανατρέξουμε στο παρελθόν, θα παρατηρήσουμε ότι η λυτρωτική δύναμη της αυτοέκφρασης μέσω της γραφής και της τέχνης γενικότερα, αποτελεί εμπειρική κι ενστικτώδη εμπειρία χιλιάδων ετών. Οι γιατροί της αρχαίας Αιγύπτου, για γρηγορότερη ανακούφιση του ασθενή, του πρόσφεραν για κατάποση την συνταγή σε πάπυρο διαλυμένο σε υγρή μορφή, οι σαμάνοι έψελναν ποιήματα για την ευημερία της φυλής ενώ μια άλλη τελετουργική συνήθεια από την ανατολή είναι η αποκάλυψη ενός μυστικού σε κάποια κοιλότητα, όπως την κουφάλα ενός δέντρου.

¹⁰⁵ Τσαρουχάς, Ν. Θ. (2021). ό.π.

Ακόμη, η δύναμη της προσευχής και η εξομολόγηση ελαφρύνουν τη συνείδησή και τις σκέψεις μας ¹⁰⁶. Ο Αριστοτέλης πίστευε στον λυτρωτικό χαρακτήρα των δραματικών κειμένων, ενώ αντιθέτως ο Πλάτωνας υποστήριζε πως η συναισθηματική επιρροή που ασκεί η ποίηση στον άνθρωπο είναι αρνητική ¹⁰⁷.

Τον 18ο αιώνα ο Benjamin Rush εισάγει τη λογοτεχνία ως επικουρική θεραπεία και ενθαρρύνει τους ασθενείς του να αντιγράφουν χειρόγραφα βιβλία με θέμα την ιστορία, τα ταξίδια και την μυθοπλασία. Υποστήριξε ότι αυτά τα βιβλία θα πρέπει να αποτελούν μέρος κάθε δημόσιου και ιδιωτικού χώρου θεραπείας και ο σκοπός του ήταν να αποσπάσει το νου του ασθενή από την κατάσταση της υγείας του ¹⁰⁸.

Το 1942 ο Allport ήταν από τους πρώτους που ανέφερε τα θεραπευτικά οφέλη της γραφής, το 1966 ο μαθητευόμενος του Jung, Ira Progoff, εισάγει τη χρήση του ημερολογίου στη θεραπευτική διαδικασία¹⁰⁶ και λίγα χρόνια αργότερα, η ποίηση θα αναγνωριστεί ως συμπληρωματική μορφή θεραπείας σε συνεργασία με εξειδικευμένους επαγγελματίες στους χώρους ψυχικής υγείας, για την αντιμετώπιση ασθενειών. Ιδρύεται η Εθνική Εταιρεία Θεραπευτικής Ποίησης (National Association for Poetry Therapy) στην Αμερική, όπου στα «συνεργατικά» - ομαδικά ποιήματα που δημιουργούνται, οι συμμετέχοντες προτείνουν αλλαγές, συμπληρώνουν τα κενά και

¹⁰⁶ Καλαθάς, Α., (2022). *Η γραφή ως θεραπεία. Από τον μυθικό ήρωα Μελάμποδα στην αξιοποίηση της Δημιουργικής Γραφής στον 21ο αιώνα.* (διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Πύργος.

¹⁰⁷ Κωτόπουλος, Τ. Η. (2012). ό.π.

¹⁰⁸ Rush, B., (1962). *Medical inquiries and observations upon the diseases of the mind* [facsim. of the Philadelphia, 1812 ed.] *Hafner*, New York, p. 210.

επικοινωνούν γενικά τα συναισθήματα τους ¹⁰⁹.

Ακολούθησαν μελέτες με συμμετέχοντες προπτυχιακούς φοιτητές, οι οποίες έδειξαν ότι η γραπτή συναισθηματική απελευθέρωση είχε σαν αποτέλεσμα τη βελτίωση διάφορων παραμέτρων υγείας, όπως τις λιγότερες επισκέψεις στο νοσοκομείο και τα λιγότερα σωματικά συμπτώματα¹¹⁰, την αύξηση του μέσου όρου βαθμολογίας των πανεπιστημιακών σπουδών¹¹¹, την καλύτερη ανοσοποιητική λειτουργία¹¹² και την καλύτερη διάθεση, ανεξαρτήτως κουλτούρας.

Υπάρχει πλέον επαρκής βιβλιογραφία που αποδεικνύει ότι όσοι καταπιέζουν και απωθούν τα συναισθήματα τους, κινδυνεύουν περισσότερο να υποφέρουν από ψυχοσωματικές ασθένειες σε σύγκριση με όσους τα εκφράζουν περισσότερο ¹¹¹. Αντιθέτως, η δημιουργική έκφραση, με τη χρήση της μεταφοράς, της αφήγησης, της αξιοποίησης της λογοτεχνίας, προσφέρει τη δυνατότητα στον ενδιαφερόμενο να ανακαλύψει τον βαθύτερο εαυτό του ¹¹³.

¹⁰⁹ Mazza, N. (2003). *Poetry Therapy: Theory and Practice* (1st ed.). *Routledge*.

¹¹⁰ Pennebaker, J., & Beall, S. (1986). Confronting a Traumatic Event. Toward an Understanding of Inhibition and Disease. *Journal of abnormal psychology*, 95, 274-81.

¹¹¹ Pennebaker, J. W., Colder, M., & Sharp, L. K. (1990). Accelerating the coping process. *Journal of personality and social psychology*, 58(3), 528.

¹¹² Esterling, B., Antoni, M., Fletcher, M., Marguiles S., & Schneiderman, N. (1994). Emotional disclosure through writing or speaking modulates latent Epstein-barr virus antibody titers. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 130–40.

¹¹³ Αντωνοπούλου, Α. (2014). Ο εαυτός στην άκρη της πέννας. Δημιουργική γραφή και εκφραστικές – δημιουργικές θεραπείες.

Η παραπάνω άποψη ενισχύεται και από την ψυχαναλυτική σκοπιά, με τον Freud να υποστηρίζει ότι, στην ψυχή κάθε μυθιστορηματικού ήρωα κρύβεται ο ίδιος ο συγγραφέας και με έναν ασυνείδητο τρόπο, χρησιμοποιεί τον ήρωα του για να εκφράσει τα ψυχολογικά του συμπλέγματα που έχουν ως πηγή τις εμπειρίες του από την παιδική του ηλικία ενώ, τα υπόλοιπα πρόσωπα εκφράζουν δευτερεύοντα χαρακτηριστικά ή επιθυμίες του συγγραφέα, και όλα αυτά μαζί ξεδιπλώνουν τον ενδόμυχο κόσμο του (σ.:298). Η απωθημένη ανάμνηση κάποιου τραυματικού γεγονότος αντιστοιχεί με την πλοκή του μυθιστορήματος (σ.:299), η οποία αποκτά πλέον προσωπικό νόημα. Παρατηρούμε και εδώ ότι, η τέχνη είναι μια ανάγκη έκφρασης που «θεραπεύει εαυτόν, εκφράζονται οι αγωνίες, τα συναισθήματα, συμβαίνει δηλαδή μια δημιουργική διοχέτευση, με μια συναισθηματική εκτόνωση σε ένα δημιούργημα, το οποίο προσφέρεται στην κοινωνία και επικοινωνείται στον άνθρωπο» (σ.: 320) ¹¹⁴.

Στην πράξη - εφαρμογή της δημιουργικής γραφής σε προγράμματα θεραπευτικής παρέμβασης - ανάπτυξης προσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, αυτή έχει ήδη αποτελέσει βασικό εργαλείο τόσο σε ασθενείς που εμφανίζουν ψυχοπαθολογίες, όπως το άγχος, η κατάθλιψη, το μετατραυματικό στρες, οι διατροφικές διαταραχές κ.α., όσο και σε διαπροσωπικό επίπεδο με σκοπό την αύξηση της αυτοπεποίθησης και της αυτο-επίγνωσης. «Η δημιουργική γραφή αποτελεί ένα αντίδοτο στην απουσία νέων, πρωτότυπων ιδεών και θετικών πεποιθήσεων της σύγχρονης εποχής και σχετίζεται με την αργή ανακάλυψη του εαυτού και την επαφή του ατόμου με τις ζωογόνες δυνάμεις της δημιουργικής του φαντασίας, οι οποίες λειτουργούν θεραπευτικά σε πλειάδα

¹¹⁴ Λιοδάκης, Α., Τζανάκης, Μ., Τσούρτου, Β. (Επιμ.). (2007). ό.π.,σ: 298

δυσλειτουργιών της προσωπικότητας του»¹¹⁵.

Ο τρόπος για να επιτευχθεί το παραπάνω, έχει να κάνει με την αποτύπωση των σκέψεων στο χαρτί, διαδικασία που δίνει στο άτομο την ευκαιρία για διέξοδο των δύσκολων συναισθημάτων του, που προέκυψαν από ένα τραυματικό γεγονός. Ακόμη και με αυτήν την απλή καταγραφή των σκέψεων, ο ενδιαφερόμενος βλέπει πιο ξεκάθαρα τα γεγονότα, αποφορτίζεται, έρχεται σε επαφή με τα πραγματικά του συναισθήματα και ανοίγει ένα παράθυρο στο ουσιώδες^{116, 117}.

Συγκεκριμένα, ενισχύεται η εμπιστοσύνη στον εαυτό και η ασφάλεια του - με την ύπαρξη ενός ασφαλούς μέρους έκφρασης, η εσωτερική του ενδυνάμωση, η κατανόηση του παρελθόντος του και άρα η καλύτερη κατανόηση του παρόντος, η αμφισβήτηση των παγιωμένων αντιλήψεων του, η ανάκτηση των αναμνήσεων, η προσέγγιση ενός θέματος από άλλες οπτικές, η καλύτερη οργάνωση και διαχείριση της ζωής του, η συνειδητοποίηση της ύπαρξης ανεκδήλωτων πλευρών του εαυτού του, η δημιουργία μιας πορείας προς την κατεύθυνση της προσωπικής του ανάπτυξης καθώς και η αύξηση της παραγωγικότητας του¹¹⁸.

¹¹⁵ Τσαρουχάς, Ν. Θ. (2021). ό.π.

¹¹⁶ Grason, S. (2005). *Journalution: Journaling to awaken your inner voice, heal your life, and manifest your dreams* (1st edition). Novato, California: New Wolrd Library.

¹¹⁷ Progoff, I. (1992). *At a Journal Workshop*. New York: Tarcher

¹¹⁸ Διδαγγέλου, Δ. (2018). *Θεραπευτική Γραφή: Καταθέτοντας τα συναισθήματα στο χαρτί*.

3. Ο ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ – ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Όπως αναφέραμε, τις τελευταίες δεκαετίες αποδεικνύεται ότι η καταγραφή των σκέψεων που σχετίζονται με τις τραυματικές εμπειρίες και η εξωτερίκευση των σχετικών συναισθημάτων, μπορεί να οδηγήσει σε βελτίωση της σωματικής και ψυχολογικής κατάστασης του ατόμου, καθώς μέσω της γραφής αναπτύσσεται η αποστασιοποίηση από τις εμπειρίες και η διαφορετική οπτική. Συγκεκριμένα, μέσω της δημιουργικής γραφής, ο άνθρωπος οργανώνει τις σκέψεις του και γιατί όχι βρίσκει ένα νόημα στις δυσκολίες του, με το ενδιαφέρον του να εστιάζεται κυρίως στα βιωμένα συναισθήματα και όχι τόσο στο τραυματικό γεγονός.

Όμως, παρόλο που η συζήτηση για ένα τραύμα μπορεί να συμβάλλει στην κατανόηση του, κάποια τραύματα δεν είναι καθόλου εύκολο να συζητηθούν, όπως αυτό της σεξουαλικής κακοποίησης ειδικά αν ο θύτης αποτελεί μέλος της οικογένειας. Τόσο οι υπαίτιοι όσο και τα θύματα αυτής, δεν προβαίνουν εύκολα σε κάποια αποκάλυψη των γεγονότων αυτών υπό τον φόβο της τιμωρίας ή της εσωτερικής ασυνείδητης διαδικασίας απώθησης - του μηχανισμού άμυνας που μας προστατεύει από τα τραυματικά συναισθήματα με το να τα θέτει εκτός συνειδητού, μας προστατεύει από τις μνήμες, τις εικόνες και τις συγκινήσεις που θεωρούνται επικίνδυνες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, την απόκρυψη των αληθινών αναγκών, ακόμη και των εκφράσεων του προσώπου. Οι συμμετέχοντες, οι οποίοι είχαν ερωτηθεί αν είχαν υποστεί μία ή διάφορες τραυματικές εμπειρίες στην παιδική τους ηλικία, ήταν πιο πιθανόν να

αναφέρουν άλλα πρόσφατα προβλήματα υγείας παρά την τραυματική τους εμπειρία, αν δεν είχαν επί τούτου ερωτηθεί ¹¹⁹.

Όπως έχει παρομοίως επισημανθεί ¹²⁰, η απόκρυψη των συναισθημάτων που αφορούν αρνητικές ή τραυματικές εμπειρίες μπορεί να προκαλέσει υπερδιέγερση του νευρικού συστήματος και εμμονικές σκέψεις σχετικά με το συμβάν και, σε βάθος χρόνου, δύναται να προκαλέσει ψυχοσωματικές ασθένειες λόγω του συσσωρευμένου στρες και του έντονου συναισθηματικού φορτίου. Η αποκάλυψη, γραπτή ή προφορική, μειώνει το στρες και φέρνει ευημερία ¹²⁰, θέλουμε να μοιραζόμαστε τις τραυματικές μας εμπειρίες με την προσδοκία της κοινωνικής υποστήριξης. Ωστόσο, στην περίπτωση που λάβουμε αρνητικές ή ακατάλληλες απαντήσεις από τους άλλους, είναι επίσης πιθανόν κάτι τέτοιο να έχει άσχημες επιπτώσεις στην αυτοεκτίμησή μας.

Όμως, δεν κινδυνεύουμε από την πιθανότητα της κοινωνικής απόρριψης στην περίπτωση συγκεκριμένα της γραπτής έκφρασης κι αυτό βαθμιαία μειώνει το στρες, το συναισθηματικό φορτίο και τα ψυχοσωματικά νοσήματα ¹²¹. Υπάρχει άρα, σημαντική διαφορά μεταξύ της προφορικής έκφρασης της τραυματικής εμπειρίας σε

¹¹⁹ Pennebaker, J., & Beall, S. (1986). Confronting a Traumatic Event. Toward an Understanding of Inhibition and Disease. *Journal of abnormal psychology*, 95, 274-81.

¹²⁰ Pennebaker, J. W. (1985). Traumatic experience and psychosomatic disease: Exploring the roles of behavioural inhibition, obsession, and confiding. *Canadian Psychology / Psychologie canadienne*, 26(2), 82-95.

¹²¹ Pennebaker, J. W. (1993). Putting stress into words: Health, linguistic, and therapeutic implications. *Behaviour Research and Therapy*, 31(6), 539-548.

σχέση με την γραπτή καθώς, η δεύτερη μπορεί να είναι ισχυρότερη γιατί μέσω αυτής τα θύματα οδηγούνται αμεσότερα στο να αναγνωρίσουν το τραύμα τους και να προχωρήσουν πέρα από αυτό ¹²².

Αναλυτικότερα, η διαδικασία γραφής των προηγούμενων τραυματικών εμπειριών μπορεί να σχετίζεται με αύξηση ψυχολογικών εντάσεων βραχυπρόθεσμα αλλά με μείωση εκδήλωσης (ψυχο) σωματικών ασθενειών μακροπρόθεσμα. Αναφέρεται συγκεκριμένα ότι: «Οι στιγμές της γραφής του τραυματικού γεγονότος ήταν ψυχολογικά μια αναστατωτική διαδικασία αλλά αυτή η αναστάτωση δεν ξαναπροέκυψε στο μέλλον» ¹²³. Επίσης, οι συμμετέχοντες, στα μελλοντικά ακούσματα μιας περιγραφής μιας παρόμοιας συγκλονιστικής σκηνής με την οποία όμως, οι ίδιοι δεν εμπλέκονται συναισθηματικά, μείωσαν τις συναισθηματικές αντιδράσεις τους σημαντικά. Κάποιοι εκ των οποίων συμμετείχαν στην έρευνα, μετά το πέρας της διεξαγωγής αυτής, συνέχισαν να γράφουν τις εμπειρίες από μόνοι τους και μακροπρόθεσμα παρουσίασαν βελτίωση σε θέματα υγείας.

Η πρώτη έρευνα εκδόθηκε το 1986, όταν ο Pennebaker ζήτησε από τους φοιτητές του να γράψουν για δεκαπέντε συνεχόμενα λεπτά, επί τέσσερις συνεχόμενες ημέρες, για τα πιο τραυματικά ή στρεσογόνα γεγονότα της ζωής τους, ενώ από μια ομάδα

¹²² Emmerik, V. A., Reijntjes, A., & Kamphuis, J. (2012). Writing Therapy for Posttraumatic Stress: A Meta-Analysis. *Psychotherapy and psychosomatics*, 82.

¹²³ Pennebaker, J., & Beall, S. (1986). Confronting a Traumatic Event. Toward an Understanding of Inhibition and Disease. *Journal of abnormal psychology*, 95. 274-81.,p:280

ελέγχου ζητήθηκε απλώς να γράψουν για επιφανειακά ζητήματα. Οι συμμετέχοντες που έγραψαν για τις ενδόμυχες σκέψεις τους, ανέφεραν σημαντικά οφέλη στην βελτίωση της ψυχοσωματικής τους υγείας¹²³. Οι Harber και Pennebaker παρατήρησαν ότι μέσω της γραφής μπορούν οι αναμνήσεις που σχετίζονται με το τραυματικό γεγονός να μπου σε μια σειρά, να οργανωθεί κατ' αυτόν τον τρόπο η τραυματική ανάμνηση¹²⁴.

Αναπτύσσεται έτσι με το πέρασμα του χρόνου, μία συνεκτική δομή της εμπειρίας αυτής, με νόημα και συνοχή, δομή που αποτελεί δείγμα ωριμότερων γνωστικών διεργασιών και καλύτερης ενσωμάτωσης της αγχωτικής εμπειρίας. Μέσω της γραφής για ένα τραυματικό γεγονός, δίνεται στο άτομο η αίσθηση της οργάνωσης και της διαταραγμένης τραυματικής μνήμης, οδηγώντας το με τον τρόπο αυτό, σε πιο ολοκληρωμένα γνωστικά σχήματα για τον εαυτό του και τον κόσμο. Οι γνωστικές αυτές αλλαγές, επιτρέπουν την καλύτερη κατανόηση και αφομοίωση της τραυματικής εμπειρίας και κατ' επέκταση οδηγούν σε μείωση του στρες και σε βελτίωση της ψυχοσωματικής υγείας¹²⁵. Οι συμμετέχοντες στις έρευνες του Pennebaker ήταν απόφορείς του έιτζ, καρκινοπαθείς, θύματα σεξουαλικής ή άλλου είδους κακοποίησης μέχρι βετεράνοι του Βιετνάμ, στις οποίες έρευνες σημειώνεται ενδυνάμωση του

¹²³ Pennebaker, J., & Beall, S. (1986). ό.π.

¹²⁴ Harber, K. D., & Pennebaker, J. W. (1992). Overcoming traumatic memories. In S.-Å. Christianson (Ed.), *The handbook of emotion and memory: Research and theory* (pp. 359–387). Lawrence Erlbaum Associates, Inc

¹²⁵ Pennebaker, J. W. (1997). Writing about emotional experiences as a therapeutic process. *Psychological Science*, 8(3), 162–166.

ανοσοποιητικού συστήματος, άμβλυνση των συμπτωμάτων του μετατραυματικού στρες, βελτίωση της καταθλιπτικής διάθεσης, μείωση του άγχους, εξισορρόπηση των συναισθηματικών μεταπτώσεων, μείωση των εμμονικών σκέψεων, ελάττωση του πόνου και αύξηση της κοινωνικότητάς. Όσοι έγραφαν για τις τραυματικές τους εμπειρίες μιλούσαν πιο συχνά με τους άλλους και γελούσαν περισσότερο ¹²⁶.

Επίσης, σε μια ακόμη έρευνα ¹²⁷ οι συμμετέχοντες πέρασαν τρεις συνεχόμενες ημέρες γράφοντας για ένα ή περισσότερα τραυματικά γεγονότα και ενθαρρύνθηκαν να εξερευνήσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματα τους γύρω από αυτό το γεγονός. Τους ζητήθηκε να γράψουν για μια τραυματική εμπειρία είτε οργανωμένα είτε όχι, και τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι, μόνο η γραφή που είχε δομή και οργάνωση οδήγησε σε βελτίωση της διάθεσης και της υγείας.

Κάποια χρόνια αργότερα, οι Ehlers, Hackmann και Michael (2004) ¹²⁸ θα προτείνουν την αναβίωση και την φραστική διατύπωση σκέψεων και αναμνήσεων που αφορούν κάποιο τραύμα καθώς, αυτή οδηγεί στην επεξήγηση της τραυματικής εμπειρίας και

¹²⁶ Pennebaker, J. W., & Graybeal, A. (2001). Patterns of Natural Language Use: Disclosure, Personality, and Social Integration. *Current Directions in Psychological Science*, 10(3), 90–93.

¹²⁷ Smyth, J. M., Stone, A. A., Hurewitz, A., & Kaell, A. (1999). Effects of writing about stressful experiences on symptom reduction in patients with asthma or rheumatoid arthritis: a randomized trial. *JAMA*, 281(14), 1304–1309.

¹²⁸ Ehlers, A., Hackmann, A., & Michael, T. (2004). Intrusive re-experiencing in post-traumatic stress disorder: Phenomenology, theory, and therapy. *Memory*, 12(4), 403–415.

στην ενσωμάτωσή της στην αυτοβιογραφική μνήμη, με αποτέλεσμα την ελάττωση ή παύση των ανεπιθύμητων σκέψεων και συναισθημάτων. Επιπροσθέτως, και σε άλλη έρευνα υποστηρίζεται ότι, η γραφή που σχετίζεται με ένα τραύμα βελτιώνει την υγεία και μειώνει το άγχος, αλλά μπορεί προσωρινά να επηρεάσει αρνητικά την διάθεση¹²⁹.

Γενικότερα, υπάρχει μία αύξηση της βιβλιογραφίας η οποία προτείνει παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση του τραύματος από σεξουαλική επίθεση με την έρευνα και την κλινική εφαρμογή να έχουν επικεντρωθεί, στη διαταραχή μετατραυματικού στρες (PTSD)¹³⁰. Σε αυτήν την περίπτωση, και η συγγραφή ημερολογίου μπορεί να είναι αποτελεσματική, καθώς συμβάλλει στη μείωση των συμπτωμάτων του μετατραυματικού στρες, στην άυξηση κοινωνικού ενδιαφέροντος και στην εύρεση νοήματος στη ζωή. Γενικά, οι πρακτικές της γραφής ως επιπρόσθετης θεραπείας μπορούν να υποστηρίξουν ένα άτομο να αποφύγει τα συμπτώματα αυτής της διαταραχής, εστιάζοντας στα δυνατά σημεία του χαρακτήρα που μπορεί να αναπτύσσονται όταν βιώσει την τραυματική εμπειρία και να προσεγγίσει την εμπειρία πιο άμεσα και αποτελεσματικά ¹³⁰.

Επίσης, και μεταγενέστερες ερευνητικές μελέτες τεκμηριώνουν τις θετικές επιδράσεις της δημιουργικής γραφής στην περίπτωση της σεξουαλικής κακοποίησης αλλά και

¹²⁹ Pizarro, J. (2004). The Efficacy of Art and Writing Therapy: Increasing Positive Mental Health Outcomes and Participant Retention After Exposure to Traumatic Experience. *Art Therapy*, 21(1), 5-12.

¹³⁰ Creely, C. (2018). The Efficacy of Journal Writing in Assisting Survivors of Sexual Trauma towards PostTraumatic Growth. *Expressive Therapies Capstone Theses*, 65.

των ενδοψυχικών συγκρούσεων, της αυτοκτονικότητας, των χρόνιων συμπτωμάτων πόνου και των καταχρήσεων με τον Τσαρουχά (2021) ¹³¹, να αναφέρει συγκεκριμένα ότι: «Η δημιουργική γραφή μπορεί να λειτουργήσει με την απελευθέρωση της δημιουργικότητας θεραπευτικά, προσφέροντας ψυχική εκτόνωση, εσωτερική απελευθέρωση, ενώ λειτουργεί αυτοεπιβεβαιωτικά και λυτρωτικά στην ενδόμυχη ψυχοσύνθεση του ατόμου και έχει αναγνωριστεί ως ένα σημαντικό εργαλείο για την ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης και της αυτοεπίγνωσης του».

Πιο πρόσφατα ακόμη, ο Peterson (2023) ¹³², υποστηρίζει τα οφέλη της γραφής ξεκινώντας από τις έρευνες του Pennebaker συνδέοντας τα με μία ασθενή του που ταλαιπωρείται από τη μνήμη της σεξουαλικής παρενόχλησης που υπέστη από τον αδερφό της.

Μέχρι τώρα άρα, είδαμε ότι, η γραφή που αναφέρεται άμεσα ή έμμεσα στα τραυματικά γεγονότα μπορεί να επιφέρει μακροπρόθεσμα θετικές επιπτώσεις στην υγεία ενώ η μη εξωτερίκευση μιας τραυματικής εμπειρίας σχετίζεται με την ανάπτυξη ασθενειών και ότι, η απλή πράξη της γραφής του γεγονότος και των συναισθημάτων που σχετίζονται με αυτό είναι αρκετή να μειώσει τις πιθανότητες των αρνητικών επιπτώσεων των τραυμάτων. Μελετώντας ακολούθως, ένα μέρος της μεθοδολογίας των ψυχοθεραπευτικών διαδικασιών, βλέπουμε να χρησιμοποιούνται, εκτός της

¹³¹ Τσαρουχάς, Ν. Θ. (2021). ό.π.

¹³² Peterson, J. (2023, August). *How To Overcome Memories That Haunt You*. [Vodcast]. Τελευταία ανάκτηση στις 19/08/2023 από: <https://youtu.be/sgu-cr8WenU>

καταγραφής των σκέψεων και των συναισθημάτων, και η δημιουργική γραφή μέσω του ημερολογίου, η επιστολή, η αυτόματη γραφή (δεν υπάρχουν όρια, το άτομο γράφει αυθόρμητα όσο και ότι θέλει), η συμπλήρωση μερικώς δομημένων προτάσεων (π.χ. «διψάω για...», «πρέπει να...»), οι ιστορίες, τα παραμύθια, οι μύθοι, τα θεατρικά έργα, ο κινηματογράφος, το «μη απεσταλμένο γράμμα» / «unsent letter» και η ποίηση¹³³. Ο σκοπός είναι η επεξεργασία ενός τραυματικού ή συγκινησιακού συμβάντος, η εσωτερική διερεύνηση και η προσπάθεια χάραξης του δρόμου της αυτογνωσίας και της προσωπικής αλλαγής.

Όσον αφορά συγκεκριμένα την ποίηση, ως συμπληρωματικό μέσο αντιμετώπισης μιας τραυματικής εμπειρίας, αξιοσημείωτη είναι η δήλωση του Freud για τους ποιητές¹³⁴, ο οποίος τους καθιστά: «ομολογητές των παθών και των βιωμάτων τους δια στόματος των ηρώων τους». Παρομοίως, ο Ντίνος Χριστιανόπουλος σε μια συνέντευξη του στην εκπομπή «Στα Ακρα»¹³⁵ ομολογεί: «την ποίηση εγώ ανέκαθεν την θεωρούσα μια μορφή εξομολόγησης που ανακουφίζει και λυτρώνει τον άνθρωπο, και επομένως όσο πιο ειλικρινής είμαστε, όσο πιο πολύ τα λέμε χυμα και έξω από τα δόντια, τόσο πιο θα αλαφρώσουμε περισσότερο». Στη συνέχεια προσθέτει: «δεν

¹³³ Gorelic, K. (2005). Poetry therapy. In C. A. Malchiodi (ed.), *Expressive therapies*. New York, NY: Guilford Press, pp.117-118

¹³⁴ Λιοδάκης, Α., Τζανάκης, Μ., Τσούρτου, Β. (Επιμ.). (2007). ό.π.,σ: 296.

¹³⁵ Φλέσσα, Β. (Παρουσίαση). (2020). Ντίνος Χριστιανόπουλος: Τρία Χρόνια χωρίς τον σπουδαίο ποιητή (video).Αθήνα: ΕΡΤ Τελευταία ανάκτηση στις 19/08/2023 από: <https://www.ertnews.gr/anadromes/ntinos-xristianopoulos-tria-xronia-xoris-ton-spoudaio-poiiti-video/>

διστάζω να μιλήσω και εις βάρος του εαυτού μου, δηλαδή αυτουποτιμητικά, και δεν μετανιώνω, πραγματικά με βοήθησε πάρα πολύ, ανακουφίστηκα από όλα αυτά». Τέλος, επισημαίνει: «φαίνεται ότι αποτελώ μια σπάνια περίπτωση ανθρώπου ο οποίος ευχαρίστως ξεγυμνώνεται ή θέλει να τα πει όλα, όχι για να εντυπωσιάσει αλλά για να ανακουφιστεί, αυτό αν είναι αλήθεια αποτελεί μια σπάνια περίπτωση κι ομολογώ ότι είμαι πολύ ευχαριστημένος που τα κατάφερα».

Συνεχίζοντας με τις τεχνικές, αυτή του «μη απεσταλμένου γράμματος» / «unsent letter» μπορεί να βοηθήσει στην περίπτωση του συσσωρευμένου θυμού, με ένα από τα πιο γνωστά μη απεσταλμένα γράμματα στην παγκόσμια λογοτεχνία να αποτελεί το «Γράμμα στον πατέρα» του Kafka. Ο συγγραφέας, απευθυνόμενος στον πατέρα του, σε ένα γράμμα που φθάνει τις 103 σελίδες, αρχικά φαίνεται να επιδιώκει την συζήτηση για όλα αυτά που τον πλήγωσαν από παιδί αλλά το γεγονός ότι δεν του το στέλνει ποτέ, φανερώνει ότι πρόκειται στην ουσία για ένα προσωπικό εσωτερικό ξεκαθάρισμα. Ακόμη, η συγγραφή τραγουδιών, ως διαδικασία δημιουργίας στίχων με θεραπευτικό ρόλο για την αντιμετώπιση ψυχοκοινωνικών, συναισθηματικών, γνωστικών και επικοινωνιακών ανάγκων του θεραπευόμενου (σ:16), διευκολύνει την έκφραση των συναισθημάτων και των σκέψεων και μειώνει τα συμπτώματα του στρες¹³⁶.

Όσον αφορά τα εργαλεία της δημιουργικής γραφής που χρησιμοποιούνται συστηματικά, δύο από αυτά είναι ο συμβολισμός και η μεταφορά. Μέσω του

¹³⁶ Baker, F., Wigram, T., Stott D., & McFerran, K. (2008). Therapeutic Songwriting in Music Therapy. *Nordic Journal of Music Therapy*, (17)2, 105-123

συμβολισμού, ο συγγραφέας ενισχύεται «να εκφράσει ταυτόχρονα σύνθετα, πολύπλοκα και αντιφατικά συναισθήματα», ενσωματώνοντας έτσι τις αντιφατικές του πλευρές. Η μεταφορά αποτελεί κύριο όχημα για την έκφραση ασυνείδητων εσωτερικών «εικόνων» ή καταστάσεων και μαζί με τον συμβολισμό προσφέρουν την απαραίτητη απόσταση και ασφάλεια, γεφυρώνοντας την εσωτερική με την εξωτερική πραγματικότητα. Έτσι, μπορούν πλέον να εξωτερικευθούν τα αρνητικά, δύσκολα, πολύπλοκα και αντιφατικά συναισθήματα και σκέψεις και το άτομο να έρθει σε επαφή με το άρρητο της ψυχής του ¹³⁷.

Επιπροσθέτως, η διαδικασία της προβολής, δηλαδή της τοποθέτησης συναισθημάτων ή στοιχείων του χαρακτήρα μας πάνω σε άλλους ανθρώπους, του μηχανισμού άμυνας που χρησιμοποιούμε ασυνείδητα για να αποφεύγουμε τις πλευρές μας που δυσκολευόμαστε να αποδεχθούμε μπορεί να αποτελέσει ένα ακόμη εργαλείο που συμβάλλει στην θεραπευτική ιδιότητα της δημιουργικής γραφής. Ακολουθώντας, η δομή ενός χαρακτήρα, η οπτική του γωνία, η πλοκή, το σκηνικό κλπ. επεξεργάζονται αντίστοιχα. Για παράδειγμα, οι ασκήσεις οπτικής γωνίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν έτσι ώστε να δοθεί η δυνατότητα μιας διαφορετικής ματιάς και οι λογοτεχνικοί χαρακτήρες γίνονται σημαντικοί για τον αναγνώστη όταν μπορούν να ταυτιστούν οι ανάγκες, οι επιθυμίες και οι απογοητεύσεις τους. Έτσι, οι εσωτερικές εμπειρίες ανοίγονται στον έξω κόσμο μέσω μιας συνεκτικής, προσωπικής αφηγηματικής φωνής που αναδεικνύεται και δομείται στον συγγραφέα, με τέτοιον τρόπο που δεν μπορεί να δομήσει η ομιλία. Συγκεκριμένα, η Αντωνοπούλου (2014)¹³⁷

¹³⁷ Αντωνοπούλου, Α. (2014). ό.π.

αναφέρει: «Η διαδικασία της δημιουργικής γραφής δίνει τη δυνατότητα στο άτομο να προβάλει πλευρές της εσωτερικής του πραγματικότητας σε ένα ποίημα, σε μια ιστορία, σε ένα χαρακτήρα κ.ο.κ. Όταν όλες αυτές οι άγνωστες ή ανεπιθύμητες πλευρές μας τοποθετηθούν έξω από τον εαυτό και γίνει η αναπαράστασή τους με το συγκεκριμένο συμβολικό τρόπο, στη συνέχεια μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε διάφορες μορφές δημιουργικής γραπτής έκφρασης, προκειμένου να τις διερευνήσουμε, να τις μετασχηματίσουμε και να τις αφομοιώσουμε εκ νέου, έχοντας έτσι δημιουργήσει μια καινούρια σχέση μαζί τους, παράλληλα, όμως, και με τον εαυτό μας».

Συνεχίζοντας επισημαίνει: «Αυτός ο έμμεσος και ‘μεταμφιεσμένος’ τρόπος με τον οποίο μπορούμε να πλησιάσουμε ένα δύσκολο προσωπικό μας θέμα, δημιουργώντας ένα χαρακτήρα, ένα ποίημα ή μια ιστορία που σε πρώτο επίπεδο δεν φαίνεται να έχουν κάποια σχέση με μας, είναι ένας από τους βασικούς λόγους που μέσα από τη δημιουργική γραφή, μπορούμε να εξερευνήσουμε τον εαυτό μας και την πραγματικότητα σε μεγαλύτερο βάθος, να δούμε πιο καθαρά και να ξεκινήσουμε διαδικασίες προσωπικής αλλαγής και μεταμόρφωσης»¹³⁷.

Αντιλαμβανόμαστε ότι μέσω της ταύτισης, αναδύεται η επίγνωση και η κάθαρση τόσο με βάση τα παραπάνω όσο και συμπληρωματικά με τα ακόλουθα: «Ο ψυχικά πάσχων αποκτά πρόσβαση στην συμβολική αναπαράσταση της πραγματικότητας και μέσω αυτής στη μετουσίωση της πραγματικότητας. Του παρέχεται ένα μέσο

¹³⁷ Αντωνοπούλου, Α. (2014). ό.π.

επεξεργασίας της, να κατανοήσει τι του έχει συμβεί, να επανοικειοποιηθεί την οδύνη του»¹³⁸.

Καταλήγοντας, μέσω της χρήσης δημιουργικής γραφής, ο δημιουργός είναι σε θέση να ανασύρει στοιχεία από το ασυνείδητό του, δημιουργώντας φανταστικούς κόσμους, διαδικασία σημαντική για την ψυχική του υγεία και την προσωπική του ανάπτυξη. Δημιουργώντας νέες πραγματικότητες, όπου κατοικούν οι ήρωες του και πλευρές του εαυτού του που δεν μπορούν εύκολα να εκφραστούν, έχει την δυνατότητα να εντοπίσει αυτά τα υποσυνείδητα μηνύματα, να τα επεξεργασθεί, να δοκιμάσει απελευθερωθεί από τα δυσλειτουργικά (επαναλαμβανόμενα) μοτίβα που τον περιορίζουν, να εφεύρει νέα και να διευρύνει τα όρια της πραγματικότητάς του.

Αυτά όμως δεν είναι αρκετά. Οι αυτόματες φυσικές και βιοχημικές αντιδράσεις του σώματος μπορεί να παραμένουν σε εγρήγορση, προκειμένου να ενεργοποιηθούν σε μια νέα επίθεση, οποιαδήποτε στιγμή. Σύμφωνα με τον Bessel van der Kolk (2014)¹³⁹, η διαταραχή του μετατραυματικού στρες δεν αφορά το παρελθόν αλλά κυρίως το σώμα που συνεχίζει να αντιδρά σε να βιώνεται η τραυματική εμπειρία στο παρόν. Υπάρχει στην εποχή μας, η τάση τα συναισθήματα που δημιουργούν προβλήματα να ονομάζονται με ευκολία «διαταραχές» και να διορθώνονται κυρίως απλά με την συνταγογράφηση κατάλληλων φαρμάκων (σ:27) ¹³⁸.

¹³⁸ Λιοδάκης, Α., Τζανάκης, Μ., Τσούρτου, Β. (Επιμ.). (2007). ό.π.

¹³⁹ Bessel, K. (2014). *The body keeps the score. Brain, Mind and Body in the Healing of Trauma*. New York: Viking

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση τα ανωτέρω, η δημιουργική γραφή επιδρά ευεργετικά στην ψυχική μας υγεία καθώς, είναι μια μορφή ψυχικής εκτόνωσης, εσωτερικής λύτρωσης και ψυχικής απελευθέρωσης, ανακουφίζει από τις νοητικές και συναισθηματικές μας αγκυλώσεις και μας συνδέει με την ύπαρξή μας.

Η διερεύνηση μέσω της δημιουργικής γραφής, οδηγεί τα θύματα σε ένα δρόμο όπου έρχονται αντιμέτωπα με οδυνηρά γεγονότα και συναισθήματα αλλά με ασφάλεια και σταδιακά, εκφράζοντας τους φόβους και τις αγωνίες τους, εμβαθύνοντας στο παράδοξο και στη δυνατότητα, αγγίζοντας το ασυνείδητο, απελευθερώνοντας από τα εσωτερικά τους βαρύδια και πλησιάζοντας την αυτοΐαση.

Η οργανωμένη γραφή και η επεξεργασία αυτής αποτελεί μέσο αυτοδιαχείρισης και αυτοβοήθειας και μπορεί να χρησιμοποιηθεί επιπρόσθετα με τις άλλες μορφές θεραπείας (συμβουλευτική, ψυχοθεραπεία κλπ.). Συγκεκριμένα, στην αντιμετώπιση μιας τραυματικής εμπειρίας, βοηθά στην ενσωμάτωση αυτής στη μνήμη, με επακόλουθο την ανάπτυξη ολοκληρωμένων εικόνων για τον εαυτό και τον κόσμο, δίνοντας νόημα στη ζωή του ατόμου. Θα μπορούσε να εικονοποιηθεί ως ένας καμβάς στον οποίο μετατρέπεται η σιωπή σε λέξεις, η απομόνωση σε διαπροσωπική σύνδεση και η ντροπή σε έκφραση και μεταμόρφωση.

Εφόσον στην περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας, κάνουμε λόγο για προσπάθεια έκφρασης δύσκολων συναισθημάτων, η δημιουργική γραφή αποτελεί ένα ασφαλή πλαίσιο όπου το θύμα μπορεί να εκφράσει λεκτικά ότι το πνίγει, μπορεί να

εικονοποιήσει ότι έχει ανάγκη προκειμένου να νιώσει έστω και φανταστικά ή στιγμιαία, το συναίσθημα της δικαίωσης, της λύτρωσης και της κάθαρσης, που θα το οδηγήσει, ίσως μετά από επανάληψη στο επόμενο βήμα της εξελικτικής του πορείας. Εφόσον μέσα από τα έργα πλάθουμε φανταστικούς ήρωες, μπορεί, να γράψει μια ιστορία που θα οδηγήσει την πλοκή με τέτοιο τρόπο, ώστε για το ίδιο να επέλθει, έστω και στιγμιαία, η λυτρωτική – καθαρκτική ανακούφιση. Μπορεί αργότερα να ξαναπλάσει την ιστορία, και η δύναμη του βιώματος, της αναπαράστασης τότε να μην έχει την ίδια ισχύ πάνω / μέσα του.

Το βέβαιο είναι ότι εφόσον, δεν είναι πλέον ανέκφραστη, δεν υποβόσκει στο ασυνείδητο, έχει περάσει στη σφαίρα του συνείδητού, ερευνάται, επεξεργάζεται και ίσως κάποια στιγμή φθάσει στο σημείο όπου ξεκινά η αποδοχή.

Για τον Βίκτωρ Φράνκλ, ο άνθρωπος είναι «μια πνευματική οντότητα που αναζητά το νόημα της ζωής μέσα από πράξεις ελευθερίας»¹⁴⁰.

Όταν σπάσει η σιωπή του τραύματος απελευθερώνεται όχι μόνο το άτομο που το κουβαλάει αλλά και τα υπόλοιπα μέλη του περιβάλλοντος του και οι επόμενες γενιές.

Το θύμα μπορεί να δει τι μπορεί να αποκομίσει πλέον και να υπάρξουν πιθανότητες να ειρηνεύσει εσωτερικά. Μπορεί να έλθει σε επαφή με το νόημα και τον σκοπό της ζωής του αφού θα έχει απελευθερωθεί από τις συναισθηματικές και νοητικές

¹⁴⁰ Φρανκλ, Ε. Β. (2010). *Το νόημα της ζωής*. Αθήνα: Ψυχογιός.

αλυσίδες που τον κρατάνε δεμένο σε μια φιλοσοφία αυτολύπησης και (ψευδ)αίσθησης της ανημποριάς.

Η θεραπεία μέσω της δημιουργικής γραφής, βοηθά το θύμα να συνειδητοποιήσει τα δύσκολα συναισθήματα που έχουν δημιουργηθεί μέσα του, εξαιτίας του τραυματικού γεγονότος, όπως το μίσος του. Είτε σιωπά, είτε μιλά, το μίσος μεταδίδεται άμεσα ή έμμεσα. Αυτός που αντιλαμβάνεται τον κίνδυνο αυτού του μίσους, θα επιδιώξει να απαλλαγεί από αυτό το βάρος και να αλλάξει τον τρόπο οπτικής του. Η συγχώρεση ως διαδικασία απαιτεί χρόνο, αποδοχή του γεγονότος, πολλή ωριμότητα, σθένος, υπομονή και άλλες ασυνήθιστες δυστυχώς πλέον προϋποθέσεις για τον ενοχικό και ναρκισσιστικό κόσμο που ζούμε, είναι ένα δύσκολο μονοπάτι, αδιανόητο σε πολλές περιπτώσεις και το τελικό σκαλοπάτι που λυτρώνει από τον ψυχικό πόνο.

Κλείνοντας, η πρωτοτυπία της παρούσας βιβλιογραφικής έρευνας έγκειται στο ότι η δημιουργική γραφή σε σχέση με την ενδοοικογενειακή βία, όσον αφορά τους τρόπους που μπορεί να λειτουργήσει επικουρικά στις θεραπευτικές μεθόδους επώλωσης των τραυμάτων των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, έχει μελετηθεί σχετικά πρόσφατα και σε πολύ περιορισμένο αριθμό ερευνών στο εξωτερικό αλλά καθόλου στον ελλαδικό χώρο. Γενικότερα, η σχέση του θεάτρου και των τεχνικών / εργαλείων / μεθόδων του, εμπειροχόμενης της δημιουργικής γραφής, με τις μεθόδους αντιμετώπισης των συνεπειών της ενδοοικογενειακής βίας, χρήζει περαιτέρω διερεύνησης καθώς και δεν έχει αρκετά μελετηθεί και απ' ότι μέχρι τώρα φαίνεται, μόνο η συνταγογράφηση και η ψυχοθεραπεία δεν επαρκούν πάντοτε.

Ας είναι αυτή η εργασία μια αφορμή, να ξεκινήσει ο καθένας από όποια θέση και να βρίσκεται (θύτη / θύμα / και τις δύο / παρατηρητής), από το βήμα που μπορεί καθώς...
«Δεν έχω εαυτό αφ' εαυτού, παρά μόνον εκείνον που πραγματώνεται αγαπώντας τον άλλον»¹⁴¹.

¹⁴¹ Hopko, T. (2003). *Living in Communication*. Washington: Orthodox Clergy Association

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ:

1^ο σκέλος:

ΑΡΧΗ ΕΝΩΣΗΣ – ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΕΣΑ ΜΑΣ

«Ενήλικη» / Μεγάλη: Συγχώρα με..

Συγχώρα με που δεν μπορώ να κάνω διάλογο μαζί σου. Δεν έχω μάθει. Συγχώρα με που δεν σου έδυνα το λόγο να μιλήσεις, που ακόμα και τώρα πιστεύω ότι καλά είναι να το βουλώνεις πολλές φορές. Συγχώρα με. Ο απόλυτος τρόπος μου προς τα έξω, προς τους άλλους είναι γιατί έτσι μιλάω σε σένα. Συγχώρα με που δεν σε έχω γνωρίσει, κι αφού δεν σε έχω γνωρίσει δεν σε έχω αγαπήσει. Συγχώρα με που σ' αγνοούσα τόσα χρόνια, που σ' άφησα να μεγαλώσεις μόνη σου, δεν σου έκανα παρέα. Σε εγκατέλειψα όπως ένας γονιός εγκαταλείπει το παιδί του. Σ' άφησα ορφανό. Δεν ξέρω πως να έρθω κοντά σου. Δεν... δεν ξέρω τα βήματα. Τι έχεις ανάγκη;

Παιδί: Τώρα τίποτα πια. Μεγάλωσα.

Μεγάλη: Τι θες από μένα; Με συγχωρείς;

Παιδί: Δεν ξέρω ούτε γω, για να θέλω κάτι. Όχι, δεν σ' έχω συγχωρήσει.

Μεγάλη: Μα τώρα είδα το λάθος μου, δεν το είχα καταλάβει

Παιδί: Δεν είχα κανέναν άλλον. Εσένα είχα μόνο. Θα μπορούσα δηλαδή, αλλά δεν σε είχα. Ξέρεις τι είναι να μεγαλώνεις σ' ένα κόσμο που ενώ έχεις ανάγκη από μετάφραση και συζήτηση να μου λες «εσύ τσιμουδιά»; Ξέρεις τι είναι να ακούς τη περίπτωση άλλες οικογένειες να συζητάνε κι εσύ να ζηλεύεις; Ξέρεις τι είναι να σαι

αόρατος; Τόσα χρόνια με είχες ξεχάσει, με είχες θάψει. Τώρα τι θες ξαφνικά; Γιατί θες να κάνω κι εγώ κάτι που δεν ξέρω; Όπως κι εσύ δεν ξέρεις τα βήματα να έρθεις σε μένα, έτσι κι εγώ δεν ξέρω να μεταφράζω και να δείχνω τα συναισθήματα μου, κι έχω μάθει έτσι.

Μεγάλη: Ναι αλλά δεν σ' αρέσει, νιώθεις πολύ λυπημένη.

Παιδί: Ε και; Εσένα τι σε νοιάζει;

Μεγάλη: Έχεις δίκιο, δεν είναι ότι σε πονάω ακριβώς (τουλάχιστον όχι ακόμα) αλλά θέλω να εξιλεωθώ. Βλέπω το σφάλμα μου και δεν θέλω να το ξανακάνω.

Παιδί: Ξέρεις κάτι... είναι δύσκολο να γεννηθείς απ' την αρχή. Δεν είναι ότι δεν σ' εμπιστεύομαι. Είναι ότι συνήθισα στην απομόνωση. Και δεν ξέρω πως γίνεται.

Μεγάλη: Ούτε γω ξέρω καλά. Θέλεις σε παρακαλώ πολύ να μου μιλάς; Να το βρούμε μαζί.

Παιδί: Ναι αλλά ξέρεις ξεχνιέμαι και το βουλώνω...

Μεγάλη: Ε τότε θα κάνουμε κάτι να μην ξεχνιέσαι... Για πες καταρχάς... πως νιώθεις τώρα;

Παιδί: Παραμελημένη. Σαν ένα παιδί που φοράει κουρέλια, έχει ένα σκισμένο αρκουδάκι, σ ένα υπόγειο, που μόλις άνοιξε κάποιος μια πόρτα και του μιλάει, που μπαίνει ένα περίεργο φως.

Μεγάλη: Τον φοβάσαι αυτόν που σου μιλάει;

Παιδί: Όχι. Δεν φοβάμαι πια κανέναν ενήλικα.

Μεγάλη: Και πως σου φαίνεται αυτός;

Παιδί: Αδιάφορος.

Μεγάλη: Τι νομίζεις πως θέλει από σένα;

Παιδί: Όχι να με βιάσει. Θέλει να νιώσει καλά, ο εαυτός του την νοιάζει. Θέλει να τα χει καλά με τον εαυτό του, να τον συγχωρήσω.

Μεγάλη: Τι γνώμη έχεις για την μεγάλη;

Παιδί: Είναι ψιλοκαθίκι. Μ' άφησε εδώ πέρα. Γιατί; Δεν είμαι παιδί εγώ; Ποτέ δεν μ αποδέχθηκε. Τώρα είναι αργά. Μεγάλωσα. Δεν μπορεί να σώσει τώρα μια ζωή που πέρασε.

Μεγάλη: Και τι μπορεί να κάνει;

Παιδί: Να μιλάμε. Ίσως την γνωρίσω κι εγώ.

Μεγάλη: Θέλεις;

Παιδί: Γιατί όχι; Έτσι κι αλλιώς μόνη μου είμαι. Αυτή έχει συνέχεια παρέες, επικοινωνεί τα της ηλικίας της. Εγώ δεν επικοινωνήσα, ούτε τώρα το κάνω.

Μεγάλη: Τι θα θελες να κάνει;

Παιδί: Δεν ξέρω αν έχει δυνάμεις πάνω μου.

Μεγάλη: Άρα; Εσύ έχεις δυνάμεις;

Παιδί: Έχω

Μεγάλη: Τι δυνάμεις;

Παιδί: Να αλλάζω τον κόσμο. Να μπορώ να φέρνω χαμόγελα και ειρήνη στους γύρω μου. Ξέρεις εγώ είμαι η κινητήριος δύναμη μέσα της. Αυτή είναι το κάλυμμά μου.

Μεγάλη: Ναι αλλά εσύ δεν χαμογελάς, δεν έχεις ειρήνη.

Παιδί: Λες να μη το ξέρω; Μπορεί γι' αυτό να θέλω να το βλέπω στους άλλους, αλλά δεν μ' απασχολεί ο λόγος.

Μεγάλη: Θέλεις μαζί με του κόσμου το χαμόγελο να φέρουμε και το δικό σου;

Παιδί: Και πως θα γίνει αυτό;

Μεγάλη: Ίσως μ' ένα καλύτερο αρκουδάκι, ένα καινούργιο. Και άλλα ρούχα, καθαρά, καινούργια, με τα χρώματα που σ' αρέσουν. Και να πάμε μια βόλτα.

Παιδί: Έξω;

Μεγάλη: Ναι, έξω

Παιδί: Μα... δεν έχω βγει ποτέ!

Μεγάλη: Δεν πειράζει, θα σαι μαζί μου!

Παιδί: Κι αν με ξαναφήσεις;

Μεγάλη: Τώρα; Τώρα που σε βρήκα;! Αφήνεις την πηγή και τον θησαυρό όταν τα βρεις;

Παιδί: Ναι αλλά δεν ξέρω πως είναι το έξω.

Μεγάλη: Θεε να μάθεις;

Παιδί: Ναι.

Μεγάλη: Ωραία. Πάμε να αλλάξεις;

Παιδί: Και τα παλιά μου ρούχα; το αρκουδάκι κι εδώ το μέρος τι θα τα κάνουμε;

Μεγάλη: Εσύ τι θες; Εγώ θα λεγα να τα κάψουμε.

Παιδί: Δεν θέλω να κάψουμε τη ζωή μου.

Μεγάλη: Ε τότε;

Παιδί: Ας το σκεφτούμε άλλη στιγμή. Για την ώρα για να πάμε έξω θα πρέπει να βγω με αυτά που έχω και ο κόσμος θα μας καταλάβει.

Μεγάλη: Σε πειράζει;

Παιδί: Εμένα όχι. Εσένα;

Μεγάλη: Όχι. Ωραία λοιπόν, δώσ' μου το χέρι σου.

Παιδί: Δεν σε φθάνω, πρέπει να έρθεις πιο κοντά.

Μεγάλη: Είναι βαριά τα πόδια μου.

Παιδί: Μα εγώ δεν μπορώ να κάνω ούτε βήμα. Τι κάνει τα πόδια σου τόσο βαριά;

Μεγάλη: Ο φόβος..; Μήπως δεν μ αποδεχθούν;

Παιδί: Ντρέπεσαι για μένα;

Μεγάλη: Όχι. Αλλά έχω αυτό το φόβο. Κι αν δεν μ αποδεχθούν και με παρατήσουν;

Παιδί: Μια χαρά θα επιβιώσεις. Δες εμένα.

Μεγάλη: Μα δεν μ αρέσει η ζωή σου. Προτιμώ τη δική μου

Παιδί: Μα εσύ δεν ζεις χωρίς εμένα! Ωραία λοιπόν, θα καθίσεις εκεί; Δεν θα με βγάλεις έξω επειδή φοβάσαι μη δεν σ αποδεχθούν;

Μεγάλη: Όχι, θα έρθω. Αλλά να σου πω... θα με κρατάς εσύ απ' το χέρι;

Παιδί: Αυτό κάνω συνεχώς. Κι ας μη με έβλεπες κι ας μ' αδιαφορούσες

Μεγάλη: Δηλαδή με αγαπάς;

Παιδί: Έτσι νομίζω. Ίσως να ναι κι επειδή μεγάλωσα μαζί σου. Μάλλον εσύ μεγάλωσες μαζί μου.

Μεγάλη: Πως γίνεται να αγαπάς κάποιον που σε κακομεταχειρίζεται; Που σ' αδιαφορεί;

Παιδί: Δεν έχεις κάποιον άλλον. Και θες να αγαπήσεις.

Μεγάλη: Άρα λοιπόν δεν αξίζω την αγάπη σου; Αν ήταν και κάποιος άλλος θα αγαπούσες αυτόν κι όχι εμένα;

Παιδί: Μπορεί. Δεν ξέρω να στ' απαντήσω όλα. Δεν είμαι παντογνώστης. Έχουμε αξία και μόνο που υπάρχουμε. Τι όφελος έχουμε τώρα να λέμε το αν και πως θα ήταν; Θα με βγάλεις επιτέλους έξω;;

Μεγάλη: Ναι, έχεις δίκιο. Ας δείξω τώρα την αξία μου εξάλλου. Αχ... σα να μην είναι τόσο βαριά τα πόδια μου...

Παιδί: Αχ... αλήθεια; άντε ωραία, έλα πάμε!

Μεγάλη: Ναι...! αλλά ακόμα...δεν κάνουν βήματα, απλά δεν είναι βαριά.

Παιδί: Φοφοφοφο, μάλλον δεν θες. Μάλλον τσάμπα ήρθες. «Για τα μάτια του κόσμου!»

Μεγάλη: Δεν είναι αυτό. Απλά δεν μπορώ να καταλάβω, δεν μπορώ να δω.. τι είναι αυτό που με κρατάει.

Παιδί: Ναι αλλά κουράζομαι να περιμένω!

Μεγάλη: Ναι, πάλι έχεις δίκιο. Αλλά ξέρεις δεν το κάνω επίτηδες. Σα να έχουν μια σκόνη τα πόδια μου πολύ βαριά.

Παιδί: Ποιος την έχει βάλει;

Μεγάλη: Η μαμά μου; οι άλλοι;

Παιδί: Ωραία, τινάξου!

Μεγάλη: Αφού σου είπα δεν μπορώ να τα κουνήσω!

Παιδί: Έχεις τα χέρια σου όμως! Με αυτά τα χέρια θα τινάξεις τη σκόνη για να μπορέσεις μετά να μ' αγκαλιάσεις!

Μεγάλη: Ναι, έχεις δίκιο..! (τινάζει...) Κι όμως... τινάζεται! Και τα πόδια μου δεν είναι τόσο ακίνητα πια..! Μπορεί να τρέμουν αλλά στραβά κουτσά κάνουν βήματα..!

Παιδί: Είσαι ανήμπορη! Δεν έχεις σταθερά βήματα!

Μεγάλη: Μα μου έλειπες τόσο καιρό.

Παιδί: Δεν με ζήτησες για να έρθω.

Μεγάλη: Δεν σε θυμόμουν πια.

Παιδί: Τώρα περπατάς ανισόρροπα.

Μεγάλη: Το ξέρω, αλλά με νοιάζει να έρθω κοντά σου. Θα έρθεις λίγο να με βοηθήσεις;

Παιδί: Σου είπα. Εμένα τα συναισθήματα μου είναι ξύλινα. Δεν αφήνουν το σώμα μου να κινηθεί.

Μεγάλη: Μα αν πέσω πως θα σηκωθώ;

Παιδί: Δικό σου θέμα.

Μεγάλη: Μα πως θα σε βγάλω έξω;

Παιδί: Δεν θα με βγάλεις.

Μεγάλη: Μπορείς τουλάχιστον να προσευχηθείς για μένα να σε φθάσω;

Παιδί: Δεν λέω ψέματα στο Θεό.

Μεγάλη: Έρχομαι σαν σπασμένη ξύλινη κούκλα.

Παιδί: Τι είν' αυτό που θα σου δώσει ισορροπία;

Μεγάλη: Δεν πιστεύω στον εαυτό μου. Περπατούσα κενή. Δεν είχα καταλάβει ότι έλειπες.

Παιδί: Άρα; τι θα σε κάνει να πιστέψεις;

Μεγάλη: Σε παρακαλώ... αποδέξου με...

Παιδί: Ήσουν πολύ σκληρή μαζί μου! δεν κουνιέται ούτε το μικρό μου δαχτυλάκι (για να έρθω κοντά σου). Θα σε δεχθώ μόνο αν με κάνεις να νιώσω καλά.

Μεγάλη: Όχι... μη βάζεις όρους, όπως έκανα κι εγώ με σένα. Αποδέξου με όπως είμαι. Βλέπεις, έχω στραβά, είμαι ανυπόμονη, θυμώνω, τεμπελιάζω κοιτάω πολύ τον εαυτό μου αλλά έχω και κάποιες ικανότητες, είμαι κοινωνική, εργάζομαι και τελospάντων όπως είμαι!!!

Παιδί: Εντάξει ωραία. Σε δέχομαι. Εσύ με δέχεσαι όπως είμαι; Δηλαδή δειλή; Παθητική; Αλλά με αγάπη προς τον άλλον και για μένα;

Μεγάλη: Η αλήθεια είναι ότι η δειλία δεν μ' αρέσει. Αλλά μου λένε ότι δεν φταις εσύ γι' αυτό. Ότι, έτσι αντιδράνε γενικά. Οπότε δεν θα πω ψέματα. Θέλω να σε δέχομαι και χρειάζεται δουλειά σε αυτό. Δηλαδή θέλω να σε παραδεχθώ, θέλω να προσπαθήσω γι' αυτό. Απ' τη μία το «θάψιμό» σου, η μείωσή σου έφερε μέσα μου την επιβίωση και μια ισορροπία στην ατιμασμένη πράξη. Αλλά μπορώ και θέλω να ενωθούμε.

Παιδί: Κι εγώ θέλω. Θέλω να ισορροπήσω.

Μεγάλη: Και θα με κάνεις να μη περπατάω σαν σπασμένη ξύλινη κούκλα. Απλά τώρα σκέφτομαι... πως θα γίνει αυτή η ένωση; Τόσα χρόνια μεγαλώσαμε αγνοώντας η μία την ύπαρξη της άλλης. Δηλαδή δεν ξέρω κανέναν μαγικό τρόπο να μπαίνει η μία μέσα στην άλλη.

Παιδί: Πότε δύο άνθρωποι γίνονται ένα;

Μεγάλη: Ξέρω γω... όταν επικοινωνούν πολύ; Όταν περνούν πολύ χρόνο μαζί και οικειοποιούνται;

Παιδί: Άρα; Τόσα χρόνια ήμασταν χώρια. Τώρα έχεις την επιθυμία να γίνει αυτόματα; Θέλει τον χρόνο του και τον τρόπο του και ίσως και δοκιμές.

Μεγάλη: Ναι εντάξει. Όποιος τρόπος και να υπάρχει τώρα θα τον διαλέξω (με τα τρεμουλιαστά βήματα που κάνει παράλληλα έχει σχεδόν φθάσει). Λοιπόν; Τώρα θα μου δώσεις το χέρι σου;

Παιδί: Ναι έλα... Πάμε!

Μεγάλη: Αχ! Είναι πολύ κρύο!

Παιδί: Μα τι περίμενες;

Μεγάλη: Πως νιώθεις τώρα που σε κρατάω;

Παιδί: Ακόμα τίποτα. Εσύ;

Μεγάλη: Νιώθω κάτι σαν ευχαρίστηση και χαρά! Θέλω να σου δείξω ότι υπάρχει στον κόσμο έξω.

Παιδί: Όχι οτιδήποτε υπάρχει, φοβάμαι λίγο.

Μεγάλη: Μην ανησυχείς, δεν θα σε πάω στα σκάρτα. Νιώθεις καλύτερα;

Παιδί: Ναι, σα να ζεσταίνομαι λίγο.

Μεγάλη: Πάμε;

Παιδί: Παμε!

2^ο ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΥ – ΘΕΑΤΡΙΚΟ

Αννα(στασία) - Ενδοζωή

Σκεπτόμενη το θέατρο ως πεδίο σύγκρουσης με σκοπό το γόνιμο προβληματισμό, θεώρησα ως πιο ωφέλιμη και εύστοχη σύγκρουση αυτή με τον εαυτό μας, καθώς ίσως τότε επέλθει ένα ομορφότερο βίωμα της ζωής. Η Αναστασία μεγάλωσε σε ένα αποστειρωμένο από αρνητικά συναισθήματα περιβάλλον, εκπαιδευόμενη από τους γονείς της να μην τα εκφράζει σε σημείο που να πιστεύει ότι δεν τα βιώνει. Σαν παιδί, έχοντας λιγότερες ευθύνες και πάντα με την καθοδήγηση των γονιών της, της ήταν κάπως διαχειρίσιμο να τα αντιμετωπίσει μέσω της απώθησης, της άρνησης και κυρίως της συνειδητής και οικειοποιημένης υποκρισίας. Μεγαλώνει λοιπόν και γίνεται μια κοπέλα σπαστικά, τυποποιημένα και ψεύτικα ευχάριστη, σπουδάζει marketing, λέει ότι την απασχολεί μόνο η καριέρα της, αναπτύσσει μια εξάρτηση από το κινητό και τα social, ώσπου έρχεται η ώρα που αυτή η φούσκα της πολυφορεμένης socially correct συμπεριφοράς, σπάει και της βγαίνουν όλα τα αρνητικά συναισθήματα στην επιφάνεια. Πιεσμένη από το πρόγραμμα της δουλειάς της, παρατηρεί μέσα της κάτι ανικανοποίητο και παράλληλα θλιμμένο. Κάνει πως δεν το βλέπει, έτσι όπως έχει μάθει δηλαδή, αλλά το ασυνείδητο της κάνει κανονική διάρρηξη. Στον ύπνο της βλέπει να συνομιλεί με κάποιον αλλά χωρίς να τον βλέπει. Καταλαβαίνει ότι, αυτός ο κάποιος είναι ο κακός της εαυτός και αν τον οικειοποιηθεί, θα ελευθερωθεί απ όλα τα δεινά της. Ξυπνά ιδρωμένη. Αναρωτιέται τι ακριβώς είδε και την αναστάτωσε έτσι. Μέσα στη σκέψη της ακούει μια φωνή που την ακούει σχεδόν κάθε μέρα. Σήμερα αποφασίζει να ψάξει από που έρχεται και να μην την αγνοήσει. Δεν ξέρει ποιος εσωτερικός λόγος την οδηγεί, μα ούτε που τη νοιάζει.

Βγαίνει απ το σπίτι με τις πιτζάμες και συνεχίζει να ακούει το παιδί που ακούει τις ίδιες ώρες κάθε μέρα να κλαίει γοερά απ τις 6 το απόγευμα μέχρι τις 11 το βράδυ, και μετά τίποτα, σιωπή... Πάντα την έλκυε να πάει προς το συγκεκριμένο παιδί αλλά ποτέ δεν είχε τολμήσει να το πλησιάσει. Σήμερα είπε στον εαυτό της ότι θα το κάνει.

Ανεβαίνει τις σκάλες που πάνε μόνο στο από πάνω σπίτι, κοιτάζει γύρω της αν είναι και κάποιος άλλος, σιγουρεύεται ότι είναι μόνη της και στέκεται ακριβώς έξω από την πόρτα. Αναρωτιέται πως θα το κάνει να ηρεμήσει και να επικοινωνήσει μαζί της.

Το ρωτά:

Γυναίκα: Γεια, πως σε λένε;

Παιδί: Άννα.

Γυναίκα: Τι έχεις ανάγκη Άννα; γιατί κλαις;

Παιδί: Με παράτησαν εδώ πέρα μόνη μου

Γυναίκα: Που πήγαν;

Παιδί: Που να ξέρω; δεν μου έδωσαν κι αναφορά. Ξέρω ότι κάθε μέρα με αφήνουν εδώ μονη μου και δεν μ αρέσει η μοναξιά.

Γυναίκα: Ποιοί μένουν μαζί σου;

Παιδί: Η μαμά μου και ο ... μπαμπάς μου. Αλλά δεν έχω έναν μπαμπά, αλλάζει πρόσωπο, είναι κάθε δύο μέρες και διαφορετικός

Γυναίκα: Πως γίνεται αυτό;

Παιδί: Η μαμά έχει πει ότι είναι έτσι όλοι οι μπαμπάδες, αλλάζουν. Αλλά εγω μια φορά είδα στη τηλεόραση ότι ένα κοριτσάκι είχε τον ίδιο μπαμπά συνέχεια, την έδειχνε και πιο μικρή και πιο μεγάλη κι ο μπαμπάς της ήταν ίδιος, δεν άλλαξε, απλά μεγάλωνε! Πως γίνεται αυτό;

Γυναίκα: Το έχεις συζητήσει με τις φίλες σου αυτό στο σχολείο;

Παιδί: Τι είναι σχολείο;

Γυναίκα: Τίποτα.. μη δίνεις σημασία...

Παιδί: Τι λάθος έχω κάνει και μ αφήνουν όλη μέρα μόνη μου;

Γυναίκα: Δεν έχεις κάνει κανένα λάθος!

Παιδί: Το ίδιο λέει και η μαμά και μου λέει μετά ότι πρέπει να πάει στη δουλειά για να έχουμε να φάμε. Τόσο ακριβές είναι πια αυτές οι καραμέλες;

Γυναίκα: Τι εννοείς; ποιες καραμέλες;

Παιδί: Αυτές που τρώμε.

Γυναίκα: Δε τρως τίποτα άλλο;

Παιδί: Μια φορά θυμάμαι είχα φάει κάτι που είχε απέξω ένα ζωάκι, ήταν διαφορετικό, σαν πλαστικό αλλά κάπως γλυκό, μου άρεσε... Ξέρεις...αυτό το έφαγα όταν ήρθε μια μέρα η γιαγιά. Αυτή ξέρεις είναι η κυρία που γέννησε τη μαμά μου, είναι δηλαδή η δική της μαμά! Απίστευτο;

Γυναίκα: Τη βλέπεις αυτή τη κυριά;

Παιδί: Ναι, την είδα μια φορά, ήταν τότε που έξω από το σπίτι μας, ο απέναντι τοίχος είχε κάτι φωτάκια που αναβόσβηναν...μάλλον κι εκεί θα είχε παέι κάποια γιαγιά. Ξέρεις μου άρεσαν αυτά τα λαμπάκια και ζήτησα από τη μαμά μου, αλλά η μαμά είπε ότι δεν είχαν άλλα τα μαγαζιά, τους είχαν τελειώσει...

Γυναίκα: Πες μου λίγο κάτι, όταν είσαι το πρωί στο σπίτι με την μαμά και τον... “μπαμπα”, πως περνάτε; τι κάνετε;

Παιδί: Ο μπαμπάς και η μαμά επειδή γυρνάνε κουρασμένοι απ τη δουλειά, ξυπνάνε πολύ αργά. Θέλω να τους ξυπνήσω για να ασχοληθεί κάποιος μαζί μου αλλά, δεν θα το κάνω... γιατί μία φορά που το έκανα, βρέθηκα απ το κρεβάτι “πετώντας” στην πόρτα κι από τότε με πονάει το κεφάλι μου. Η μαμά τότε θυμάμαι, έβαλε τις φωνές στον μπαμπα αλλά μετά μάλλον επειδή ζεστάθηκαν έβγαλαν τα ρούχα τους και μετά

μάλλον επειδή κρύωσαν, έτριβαν ο ένας τον άλλον για να ζεσταθούν και μετά μάλλον μάλωσαν πάλι γιατί φώναζαν “αα” και “αα”.

Γυναίκα: Εσύ που ήσουν αυτήν την ώρα;

Παιδί: Πεσμένη στην πόρτα.

Γυναίκα: Να σου πω... Θέλεις να παίξουμε;

Παιδί: Ναι, αλλά πως θα γίνει αυτό;

Γυναίκα: Θα σε βγάλω από εκεί.

Παιδί: Μα η μαμά δεν με αφήνει.

Γυναίκα: Δεν θα της το πούμε.

Παιδί: Ναι αλλά θα στεναχωρηθεί.

Γυναίκα: Κοίτα, σου αρέσει που είσαι μόνη σου στο σπίτι και δεν είναι η μαμά σου;

Παιδί: Όχι, αλλά κάποιες ώρες το μεσημέρι την έχω.

Γυναίκα: Έχετε βγει ποτέ έξω μαζί;

Παιδί: Η μαμά λέει ότι έξω βγαίνουν μόνο οι μεγάλοι.

Γυναίκα: Κοίτα... μπορώ να σε βγάλω έξω και να σε ξαναγυρίσω πριν έρθει η μαμά σου, για να σε βρει εδώ.

Παιδί: Κι αν με δει η μαμά κάπου έξω; κι αν χτυπήσω;

Γυναίκα: Θα σε προσέχω και θα πάμε σε μέρος που δεν πάνε πολλοί, κι εδώ έξω ίσως λίγο καθίσουμε.

Παιδί: Κι αν με πονέσεις κι εσύ όπως ο μπαμπάς;

Γυναίκα: Τι εννοείς; πως σε πονάει ο μπαμπάς;

Παιδί: . . . . (σιωπή – χαμηλώνει το βλέμμα)

Γυναίκα: Σου υπόσχομαι να μη σε πονέσω με κανένα τρόπο.

Παιδί: Δεν μου είπες τίποτα για σένα και θες να με βγάλεις έξω; ποια είσαι; πως με βρήκες;

Γυναίκα: Μένω από κάτω και σε άκουσα, βασικά σε ακούω κάθε μέρα... (κατεβάζει κάπως ντροπιασμένα το πρόσωπο).

Παιδί: Είσαι τότε σίγουρα αυτή η κυρία που μιλάει μόνη της δυνατά! Κι εγώ σε ακούω κάθε μέρα, είναι σα να σε ξέρω... Και... γιατί ήρθες σήμερα;

Γυναίκα: ... εεε...

Παιδί: Η δική σου μαμά και μπαμπάς σε αφήνουν να βγαίνεις;

Γυναίκα: Πλέον ναι.... (λυπημένη έκφραση – κοιτάζει στο κενό).

Παιδί: Άρα ξέρεις τον κόσμο έξω, σωστά;

Γυναίκα: Ας πούμε...

Παιδί: Μα γιατί να θες να με βγάλεις έξω αφού η μαμά λέει ότι μόνο οι μεγάλοι βγαίνουν;;

Γυναίκα: Μα για να κάνουμε παρέα, κι εγώ μονή μου είμαι κι εσύ το ίδιο.

Παιδί: Και γιατί δεν έρχεσαι σπίτι μας;

Γυναίκα: Δεν είναι σωστό να μπω σπίτι σας χωρίς να το ξέρει η μαμά σου. Έχεις δει και κανέναν να μπαίνει, χωρίς να είναι η μαμά σου μέσα;

Παιδί: Όχι, ποτέ... Μου υπόσχεσαι όμως ότι θα έρθουμε πίσω πριν έρθει η μαμά για να με βρει εδώ;

Γυναίκα: Ναι. Στο υπόσχομαι!

Παιδί: Και μου υπόσχεσαι ότι δεν θα με πάρεις μακριά από τη μαμά μου;

Γυναίκα: Ναι... Παιδί: Εντάξει...αλλά...δεν θα πάμε μακριά, θα καθίσουμε λίγο απλά έξω από την πόρτα.

Γυναίκα: Εντάξει... έχει κάτι σκαλάκια και θα καθίσουμε εδώ... Τώρα πρέπει να γυρίσεις το κλειδί.

Παιδί: Τι είναι αυτό;

Γυναίκα: Εδώ στην πόρτα, κάτω απ το χερούλι, έχει κάτι που κρέμεται;

Παιδί: Όχι, δεν έχει τίποτα! Α! θα λες αυτό που παίρνει η μαμά από την πόρτα όταν φεύγει το απόγευμα.

Γυναίκα: Ναι... μάλλον το ίδιο θα λέμε.. έχεις δει κανένα ίδιο κάπου μέσα στο σπίτι;

Παιδί: Δεν θυμάμαι!

Γυναίκα: Μπορείς να ψάξεις;

Παιδί: Που;

Γυναίκα: Δες εκεί γύρω απ την πόρτα, έχει κάποιο έπιπλο;

Παιδί: Ναι.

Γυναίκα: Τι έχει πάνω;

Παιδί: Σκόνη, κάτι τσιγάρα, κάτι πλαστικά...

Γυναίκα: Έχει κάποιο συρτάρι;

Παιδί: Ναι.

Γυναίκα: Άνοιξε το.

Παιδί: (το ανοίγει)

Γυναίκα: Βλέπεις κατι σαν κλειδί;

Παιδί: (ακουγεται ο ήχος πολλών κλειδιών μαζί) Βλέπω πολλα μαζεμένα κλειδιά.

Γυναίκα: Ωραία, πάμε να τα δοκιμάσουμε!

Παιδί: (δοκιμάζει ένα ένα όλα τα κλειδια, είναι αρκετα...) Μα αυτα τα κλειδιά από ποιες πόρτες να είναι...; (αναρωτιέται).

Λίγο πριν το τέλος, το προτελευταίο κλειδί γυρίζει την κλειδαριά... Με το άνοιγμα της πόρτας η Αναστασία αντικρύζει ένα κορίτσι εμφανώς αδυνατισμένο, με ρούχα μεγαλίστικα, βαμμένα νύχια και μαλλιά, με ελαφρώς μαύρους κύκλους, πίσω της τρία μπουκάλια πεταμένα, κι απο μέσα να αναδύεται μια μυρωδιά ανακατεμένη μούχλα με

ποτό. Απλώνει το χέρι της στη μικρή Άννα, η Άννα την κοιτάζει σαστισμένη -δεν είχε ξαναδεί άλλη νεανική γυναικεία φιγούρα εκτός τη μαμά της. Τρέχει όμως σαν παιδί, της δίνει με απλότητα το χεράκι της, ίσως να ήταν τόσο επείγουσα η ανάγκη της για πραγματική προσοχή και επικοινωνία. Κοιτά έκπληκτα και διστακτικά τι υπάρχει πίσω από αυτή τη πόρτα που πρώτη φορά άνοιγε γι αυτήν. Αφήνουν την πόρτα με το κλειδί από μέσα απείραχτη - μισόκλειστη και κρατώντας η μία το χέρι της άλλης, κάνουν το πρώτο βήμα προς τα έξω μαζί. Άραγε, θα γυρίσουν ποτέ πίσω..;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1990). Η βία στην οικογένεια – ανασκόπηση. *Σύγχρονα θέματα*, τεύχος 43 – 44, σελ.78

Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1991). *Κακοποίηση, παραμέληση παιδιών*. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Αθήνα: Γρηγόρη.

Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). *Οδηγός για την Αναγνώριση και Αντιμετώπιση της Κακοποίησης και Παραμέλησης του Παιδιού*. Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας Παιδιού. Τελευταία ανάκτηση στις 03/08/23 από: <https://docplayer.gr/1872969-O-igos-gia-tin-anagorisi-kai-antimetopisi-tis-kakopoiisis-kai-paramelisis-toy-pai-ioy.html>

Αναστασοπούλου, Στ. *Ενδοοικογενειακή βία. Μέρος Β'*

Τελευταία στις 03/08/2023 από:

https://www.gonis.gr/arthra/endooikogeneiakh-bia.-meros-b%C2%B4_645

Αντωνοπούλου, Α. (2014). *Ο εαυτός στην άκρη της πένας. Δημιουργική γραφή και εκφραστικές – δημιουργικές θεραπείες*. Τελευταία ανάκτηση στις 23/07/2023 από: http://cwconference.web.uowm.gr/archives/1st_conference/antwnopoulou_article.pdf

Αρτινοπούλου, Β., Ζουλινάκη, Α., Κατσίκη, Γ., Ξυδοπούλου, Ε.Κ., Παπαγιανοπούλου, Μ.Χ., Παπαμιχαήλ, Στ., & Φαρσεδάκης, Ι. (2003). *Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών, Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα*. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας - Κ.Ε.Θ.Ι.

Τελευταία ανάκτηση 03/08/2023 από:

[Ενδο-Οικογενειακή Βία κατά των Γυναικών - Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα.pdf \(dropbox.com\)](#)

Βασιλείου, Θ.Α., & Σταματάκης, Ν. (1992). *Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*. Gutenberg, σελ 280-281, Αθήνα.

Γιωτάκος, Ο. (Επιμ.). (2006). *Πρόληψη Παιδικής Κακοποίησης: Οδηγός δράσης και Τεκμηρίωσης*. Ελληνική Εταιρεία Μελέτης και Πρόληψης της Σεξουαλικής Κακοποίησης - World Health Organization. Τελευταία ανάκτηση στις 5/08/2023 από http://blogs.sch.gr/kyriakou/files/2011/01/Prolipsi_paidikis_kakopoiisis_egxeiridio.pdf

Γρόσδος, Σ. (2013, Οκτώβριος). Εικόνα και Δημιουργική Γραφή: Τα ζωγραφικά έργα, οι εικονογραφήσεις των λογοτεχνικών βιβλίων και οι εικόνες του κινηματογράφου ως ερεθίσματα δημιουργικής γραφής στο δημοτικό σχολείο. Μία διδακτική πρόταση. Στο Η.Τ. Κωτόπουλος, Α. Βακάλη, Β. Νάνου & Δ. Σουλιώτη. (2014). *Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Δημιουργική Γραφή*. Αθήνα - Φλώρινα: Π.Μ.Σ. Δημιουργική Γραφή

Τελευταία ανάκτηση την 17^η Ιουλίου 2023 από:

https://cwconference.web.uowm.gr/archives/1st_conference/grosdos_article.pdf

Δημόπουλου, Χ. (2006). *Το σχέδιο νόμου «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας»*. Ποινική Δικαιοσύνη, σ. 1044.

Διδαγγέλου, Δ. (2018). *Θεραπευτική Γραφή: Καταθέτοντας τα συναισθήματα στο χαρτί*.

Τελευταία ανάκτηση στις 23/07/2023 από:

<https://www.psychografimata.com/therapeftiki-grafi-katathetontas-ta-sinesthimata-stocharti/>

Δόλογλου, Μ. (2020). Η ψυχική ανθεκτικότητα ως ένα συστατικό στοιχείο της αποτελεσματικής ηγεσίας. *Σύγχρονη Κοινωνία, Εκπαίδευση & Ψυχική Υγεία*, 2(7). 112-117.

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης – ΕΚΚΑ Τελευταία ανάκτηση στις 23/07/2023 από: <https://ekka.org.gr/index.php/el/paidiki-prostasia>

ΕΛΙΖΑ – Εταιρεία κατά της παιδικής κακοποίησης Ανάκτηση 13 Ιουλίου 2023 <https://eliza.org.gr/endooikogeneiaki-via-ekthesi-sok-tis-el-as-poioi-syngeneis-ghtypoun-poioi-ta-thymata/>

Καδόγλου, Μ. (2017). *Ενδοοικογενειακή Βία Προς Ανηλίκους: Αίτια, Επιπτώσεις Και Αντιμετώπιση* (PDF) ΕΝΔ. ΒΙΑ., 2017.pdf | MARIA KADOGLOU - Academia.edu

Καλαθάς, Α. (2022). *Η γραφή ως θεραπεία. Από τον μυθικό ήρωα Μελάμποδα στην αξιοποίηση της Δημιουργικής Γραφής στον 21ο αιώνα*. (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Πύργος. Τελευταία ανάκτηση στις 03/08/2023 από: <http://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/3041/H%20%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AE%20%CF%89%CF%82%20%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%B1.%20%CE%91%CF%80>

https://www.researchgate.net/publication/330514684_Proc_mia_paidagogike_tes_de_miourgikes_graphes

Καρακίτσιος, Α. (2012). Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής. *KEIMENA για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*.

<https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2012.542> ή από

<https://journals.lib.uth.gr/index.php/keimena/article/view/542/523>

Κατωπόδη, Α. (2005). *Παιδική Σεξουαλική Κακοποίηση Οικογένεια & Κοινωνία, αίτια-ρόλοι-συνέπειες*. Αθήνα: Μαραθιά.

Κιοσσές, Σπ. (2019). Προς μια «παιδαγωγική» της δημιουργικής γραφής. *1st International Conference on Creative Writing, Athens*

https://www.researchgate.net/publication/330514684_Proc_mia_paidagogike_tes_de_miourgikes_graphes

Κολωνιάρη, Ζ., Τζουμερκιώτη, Κ. (2020). Ψυχική ανθεκτικότητα στις σχολικές κρίσεις. *Σύγχρονη Κοινωνία, Εκπαίδευση & Ψυχική Υγεία*, 1 (6). 347-356.

Κωτόπουλος, Τ. Η. (2012). Η «νομιμοποίηση» της Δημιουργικής Γραφής. *KEIMENA για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*(15). <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2012.543> και από:

https://www.academia.edu/22087665/%CE%97_%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82_%CE%93%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AE%CF%82

Λιοδάκης, Α., Τζανάκης, Μ., Τσούρτου, Β. (Επιμ.). (2007). *Τέχνη και ψυχιατρική. Με αφορμή το 1^ο Συνέδριο*. Αθήνα: Ινστιτούτο έρευνας και εφαρμογής προγραμμάτων ψυχικής υγείας «Επέκεινα». Τελευταία ανάκτηση στις 01/08/2023 από: <https://sociology.soc.uoc.gr/wpcontent/uploads/2013/tzanakis/EPIMELEIA%20SYLLOGIKON%20TOMON/1.%20Texni&Psychiatric2007.pdf>

Μουταφίδου, Α., & Μπράτιτσης, Θ. (2013). Ψηφιακή αφήγηση και δημιουργική γραφή: δύο παράλληλοι κόσμοι με κοινό τόπο. Στο Η.Τ. Κωτόπουλος, Α. Βακάλη, Β. Νάνου & Δ. Σουλιώτη. (2014). *Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Δημιουργική Γραφή*. Αθήνα - Φλώρινα: Π.Μ.Σ. Δημιουργική Γραφή. Τελευταία ανάκτηση την 17^η Ιουλίου 2023 από: http://cwconference.web.uowm.gr/archives/1st_conference/moutafidou_bratitsis_article.pdf

Παπαθεοδώρου, Θ., (2007). *Η ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας – Συγκριτική Προσέγγιση*. Ποινική Δικαιοσύνη, σ. 73-74.

Παπαμιχαήλ, Στ. (2005). *Κοινωνικές αναπαραστάσεις της κακοποίησης των γυναικών από τους συζύγους/συντρόφους τους*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Περκατέ, Β. (2023, Μάιος). *Η κακοποίηση του παιδιού*. Σεμινάριο Θεωρητικής Εκπαίδευσης του οργανισμού Εθελοντικής Διακονίας Ασθενών, Αθήνα.

Σουλιώτης, Μ. (2012). *Δημιουργική γραφή. Οδηγίες πλεύσεως, βιβλίο εκπαιδευτικού*. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων. Ανάκτηση από:

https://www.academia.edu/8512242/Dimiourgiki_Grafi_Odigies_Plefseos

Σπινέλλη, Κ. (2006, Μάιος). *Θύματα βίας: εντός και εκτός της οικογένειας – εντός και εκτός συνόρων*. Εισήγηση στην Ημερίδα: Μορφές βίας κατά παιδιών και γυναικών στη σύγχρονη κοινωνία. Εθνικό Συμβούλιο Ελληνίδων - Εαρινή Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Κέντρου του Διεθνούς Συμβουλίου Γυναικών (ECICW-CECIF). Τελευταία ανάκτηση στις 02/08/2023 από:

Θύματα βίας: εντός και εκτός της οικογένειας εντός και εκτός συνόρων: Εισήγηση της Κ. Δ. Σπινέλλη | Ανθρωποκεντρικά | το ιστολόγιο της Πελαγίας Παπανικολάου (wordpress.com) Και το σύνολο των κειμένων της Ημερίδας στο: <http://ncgw.org/gr/Ekdoseis/Ekdoseis-Via.pdf>

Σταυρακοπούλου, Σ. (2021) *Η δημιουργική γραφή και τα εσώψυχα του Ντίνου Χριστιανόπουλου*. Τελευταία ανάκτηση στις 19 Ιουλίου 2023 από:

https://www.academia.edu/65873600/%CE%97_%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AE_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%A4%CE%B1_%CE%B5%CF%83%CF%8E%CF%88%CF%85%CF%87%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%9D%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%85_%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%85_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%A3%CF%89%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82_%CE%A3%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85

Τσαρουχάς, Ν.Θ. (2021). Η δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση: πεδία εφαρμογών, τρόποι δράσεων και σύγχρονες-καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 1*(1), 137–145.

<https://doi.org/10.12681/edusc.3378>

Φλέσσα, Β. (Παρουσίαση). (2020). *Ντίνος Χριστιανόπουλος: Τρία Χρόνια χωρίς τον σπουδαίο ποιητή (video)*. Αθήνα: ΕΡΤ

Τελευταία ανάκτηση στις 19/08/2023 από: <https://www.ertnews.gr/anadromes/ntinos-xristianopoulos-tria-xronia-xoris-ton-spoudaio-poiiti-video/>

Φρανκλ, Ε. Β. (2010). *Το νόημα της ζωής*. Αθήνα: Ψυχογιός.

Χατζηφωτίου, Σ. (2005). *Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών και παιδιών*, Θεσσαλονίκη: Τζιόλα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed., text rev.). Washington, DC.

American Psychological Association. (2014). The Road to Resilience. In *APA dictionary of psychology*. Ανάκτηση από: <https://dictionary.apa.org/resilience> ή https://www2.montgomeryschoolsmd.org/siteassets/district/departments/student-services/parent-resources/the_road_to_resilience.pdf

Baker, F., Wigram, T., Stott D., & McFerran, K. (2008). Therapeutic Songwriting in Music Therapy. *Nordic Journal of Music Therapy*, (17)2, 105-123
doi: [10.1080/08098130809478203](https://doi.org/10.1080/08098130809478203)

Bernard, B. (1991). Fostering Resiliency in Kids: Protective factors in the family, school, and community. *WestEd Regional Educational Laboratory*. San Francisco
Τελευταία ανάκτηση στις 11/07/2023 από:
<https://www.wested.org/wp-content/uploads/2016/11/1373568312resource93-3.pdf>

Bessel, K. (2014). *The body keeps the score. Brain, Mind and Body in the Healing of Trauma*. New York: Viking

Μέρος προεπισκόπησης διατίθεται στο:

[The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma - Bessel van der Kolk, M.D. - Βιβλία Google](#)

Briere, J. N. (1992). *Child abuse trauma: Theory and treatment of the lasting effects*. Sage Publications, Inc.

Browne, K. D., & Herbert, M. (1997). *Preventing Family Violence*. UK: Wiley.

Calder, M.C., Peake, A.E., & Rose, K. (2001). Mothers of sexually abused children: a framework for assessment, understanding and support, *Russell House*, Lyme Regis
<https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.2002.t01-6-00247.x>

Caskey, O. L., & Richardson, I. (1975). Understanding and helping child-abusing parents. *Elementary School Guidance & Counseling*, 9 (3), 196–208.
<http://www.jstor.org/stable/42868382>

Creely, C., (2018). The Efficacy of Journal Writing in Assisting Survivors of Sexual Trauma towards PostTraumatic Growth. *Expressive Therapies Capstone Theses*. 65.
σ:8 https://digitalcommons.lesley.edu/expressive_theses/65

Daffern, M., Howells, K., & Ogloff, J. (2015). An evaluation of a violence prevention program for forensic patients. *Journal of Interpersonal Violence, 30*(6), 978-998.

Dahlberg, L. L., & Krug, E. G. (2002). Violence—a global public health problem. *Ciência & Saúde Coletiva, 7*(2), 403-410. doi:10.1590/S1413-81232006000200007

Dawson, P. (2004). *Creative Writing and the New Humanities* (1st ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203401019>

DeWall, N. C., Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2011). The general aggression model: Theoretical extensions to violence. *Psychology of violence, 1* (3), 245-258.

Ehlers, A., Hackmann, A., & Michael, T. (2004). Intrusive re-experiencing in post-traumatic stress disorder: Phenomenology, theory, and therapy. *Memory, 12*(4), 403–415. <https://doi.org/10.1080/09658210444000025>

Elliott, M., Browne, K., & Kilcoyne, J. (1995). Child sexual abuse prevention: what offenders tell us. *Child abuse & neglect, 19*(5), 579–594.
[https://doi.org/10.1016/0145-2134\(95\)00017-3](https://doi.org/10.1016/0145-2134(95)00017-3)

Emmerik, V. A., Reijntjes, A., & Kamphuis, J. (2012). Writing Therapy for Posttraumatic Stress: A Meta-Analysis. *Psychotherapy and psychosomatics, 82*. 82-88. 10.1159/000343131. Τελευταία ανάκτηση στις 02/08/2023 από:
https://www.researchgate.net/publication/234083735_Writing_Therapy_for_Posttraumatic_Stress_A_Meta-Analysis

Esterling, B., Antoni, M., Fletcher, M., Marguiles S., & Schneiderman, N. (1994). Emotional disclosure through writing or speaking modulates latent Epstein-barr virus antibody titers. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 130–40. 10.1037//0022-006X.62.1.130.

European Women’s Lobby. (1999). *Unveiling the Hidden Data on Domestic Violence in the European Union*. p.26 Τελευταία ανάκτηση στις 03/08/2023 από: [EUROPEAN WOMEN’S LOBBY \(womenlobby.org\)](http://EUROPEAN WOMEN’S LOBBY (womenlobby.org))

Florian, V., Mikulincer, M., & Taubman, O. (1995). Does hardiness contribute to mental health during a stressful real-life situation? The roles of appraisal and coping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 687–695. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.4.687>

Gelles, R. J. (1997). *Intimate violence in families* (3rd ed.). United Kingdom: Sage Publications. Μέρος προεπισκόπησης διατίθεται στο: [Intimate Violence in Families - Richard J. Gelles - Βιβλία Google](#)

Gorelic, K. (2005). Poetry therapy. In C. A. Malchiodi (ed.), *Expressive therapies*. New York, NY: Guilford Press

Grason, S. (2005). *Journalution: Journaling to awaken your inner voice, heal your life, and manifest your dreams* (1st edition). Novato, California: New Wolrd Library.

Harber, K. D., & Pennebaker, J. W. (1992). Overcoming traumatic memories. In S.-Å. Christianson (Ed.), *The handbook of emotion and memory: Research and theory* (pp. 359–387). Lawrence Erlbaum Associates, Inc

Hogan, M.A. (2012). *Νοσηλευτική ψυχικής υγείας. Ανασκοπήσεις και αιτιολογήσεις*. Αθήνα: Π.Χ. Πασχαλίδης.

Hopko, T. (2003). *Living in Communication*. Washington: Orthodox Clergy Association

Honor, G. (2017). Resilience. *Journal of pediatric health care : official publication of National Association of Pediatric Nurse Associates & Practitioners*, 31(3), 384–390. <https://doi.org/10.1016/j.pedhc.2016.09.005> και στο [https://www.jpedhc.org/article/S0891-5245\(16\)30254-1/fulltext](https://www.jpedhc.org/article/S0891-5245(16)30254-1/fulltext)

Jaffe, P. G., Wolfe, D. A., & Wilson, S. K. (1990). *Children of battered women*. Newbury Park: Sage Publications

Kellam, S.G., Wang, W., Mackenzie, A.C., Brown, C.H., Ompad, D.C., Or, F., Ialongo, N.S., Poduska, J.M., & Windham, A.M. (2012). The Impact of the Good Behavior Game, a Universal Classroom-Based Preventive Intervention in First and Second Grades, on High-Risk Sexual Behaviors and Drug Abuse and Dependence Disorders into Young Adulthood. *Prevention Science*, 15, 6-18.

Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1), 1–11.

<https://doi.org/10.1037/0022-3514.37.1.1>

Krafft – Ebing von R. (1984). *Psychopathia Sexualis*. Payot Paris. Τελευταία ανάκτηση στις 03/08/2023 από:

<https://www.gutenberg.org/cache/epub/64931/pg64931-images.html>

Logan, D.E., & Graham-Bermann, S.A. (1999). Emotion Expression in Children Exposed to Family Violence. *Journal of Emotional Abuse*, 1 (3), 39 – 64

Mazza, N. (2003). *Poetry Therapy: Theory and Practice* (1st ed.). *Routledge*.

<https://doi.org/10.4324/9780203954706>

Nicholson, C. (2010). No More Ghosts. The Exorcism of Traumatic Memory in Children and Adolescents, στο Chris Nicholson, Michael Irwin & Kedar Nath Dwivedi (Eds), *Children and Adolescents in Trauma. Creative Therapeutic Approaches* (σ.σ. 41-62), London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

O'Hagan, K. (1993). *Emotional and Psychological Abuse of Children*. Milton Keynes: Open University Press.

Pennebaker, J. W. (1985). Traumatic experience and psychosomatic disease: Exploring the roles of behavioural inhibition, obsession, and confiding. *Canadian Psychology / Psychologie canadienne*, 26(2), 82–95.
<https://doi.org/10.1037/h0080025>

Pennebaker, J., & Beall, S. (1986). Confronting a Traumatic Event. Toward an Understanding of Inhibition and Disease. *Journal of abnormal psychology*. 95. 274-81.
10.1037//0021-843X.95.3.274. και από:
https://www.researchgate.net/publication/19415586_Confronting_a_Traumatic_Event_Toward_an_Understanding_of_Inhibition_and_Disease/link/571e3c1708aed056fa226991/download

Pennebaker, J. W., Colder, M., & Sharp, L. K. (1990). Accelerating the coping process. *Journal of personality and social psychology*, 58(3), 528.

Pennebaker, J. W. (1993). Putting stress into words: Health, linguistic, and therapeutic implications. *Behaviour Research and Therapy*, 31(6), 539-548.
[https://doi.org/10.1016/0005-7967\(93\)90105-4](https://doi.org/10.1016/0005-7967(93)90105-4)

Pennebaker, J. W. (1997). Writing about emotional experiences as a therapeutic process. *Psychological Science*, 8(3), 162–166.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1997.tb00403.x>

Pennebaker, J. W., & Graybeal, A. (2001). Patterns of Natural Language Use: Disclosure, Personality, and Social Integration. *Current Directions in Psychological*

Science, 10(3), 90–93. Τελευταία ανάκτηση 02/08/2023 από:
<http://www.jstor.org/stable/20182707>

Peterson, J. (2023, August). *How To Overcome Memories That Haunt You*. [Vodcast].
Τελευταία ανάκτηση στις 19/08/2023 από: <https://youtu.be/sgu-cr8WenU>

Pizarro, J. (2004). The Efficacy of Art and Writing Therapy: Increasing Positive Mental Health Outcomes and Participant Retention After Exposure to Traumatic Experience. *Art Therapy*, 21(1), 5-12. doi:10.1080/07421656.2004.10129327

Progoff, I. (1992). *At a Journal Workshop*. New York: Tarcher

Ramet, A. (2011). *Creative writing*. UK: Hachette

Rush, B. (1962). Medical inquiries and observations upon the diseases of the mind [facsim. of the Philadelphia, 1812 ed.] *Hafner*, New York, p. 210.
https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Rush_MedicalInquiries1812.pdf

Rutter, M. (1987). Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(3), 316-331. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>

Shors, T. J., & Millon, E. M. (2016). Sexual trauma and the female brain. *Frontiers in Neuroendocrinology*, 41, 87–98. <https://doi.org/10.1016/J.YFRNE.2016.04.001> ή από: https://www.academia.edu/35560225/Sexual_trauma_and_the_female_brain

Smyth, J. M., Stone, A. A., Hurewitz, A., & Kaell, A. (1999). Effects of writing about stressful experiences on symptom reduction in patients with asthma or rheumatoid arthritis: a randomized trial. *JAMA*, 281(14), 1304–1309. <https://doi.org/10.1001/jama.281.14.1304>

Spinelli, C.D. (1997). *Crime in Greece in Perspective*. Athens: Sakkoulas.
<https://www.e-nomothesia.gr/oikogeneia/n-3500-2006.html>

Tedeschi, R.G., & Calhoun, L.G. (1996). The Posttraumatic Growth Inventory Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9(3), 455-471.

Walker, L. (1989). *Η κακοποιημένη γυναίκα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ward, T.B., Smith, S.M. & Finke, R. A. (1999). Creative Cognition. In R. Sternberg (ed.), *Handbook of creativity*. United Kingdom: Cambridge University Press, 189-212.

Winnicott, D.W. (1979). *Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα*. Αθήνα: Καστανιώτη.

World Health Organisation - W.H.O. (1999), *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention*, Geneva, p.15 <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900>

Άλλες πηγές:

Εικόνα εξωφύλλου:

<https://www.iapopsi.gr/viasmos-adelfon-petralona-se-diki-parapempontai-10-atoma/>

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 3500/2006, (ΦΕΚ 232/Α/24-10-2006)

Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις.

<https://www.e-nomothesia.gr/oikogeneia/n-3500-2006.html>

<https://www.kathimerini.gr/society/562280908/petralona-sto-edolio-10-atoma-gia-ti-sexoyaliki-kakopoiisi-anilikon/>,

<https://www.athensvoice.gr/epikairotita/ellada/789547/petralona-viasmos-fi-parapebtiko-vouleuma-kai-diki-gia-10-katigoroumenous/>

<https://www.newsit.gr/ellada/petralona-friki-apo-tis-nees-martyries-gia-tous-viasmous-ton-paidion/3632981/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 3500/2006

(ΦΕΚ 232/Α/24-10-2006)

Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 1

Ορισμοί

Για τον παρόντα νόμο θεωρείται:

1. ενδοοικογενειακή βία, η τέλεση αξιόποινης πράξης, σε βάρος μέλους της οικογένειας, σύμφωνα με τα άρθρα 6, 7, 8 και 9 του παρόντος και τα άρθρα 299 και 311 του Ποινικού Κώδικα.

2.α. οικογένεια ή κοινότητα που αποτελείται από συζύγους ή γονείς και συγγενείς πρώτου και δεύτερου βαθμού εξ αίματος ή εξ αγχιστείας και τα εξ υιοθεσίας τέκνα τους.

β. στην οικογένεια περιλαμβάνονται, εφόσον συνοικούν, συγγενείς εξ αίματος ή εξ αγχιστείας μέχρι τετάρτου βαθμού και πρόσωπα των οποίων επίτροπος, δικαστικός παραστάτης ή ανάδοχος γονέας έχει ορισθεί μέλος της οικογένειας, καθώς και κάθε ανήλικο πρόσωπο που συνοικεί στην οικογένεια.

γ. οι διατάξεις του παρόντος νόμου εφαρμόζονται και στην μόνιμη σύντροφο του άνδρα ή στον μόνιμο σύντροφο της γυναίκας και στα τέκνα, κοινά ή ενός εξ αυτών, εφόσον τα πρόσωπα αυτά συνοικούν, ως και στους τέως συζύγους.

3. θύμα ενδοοικογενειακής βίας κάθε πρόσωπο της προηγούμενης παραγράφου σε βάρος του οποίου τελείται αξιόποινη πράξη κατά τα άρθρα 6, 7, 8 και 9 του παρόντος. Θύμα είναι και το μέλος, στην οικογένεια του οποίου τελέσθηκε αξιόποινη πράξη, κατά τα άρθρα 299 και 311 του Ποινικού Κώδικα, καθώς και ο ανήλικος κατά την παράγραφο 2, ενώπιον του οποίου τελείται μία από τις αξιόποινες πράξεις της παρούσας.

Άρθρο 2

Απαγόρευση χρήσης βίας

Η άσκηση βίας κάθε μορφής μεταξύ των μελών της οικογένειας απαγορεύεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΑΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 3

Η ενδοοικογενειακή βία ως τεκμήριο κλονισμού του γάμου

Το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 1439 του Αστικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

«Εφόσον ο εναγόμενος δεν αποδεικνύει το αντίθετο, ο κλονισμός τεκμαίρεται σε περίπτωση διγαμίας ή μοιχείας αυτού, εγκατάλειψης του ενάγοντος ή επιβουλής της ζωής του από τον εναγόμενο, καθώς και σε περίπτωση άσκησης από τον εναγόμενο ενδοοικογενειακής βίας εναντίον του ενάγοντος.»

Άρθρο 4

Σωματική βία σε βάρος ανηλίκων

Επί ασκήσεως σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου, ως μέσου σωφρονισμού στο πλαίσιο της ανατροφής του, εφαρμόζεται το άρθρο 1532 του Αστικού Κώδικα.

Άρθρο 5

Χρηματική ικανοποίηση

Η κατά το άρθρο 932 του Αστικού Κώδικα χρηματική ικανοποίηση, λόγω ηθικής βλάβης του παθόντος για μία από τις πράξεις του παρόντος νόμου, δεν μπορεί να είναι κατώτερη των χιλίων (1.000) ευρώ, εκτός αν ο ίδιος ο παθών ζήτησε μικρότερο ποσό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 6

Ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη

1. Το μέλος της οικογένειας το οποίο προξενεί σε άλλο μέλος αυτής σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του, υπό την έννοια του εδαφίου α' της παρ. 1 του

άρθρου 308 του Ποινικού Κώδικα, ή με συνεχή συμπεριφορά προξενεί εντελώς ελαφρά κάκωση ή βλάβη της υγείας του, με την έννοια του εδαφίου β' της παραπάνω διάταξης, τιμωρείται με φυλάκιση, τουλάχιστον, ενός έτους.

2. Αν η πράξη της πρώτης παραγράφου είναι δυνατόν να προκαλέσει στο θύμα κίνδυνο για τη ζωή του ή βαριά σωματική βλάβη, επιβάλλεται φυλάκιση, τουλάχιστον, δύο ετών. Αν επακολουθήσει βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του θύματος, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι δέκα ετών. Αν ο υπαίτιος επεδίωκε ή γνώριζε και αποδέχθηκε το αποτέλεσμα της πράξης του, τιμωρείται με κάθειρξη.

3. Αν η πράξη της πρώτης παραγράφου τελέσθηκε σε βάρος εγκύου ή σε βάρος μέλους της οικογένειας το οποίο, από οποιαδήποτε αιτία, είναι ανίκανο να αντισταθεί, τιμωρείται με φυλάκιση, τουλάχιστον, δύο ετών και αν η πράξη τελέσθηκε ενώπιον ανήλικου μέλους της οικογένειας, τιμωρείται με φυλάκιση, τουλάχιστον, ενός έτους.

4. Αν η πράξη της πρώτης παραγράφου συνιστά μεθοδευμένη πρόκληση έντονου σωματικού πόνου ή σωματικής εξάντλησης, επικίνδυνης για την υγεία, ή ψυχικού πόνου, ικανού να επιφέρει σοβαρή ψυχική βλάβη, ιδίως με την παρατεταμένη απομόνωση του θύματος, επιβάλλεται κάθειρξη. Αν το θύμα είναι ανήλικος, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών.

5. Οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων εφαρμόζονται αντίστοιχα και όταν ο δράστης εργάζεται σε φορέα παροχής κοινωνικής μέριμνας, η δε πράξη του στρέφεται σε βάρος προσώπου, το οποίο δέχεται τις υπηρεσίες του φορέα αυτού.

Άρθρο 7

Ενδοοικογενειακή παράνομη βία και απειλή

1. Το μέλος της οικογένειας το οποίο εξαναγκάζει άλλο μέλος χρησιμοποιώντας βία ή απειλή με σπουδαίο και άμεσο κίνδυνο σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή χωρίς το θύμα να υποχρεούται προς τούτο τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών, ανεξάρτητα από το αν το απειλούμενο κακό στρέφεται εναντίον του ίδιου του θύματος ή κάποιου από τους οικείους του υπό την έννοια της περίπτωσης β' του άρθρου 13 του Ποινικού Κώδικα.

2. Το μέλος της οικογένειας το οποίο προκαλεί τρόμο ή ανησυχία σε άλλο μέλος της οικογένειας, απειλώντας το με βία ή άλλη παράνομη πράξη ή παράλειψη, τιμωρείται με φυλάκιση.

Άρθρο 8

Βιασμός και κατάχρηση σε ασέλγεια

1.Η παρ. 1 του άρθρου 336 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Όποιος με σωματική βία ή με απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία ή σε άλλη ασελγή πράξη ή σε ανοχή της τιμωρείται με κάθειρξη.»

2.Η παρ. 1 του άρθρου 338 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Όποιος με κατάχρηση της παραφροσύνης άλλου ή της από οποιαδήποτε αιτία προερχόμενης ανικανότητάς του να αντισταθεί, ενεργεί επ' αυτού συνουσία ή άλλη ασελγή πράξη τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών.»

Άρθρο 9

Ενδοοικογενειακή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας

1.Το μέλος της οικογένειας το οποίο προσβάλλει την αξιοπρέπεια άλλου μέλους της, με ιδιαίτερα ταπεινωτικό λόγο ή έργο που ανάγεται στη γενετήσια ζωή του, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών.

2.Με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών μέχρι τριών ετών τιμωρείται η πράξη της προηγούμενης παραγράφου, αν ο παθών είναι ανήλικος.

3.Οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων εφαρμόζονται αντίστοιχα και όταν ο δράστης εργάζεται σε φορέα παροχής κοινωνικής μέριμνας, η δε πράξη του στρέφεται σε βάρος προσώπου, το οποίο δέχεται τις υπηρεσίες του φορέα αυτού.

Άρθρο 10

Παρακώλυση απονομής της δικαιοσύνης

Όποιος σε υπόθεση ενδοοικογενειακής βίας απειλεί μάρτυρα ή μέλος της οικογένειάς του ή ασκεί βία εναντίον του ή τον δωροδοκεί, με σκοπό την παρακώλυση απονομής της δικαιοσύνης, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών μέχρι τριών ετών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ

Άρθρο 11

Προϋποθέσεις

1. Στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας ο αρμόδιος για την άσκηση ποινικής δίωξης εισαγγελέας διερευνά τη δυνατότητα διαμεσολάβησης κατά τη διαδικασία των επόμενων άρθρων.

2. Προϋπόθεση για την έναρξη της διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης είναι η υποβολή ανεπιφύλακτης δήλωσης εκ μέρους του προσώπου στο οποίο αποδίδεται η τέλεση του εγκλήματος, ότι είναι πρόθυμο σωρευτικά:

α) να υποσχεθεί ότι δεν θα τελέσει στο μέλλον οποιαδήποτε πράξη ενδοοικογενειακής βίας (λόγος τιμής) και ότι, σε περίπτωση συνοίκησης, δέχεται να μείνει εκτός οικογενειακής κατοικίας για εύλογο χρονικό διάστημα, εάν το προτείνει το θύμα. Για την υπόσχεση αυτή συντάσσεται έκθεση κατά τα άρθρα 148 επ. του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

β) να παρακολουθήσει ειδικό συμβουλευτικό θεραπευτικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας σε δημόσιο φορέα, σε όποιον τόπο και για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται τούτο αναγκαίο από τους αρμόδιους θεραπευτές. Ο υπεύθυνος του προγράμματος πιστοποιεί την ολοκλήρωση της παρακολούθησής του. Το σχετικό πιστοποιητικό επισυνάπτεται στο φάκελο της δικογραφίας. Αναφέρονται δε σε αυτό, αναλυτικά, το αντικείμενο του συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος και ο αριθμός των συνεδριών που παρακολούθησε ο ενδιαφερόμενος.

γ) να άρει ή να αποκαταστήσει, εφόσον είναι δυνατόν, αμέσως τις συνέπειες που προκλήθηκαν από την πράξη και να καταβάλει εύλογη χρηματική ικανοποίηση στον παθόντα.

3. Αν το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας είναι ανήλικος, η ποινική διαμεσολάβηση ενεργείται υπέρ αυτού και από κοινού από τον κατά τόπον αρμόδιο εισαγγελέα ανηλίκων και τον ασκούντα την επιμέλεια, εφόσον αυτός δεν είναι το ίδιο πρόσωπο με τον φερόμενο ως δράστη του εγκλήματος. Αν δεν υπάρξει ομοφωνία, η διαμεσολάβηση δεν είναι δυνατή. Ο ανήλικος που έχει συμπληρώσει το δέκατο τέταρτο έτος της ηλικίας του μπορεί, εφόσον το επιθυμεί, να παρίσταται κατ' αυτήν και να ακούγεται. Τα πρόσωπα του πρώτου εδαφίου αντιπροσωπεύουν τον ανήλικο στη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης και για τις αστικές αξιώσεις.

4. Οι σχετικές με την ποινική διαμεσολάβηση διατάξεις του παρόντος νόμου δεν εφαρμόζονται, αν ο φερόμενος ως δράστης της πράξεως ενδοοικογενειακής βίας είναι επίτροπος, δικαστικός συμπαραστάτης ή ανάδοχος γονέας του ανηλίκου.

5. Αν την πράξη ενδοοικογενειακής βίας σε βαθμό πλημμελήματος φέρεται να έχει τελέσει ανήλικος, εφαρμόζεται το άρθρο 45Α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Άρθρο 12

Διαδικασία

1. Αν σε βάρος του υπαιτίου κινηθεί η διαδικασία των άρθρων 417 επ. του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ποινική διαμεσολάβηση επιτρέπεται μόνον εφόσον το δικαστήριο αναβάλει την εκδίκαση της υπόθεσης κατά τις διατάξεις του άρθρου 423 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Στην περίπτωση αυτή, η σχετική διαδικασία χωρεί κατά τις παραγράφους 3 έως 6 του παρόντος άρθρου. Το δικαστήριο που αναβάλλει την εκδίκαση της υπόθεσης, κατά το πρώτο εδάφιο, εξετάζει αυτεπαγγέλτως αν συντρέχει περίπτωση να επιβληθούν στον υπαίτιο περιοριστικοί όροι κατά το άρθρο 18 του παρόντος νόμου.

2. Αν σε βάρος του φερόμενου ως δράστη ενεργείται προκαταρκτική εξέταση, ο εισαγγελέας, πριν από κάθε άλλη ενέργεια:

α) μπορεί να διατάσσει τη διενέργεια ιατρικής πραγματογνωμοσύνης στο φερόμενο ως θύμα, προκειμένου να ερευνηθεί η βασιμότητα της καταγγελίας για την σε βάρος του τέλεση της πράξεως,

β) εξετάζει ο ίδιος κάθε μάρτυρα που προτείνεται, καθώς και τα πρόσωπα της οικογένειας ή παραγγέλλει την εξέταση αυτών από τους αρμόδιους ανακριτικούς υπαλλήλους, και

γ) καλεί το πρόσωπο στο οποίο αποδίδεται η τέλεση της πράξεως να παράσχει στον ίδιο ή στον αρμόδιο ανακριτικό υπάλληλο εξηγήσεις υπό τους όρους του άρθρου 31 παρ. 2 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

3. Αν ο παρέχων εξηγήσεις δεν υποβάλει ο ίδιος, ή μέσω του συνηγόρου του, την κατά την παρ. 2 του άρθρου 11 δήλωση περί ποινικής διαμεσολάβησης, καλείται, προς τούτο, από τον αρμόδιο εισαγγελέα. Στην περίπτωση αυτή μπορεί να λάβει προθεσμία τριών ημερών για να απαντήσει.

4. Αν η απάντηση του παρέχοντος εξηγήσεις είναι αρνητική ή αυτός δεν απαντήσει, κινείται η ποινική διαδικασία κατά τις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Αν η απάντηση του παρέχοντος εξηγήσεις είναι θετική, ο εισαγγελέας ενημερώνει τον παθόντα ή τον συνήγορό του για την κατά τα ανωτέρω δήλωση του ενδιαφερομένου και, αν υποβληθεί σχετικό αίτημα, παρέχεται στον παθόντα προθεσμία, το πολύ τριών ημερών, για να δηλώσει αν δέχεται τη διαμεσολάβηση.

5. Αν η απάντηση του παθόντος είναι αρνητική ή αυτός δεν απαντήσει ή δεν επέλθει συμφωνία ως προς τους όρους της περίπτωσης α' της παραγράφου 2 του άρθρου 11, κινείται η ποινική διαδικασία κατά τις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Αν η απάντηση του παθόντος είναι θετική, ο εισαγγελέας με διάταξή του θέτει τη δικογραφία σε ειδικό αρχείο της εισαγγελίας. Κατά της διατάξεως αυτής δεν χωρεί προσφυγή.

6.Αν τα πρόσωπα στα οποία αποδίδεται η τέλεση της πράξης είναι περισσότερα, για την έναρξη της διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης απαιτείται μεταξύ τους συμφωνία. Το ίδιο ισχύει και αν η φερόμενη ως τελεσθείσα πράξη αφορά περισσότερα θύματα. Αν δεν επιτευχθεί συμφωνία κατά τα προηγούμενα εδάφια, η διαμεσολάβηση δεν είναι δυνατή.

7.Η συμφωνία των διαδίκων μερών για την κατά την παρ. 2 του άρθρου 11 του παρόντος έναρξη της διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης μπορεί να υποβληθεί στον αρμόδιο εισαγγελέα και με σχετικό πρακτικό εκ μέρους των συνηγών τους.

Άρθρο 13

Ποινικές συνέπειες

1.Η διάταξη του εισαγγελέα που εκδίδεται κατόπιν ποινικής διαμεσολάβησης καταχωρίζεται σε ειδική μερίδα στο δελτίο ποινικού μητρώου και τηρείται για χρονικό διάστημα ίσο προς τον εκ του νόμου προβλεπόμενο χρόνο παραγραφής του εγκλήματος στο οποίο αφορά.

2.Αν ο ενδιαφερόμενος συμμορφωθεί προς τους όρους της ποινικής διαμεσολάβησης για χρονικό διάστημα τριών ετών, τότε η σχετική διαδικασία ολοκληρώνεται και εξαλείφεται η ποινική αξίωση της πολιτείας για το έγκλημα που αφορά.

3.Η διαπιστούμενη από τον εισαγγελέα υπαίτια μη ολοκλήρωση της ποινικής διαμεσολάβησης διακόπτει τη διαδικασία και προκαλεί την αναδρομική άρση των επελθόντων αποτελεσμάτων. Στην περίπτωση αυτή ο εισαγγελέας ανασύρει τη δικογραφία από το αρχείο, η δε ποινική διαδικασία συνεχίζεται κατά τις οικείες διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, χωρίς να επιτρέπεται πλέον η υποβολή νέου αιτήματος για ποινική διαμεσολάβηση.

4.Ενόσω διαρκεί η διαδικασία ποινικής διαμεσολάβησης, τελεί σε εκκρεμοδικία η πράξη στην οποία αυτή αφορά. Η άσκηση ποινικής δίωξης για πράξη για την οποία εξαλείφθηκε η ποινική αξίωση της πολιτείας, λόγω ολοκλήρωσης της διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης, είναι απαράδεκτη. Η παραγραφή της πράξης αναστέλλεται μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης.

5. Η άρνηση ενός εκ των διαδίκων μερών να δεχθεί τη διαμεσολάβηση ή η αποτυχία ολοκλήρωσής της, για οποιαδήποτε αιτία, δεν επάγονται σε βάρος αυτών καμία αρνητική ουσιαστική ή δικονομική συνέπεια στην ποινική δίκη που επακολουθεί.

6. Στην παρ. 3 του άρθρου 574 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προστίθεται στοιχείο γ', το οποίο έχει ως εξής:

«γ) η διάταξη του εισαγγελέα που εκδίδεται κατόπιν ποινικής διαμεσολάβησης σε εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας.»

Άρθρο 14

Αστικές συνέπειες

1. Η συμφωνία των διαδίκων για την έναρξη της διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης ισχύει ως συμβιβασμός ως προς τις χρηματικές αξιώσεις από το έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας. Μόνη η συμφωνία του παθόντος συζύγου για την έναρξη της διαδικασίας δεν εμποδίζει την άσκηση αγωγής διαζυγίου ή την υποβολή αιτήσεως συναινετικής λύσεως του γάμου, την πρόοδο της δίκης και τη λύση του γάμου.

2. Η εντός τριετίας από την αρχειοθέτηση της υπόθεσης μη συμμόρφωση του φερόμενου ως δράστη προς τους όρους της ποινικής διαμεσολάβησης παρέχει στο θύμα του εγκλήματος ενδοοικογενειακής βίας το δικαίωμα να ζητήσει, με αγωγή του, την ανατροπή της συμφωνίας, όσον αφορά στις χρηματικές αξιώσεις. Με την άσκηση της αγωγής ανατροπής αναβιώνουν οι χρηματικές αξιώσεις του παθόντος, τα δε καταβληθέντα λόγω της συμφωνίας αναζητούνται κατά τις διατάξεις περί αδικαιολόγητου πλουτισμού.

3. Μετά την ολοκλήρωση της ποινικής διαμεσολάβησης αποκλείεται η ανατροπή της συμφωνίας, εξ οιαδήποτε λόγου και η αναζήτηση των καταβληθέντων σε συμμόρφωση αυτής. Τα ίδια αποτελέσματα επιφέρει και η λύση του γάμου μεταξύ των συζύγων εντός της τριετίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 15

Προσωρινή ρύθμιση της κατάστασης

Στο τέλος του άρθρου 735 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας προστίθεται εδάφιο, το οποίο έχει ως εξής:

«Σε υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας μπορεί να διατάσσεται ιδίως η απομάκρυνση του καθ' ου από την οικογενειακή κατοικία, η μετοίκησή του, η απαγόρευση να προσεγγίζει τους χώρους κατοικίας ή και εργασίας του αιτούντος, κατοικίες στενών συγγενών του, τα εκπαιδευτήρια των παιδιών και ξενώνες φιλοξενίας.»

Άρθρο 16

Παραγραφή

Αν οι πράξεις των άρθρων 6, 7 και 9 του παρόντος στρέφονται κατά ανηλίκου, η έναρξη της προθεσμίας παραγραφής αναστέλλεται μέχρι την ενηλικίωσή του.

Άρθρο 17

Ποινική δίωξη

1. Η ποινική δίωξη για τα εγκλήματα των άρθρων 6, 7, 9 και 10 ασκείται αυτεπαγγέλτως.

2. Σε βάρος του υπαιτίου εφαρμόζεται η διαδικασία των άρθρων 417 επ. του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Άρθρο 18

Περιοριστικοί όροι

1. Σε περίπτωση διαπράξεως εγκλήματος ενδοοικογενειακής βίας είναι δυνατόν, αν υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες κρίνεται απαραίτητο για την προστασία της σωματικής και ψυχικής υγείας του θύματος, να επιβληθεί στον κατηγορούμενο από το αρμόδιο ποινικό δικαστήριο στο οποίο παραπέμπεται να δικασθεί ή από τον αρμόδιο ανακριτή ή από το δικαστικό συμβούλιο και για όσο χρονικό διάστημα απαιτείται, ο περιοριστικός όρος της απομάκρυνσής του από την οικογενειακή κατοικία, η μετοίκησή του, η απαγόρευση να προσεγγίζει τους χώρους κατοικίας ή και εργασίας του θύματος, κατοικίες στενών συγγενών του, τα εκπαιδευτήρια των παιδιών και ξενώνες φιλοξενίας. Η ισχύς του παραπάνω περιοριστικού όρου παύει αυτοδικαίως μετά την έκδοση οριστικής αποφάσεως ή της διατάξεως του εισαγγελέα με την οποία αρχειοθετείται η υπόθεση λόγω ποινικής διαμεσολάβησης.

2. Ο περιοριστικός όρος που έχει επιβληθεί σύμφωνα με τις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου είναι δυνατόν να ανακληθεί, αντικατασταθεί ή

τροποποιηθεί από το αρμόδιο δικαστικό όργανο που τον επέβαλε, με αίτηση του κατηγορουμένου, στην οποία αναφέρονται οι λόγοι για τους οποίους επιβάλλεται η ανάκληση, αντικατάσταση ή τροποποίησή του. Για τη συζήτηση της αιτήσεως κλητεύεται υποχρεωτικά ο παθών, σύμφωνα με τις διατάξεις που ισχύουν κάθε φορά.

3. Το δικαστικό όργανο που είναι αρμόδιο κατά την παράγραφο 1 για την επιβολή, ανάκληση, αντικατάσταση ή τροποποίηση των περιοριστικών όρων, μπορεί να ζητήσει, συμβουλευτικά, τη γνώμη ψυχιάτρων, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών και άλλων επιστημόνων με ειδικές γνώσεις σε θέματα ενδοοικογενειακής βίας, εφόσον τα πρόσωπα αυτά εργάζονται σε δημόσιο φορέα υγείας.

Άρθρο 19

Εξέταση μαρτύρων

1. Σε υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας, μέλη της οικογένειας εξετάζονται ως μάρτυρες χωρίς όρκο.

2. Οι ανήλικοι κατά την εκδίκαση των υποθέσεων της προηγούμενης παραγράφου δεν κλητεύονται ως μάρτυρες στο ακροατήριο, αλλά αναγιγνώσκεται η κατάθεσή τους, εφόσον υπάρχει, εκτός εάν η εξέτασή τους κρίνεται αναγκαία από το δικαστήριο.

Άρθρο 20 Υποχρέωση τήρησης εχεμύθειας

1. Σε περίπτωση διαπράξεως εγκλήματος ενδοοικογενειακής βίας, οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές που διενεργούν προανάκριση, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 243 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, απαγορεύεται να ανακοινώνουν με οποιονδήποτε τρόπο το ονοματεπώνυμο του θύματος και του κατηγορουμένου, τη διεύθυνση κατοικίας τους, καθώς και οποιαδήποτε άλλα στοιχεία είναι δυνατόν να αποκαλύψουν την ταυτότητά τους.

2. Οι παραβάτες της διατάξεως αυτής τιμωρούνται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

ΑΡΩΓΗ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ

Άρθρο 21

Κοινωνική συμπαράσταση

1. Τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας δικαιούνται ηθικής συμπαράστασης και της αναγκαίας υλικής συνδρομής από νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, που λειτουργούν ειδικά για τους σκοπούς αυτούς υπό την εποπτεία του Υπουργείου

Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, και από κοινωνικές υπηρεσίες των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης.

2.Οι αστυνομικές αρχές που επιλαμβάνονται, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας υποχρεούνται, εφόσον το ζητήσει το θύμα, να ενημερώσουν αυτό και τους παραπάνω φορείς, ώστε να παρασχεθεί αμέσως η απαραίτητη, κατά περίπτωση, αρωγή.

Άρθρο 22

Ευεργέτημα πενίας

Στα θύματα ενδοοικογενειακής βίας, τα οποία ζητούν τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων για προσωρινή ρύθμιση

της κατάστασης, εξαιτίας του συγκεκριμένου περιστατικού, παρέχεται το ευεργέτημα της πενίας με μόνη την απόδειξη του περιστατικού βίας, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 194 επ. του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, αν αδυνατούν να καταβάλουν, έστω και προσωρινά, τις απαιτούμενες δικαστικές δαπάνες.

Άρθρο 23

Υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών

1.Εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ο οποίος, κατά την εκτέλεση του εκπαιδευτικού του έργου, με οποιονδήποτε τρόπο πληροφορείται ή διαπιστώνει ότι έχει διαπραχθεί σε βάρος μαθητή έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας, ενημερώνει, χωρίς καθυστέρηση, τον διευθυντή της σχολικής μονάδας.

Ο διευθυντής της σχολικής μονάδας ανακοινώνει, αμέσως, την αξιόποινη πράξη στον αρμόδιο εισαγγελέα, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 37 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή.

Την ίδια υποχρέωση έχουν οι εκπαιδευτικοί και οι διευθυντές των ιδιωτικών σχολείων, καθώς και οι υπεύθυνοι των πάσης φύσεως Μονάδων Προσχολικής Αγωγής.

2.Κατά την προδικασία και τη διαδικασία στο ακροατήριο, ο διευθυντής της σχολικής μονάδας, ο οποίος ανακοίνωσε την αξιόποινη πράξη στις παραπάνω αρμόδιες αρχές, και ο εκπαιδευτικός, ο οποίος την πληροφορήθηκε ή τη διαπίστωσε, καλούνται να εξετασθούν ως μάρτυρες, μόνο αν η πληροφορία δεν αποδεικνύεται με οποιοδήποτε άλλο αποδεικτικό μέσο.

Άρθρο 24

Το άρθρο 342 του Ποινικού Κώδικα (κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια) αντικαθίσταται ως εξής:

«Άρθρο 342.

Κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια

1.Ο ενήλικος ο οποίος ενεργεί ασελγείς πράξεις με ανήλικο, τον οποίον του έχουν εμπιστευθεί για να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, έστω και προσωρινά, τιμωρείται ως εξής:

α) αν ο παθών δεν συμπλήρωσε τα δεκατέσσερα έτη, με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών, β) αν ο παθών συμπλήρωσε τα δεκατέσσερα, όχι όμως και τα δεκαοκτώ έτη, με κάθειρξη.

2.Συνιστά επιβαρυντική περίπτωση η τέλεση της πράξης της πρώτης παραγράφου:

α) από οικείο,

β) από πρόσωπο που συνοικεί με τον ανήλικο ή διατηρεί φιλικές σχέσεις με τους οικείους του, γ) από εκπαιδευτικό, παιδαγωγό, γυμναστή ή άλλο πρόσωπο που παραδίδει μαθήματα στον ανήλικο, δ) από πρόσωπο που δέχεται τις υπηρεσίες του ανηλίκου,

ε) από κληρικό με τον οποίο ο ανήλικος διατηρεί πνευματική σχέση, στ) από ψυχολόγο, ιατρό, νοσοκόμο ή από ειδικό επιστήμονα που παρέχει τις υπηρεσίες του στον ανήλικο.

3.Ο ενήλικος ο οποίος με χειρονομίες, με προτάσεις ή με εξιστόρηση, απεικόνιση ή παρουσίαση πράξεων που αφορούν τη γενετήσια ζωή προσβάλλει την αιδώ ανηλίκου, τον οποίον του έχουν εμπιστευθεί για να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, έστω και προσωρινά, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών και αν η πράξη τελείται κατά συνήθεια με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών. Η παράγραφος 2 εφαρμόζεται αναλόγως και στις περιπτώσεις αυτές.

4.Ο ενήλικος, ο οποίος μέσω διαδικτύου ή άλλου μέσου επικοινωνίας, αποκτά επαφή με πρόσωπο που δεν συμπλήρωσε τα δεκαέξι έτη και με προτάσεις ή με εξιστόρηση, απεικόνιση ή παρουσίαση πράξεων που αφορούν τη γενετήσια ζωή προσβάλλει την αιδώ του, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και αν η πράξη τελείται κατά συνήθεια με φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών.

5.Η παραγραφή των πράξεων των προηγούμενων παραγράφων αναστέλλεται μέχρι την ενηλικίωση του ανηλίκου.»

Άρθρο 25

Οι προθεσμίες των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 3 και του άρθρου 4 ΣΤ' του ν. 3388/2005, που παρατάθηκαν με την αριθ. 99583 οικ./24.12.2005 (ΦΕΚ 1490 Β') κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Οικονομίας και Οικονομικών και Δημόσιας Τάξης, παρατείνονται αντίστοιχα έως ότου προαχθούν οι εξωτερικοί φρουροί στο βαθμό του Υπαρχιφύλακα και μέχρι την 12.9.2007.

Άρθρο 26

Η παράγραφος 4 του άρθρου 49 του ν. 2721/1999, όπως αντικαταστάθηκε με την παράγραφο 2 του άρθρου 1 του ν. 3388/2005 και συμπληρώθηκε με το άρθρο 18 του ν. 3472/2006, αντικαθίσταται ως εξής:

«4. Για την πλήρωση των θέσεων που προβλέπονται στην παράγραφο 2 διορίζονται Έλληνες πολίτες, απόφοιτοι λυκείου ή άλλης ισότιμης σχολής της ημεδαπής ή της αλλοδαπής. Οι υποψήφιοι δεν πρέπει να έχουν ηλικία μεγαλύτερη των 30 ετών, πρέπει να είναι αρτιμελείς, να έχουν ανάστημα (χωρίς υποδήματα) τουλάχιστον ενός μέτρου και εβδομήντα εκατοστών (1,70) και οι άνδρες να έχουν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις. Για την επιλογή τους εφαρμόζονται τα ακόλουθα αντικειμενικά κριτήρια:

(α) Η εκπλήρωση της στρατιωτικής τους θητείας στις Ένοπλες Δυνάμεις με το βαθμό του εφέδρου αξιωματικού ή στις Ειδικές Δυνάμεις των Ενόπλων Δυνάμεων ή η προϋπηρεσία ως εθελοντών πενταετούς θητείας στις Ένοπλες Δυνάμεις.

(β) Ο βαθμός του απολυτηρίου τίτλου σπουδών.

(γ) Η μόνιμη κατοικία και η εγγραφή στα δημοτολόγια δήμων ή κοινοτήτων του νομού όπου εδρεύουν τα Καταστήματα Κράτησης, για δύο τουλάχιστον χρόνια έως την έκδοση της προκήρυξης. Υποψήφιοι οι οποίοι λαμβάνουν μόρια με βάση το κριτήριο αυτό υποχρεούνται να υπηρετήσουν στο νομό για τον οποίο έλαβαν τα μόρια τουλάχιστον επί δέκα χρόνια, εκτός αν, λόγω βαθμολογικής προαγωγής τους ή υπηρεσιακών αναγκών, καταστεί αναγκαία η μετάθεση ή η απόσπασή τους σε Κατάστημα άλλου νομού.

(δ) Η κατοχή άδειας ικανότητας οδηγού Γ' ή Δ' κατηγορίας.

(ε) Η κατοχή διπλώματος μεταδευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης του Ο.Ε.Ε.Κ. δωδεκάμηνης τουλάχιστον φοίτησης, με ειδικότητα «Στέλεχος Υπηρεσιών Ασφαλείας».»

Άρθρο 27

Το τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 6 του άρθρου 49 του ν. 2721/1999 (ΦΕΚ 112 Α'), όπως αντικαταστάθηκε από την παρ. 2 του άρθρου 1 του ν. 3388/2005 (ΦΕΚ 225 Α'), αντικαθίσταται ως εξής:

«Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Δικαιοσύνης καθορίζεται το ύψος της αποζημίωσης, που λαμβάνουν οι εκπαιδευόμενοι στις ανωτέρω Σχολές. Η αποζημίωση υπόκειται σε κράτηση υγειονομικής περίθαλψης, όπως αυτή προβλέπεται εκάστοτε για τις αποδοχές των δημοσίων υπαλλήλων. Η κράτηση αυτή περιέρχεται στο Δημόσιο. Οι δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης των εκπαιδευομένων και μόνο καλύπτονται από τον Ο.Π.Α.Δ., ο οποίος επιχορηγείται προς τούτο κατά τα οριζόμενα στην παράγραφο 1 του άρθρου 11 του ν. 2768/1999 (ΦΕΚ 273 Α'). Το χρονικό διάστημα φοίτησης των ανωτέρω στη Σχολή αποτελεί χρόνο πραγματικής δημόσιας υπηρεσίας, εφόσον διορισθούν. Εάν με υπαιτιότητά τους διακοπεί η εκπαίδευση στη Σχολή ή δεν αποδεχθούν το διορισμό τους, οι εκπαιδευόμενοι υποχρεούνται να επιστρέψουν την αποζημίωση, καθώς και τις δαπάνες για την εκπαίδευσή τους, όπως καθορίζονται με την κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Δικαιοσύνης, η οποία προβλέπεται στην παράγραφο 8 του παρόντος.»

Άρθρο 28

Έναρξη ισχύος

Η ισχύς του παρόντος νόμου αρχίζει τρεις μήνες μετά τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 23 Οκτωβρίου 2006

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΟΥ ΜΠΟΡΕΙ ΤΟ ΘΥΜΑ Ή ΕΝΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΑ ΑΠΕΥΘΥΝΘΕΙ ΟΤΑΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΥΠΟΨΙΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας μπορεί να καλέσει το 100 ή να επικοινωνήσει με το πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα ή και απευθείας στη αρμόδια Εισαγγελία.

Εναλλακτικά, μπορεί να καλέσει την ΕΘΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ «1107» ή την Τηλεφωνική Γραμμή άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας του ΕΚΚΑ «197», ή να στείλει e-mail στην ηλεκτρονική διεύθυνση: sos15900@isotita.gr. Οι γραμμές αυτές λειτουργούν όλο το 24ωρο και στελεχώνονται από ειδικούς επιστήμονες (ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς), με σκοπό να παρέχουν ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη.

Επίσης μπορεί να απευθυνθεί σε:

- Κοινωνικές Υπηρεσίες των Δήμων και Ομάδες Προστασίας Ανηλίκων (Ο.Π.Α.) των Δήμων της χώρας.
- Εισαγγελίες Πρωτοδικών της χώρας (εξειδικευμένο Τμήμα Ανηλίκων λειτουργεί στην Εισαγγελία Ανηλίκων και υπάρχει σε Αθήνα, Πάτρα, Θεσσαλονίκη, Ηράκλειο & Πειραιά).
- Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων.
- Ελληνική Αστυνομία (σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη λειτουργεί Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων).
- Ελληνική Αστυνομία -Τμήμα Διαδικτυακής Προστασίας Ανηλίκων και Ψηφιακής Διερεύνησης.
- Συνήγορος του πολίτη-Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού: παρέχεται η δυνατότητα και τηλεφωνικής επικοινωνίας με εξειδικευμένο προσωπικό στο τηλέφωνο 800.11.32.000 (γραμμή χωρίς χρέωση για ανηλίκους).

Στον παρακάτω σύνδεσμο, υπάρχει ενημέρωση σχετικά με τα προγράμματα των θυτών ενδοοικογενειακής βίας:

<https://ekka.org.gr/index.php/el/programma-gia-thytes-endooikogeneiakis-vias>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ:

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Ερευνητικό Κέντρο, Διεύθυνση Οικογενειακών Σχέσεων, Κέντρο Μελέτης και Πρόληψης Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών:

Φωκίδος 7, Α(πελόκηποι, Αθήνα 11526

Τηλέφωνα: 210 77.15.791, 77.93.648 (& fax)

E-mail:agatinst@otenet.gr

Λειτουργεί ως κέντρο αναφοράς για όλη την Ελλάδα και παρέχει εξειδικευμένες υπηρεσίες και συμβουλευτική.

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Παρέχουν διαγνωστική εκτίμηση και θεραπευτική αντιμετώπιση σε θέματα που αφορούν σχέσεις οικογένειας και παιδιού.

1. Κέντρα Ψυχικής Υγιεινής:

• Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Αθηνών

Ζαΐμη 2, Εξάρχεια, Αθήνα, 10683

Τηλ.: 210 38.15.711, 210 38.44.733

• Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Αιγάλεω

Σούτσου 4, Πλατεία Δαβάκη, Αθήνα

Τηλ.:210 59.10.06566

• Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Πειραιά

Νοταρά και Μπουμπουλίνας 15, 5^{ος} όροφος, Πειραιάς, 18535

Τηλ.: 210 41.70.500

• Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Πάτρας

Αθ.Διάκου 35, Ψηλά Αλώνια, Πάτρα, 26224

Τηλ.: 061336.666, 335.043

- Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Θεσσαλονίκης
Καυταντζόγλου 36 και Παπάφη, Θεσσαλονίκη, 54639
Τηλ.: 031 845130, 845900, Fax: 845132

- Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Ηρακλείου
Ψαρομηλίγκων και Βλαστών 2, Κρήτη, 71202
Τηλ.: 081 244.409,244.393

- Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Βόλου
Κοραή 74, Βόλος, 38333
Τηλ.: 0421 38.608

2. Κέντρα Ψυχικής Υγείας

- Κοινοτικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας Παγκρατίου
Φερεκύδου 1, Παγκράτι, Αθήνα
Τηλ.: 21075.19.550, 90.29.456

- Κοινοτικό Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Καισαριανής Βύρωνα
Ψυχιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών
Δήλου 14, 9^η στάση, Φορμίωνος, Αθήνα
Τηλ.: 210 76.40.111, 76.44.705

- Κέντρο Ψυχικής Υγείας Αγίας Παρασκευής/Χαλανδρίου
Ζαλόγγου 6, Αγ. Παρασκευή, 15343
Τηλ.: 6391151, 63.99.195

- Κοινοτικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας
Κομνηνών 15, Θεσσαλονίκη
Τηλ. 031270.036, 268.841

- Κοινοτικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας Δυτικού Τομέα
Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία
Πατριάρχου Γρηγορίου Ε 45, Αμπελόκηποι, Θεσσαλονίκη Τηλ.: 031 726.918

Κέντρα Ψυχικής Υγείας λειτουργούν σε όλη την Ελλάδα ανά γεωγραφικούς τομείς.

3. Ιατροπαιδαγωγικοί Σταθμοί και Υπηρεσίες

- Παιδοψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής:
Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός Ν. Σμύρνης
2^ας Μαΐου 5, Κεντρική Πλατεία Ν. Σμύρνης, Αθήνα, 17121
Τηλ.: 210 93.23.493, 93.21.255, Fax: 93.47.335
- Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός Ν. Ηρακλείου
Σωκράτους 32, Ν. Ηράκλειο, Αττική
Τηλ.: 210 28.16.598, 28.30.312
- Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός
Γαρέφη 4, Ελληνορώσων, Αθήνα
Τηλ.: 210 67.73.442, 43
- Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης:
Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος
Γιαννιτσών 52, Θεσσαλονίκη, 54627
Τηλ.: 031 554.031, 554.032
- Νοσοκομείο Παίδων "Αγία Σοφία"
Τμήμα Ψυχολογικής Παιδιατρικής
Θηβών και Μ. Ασίας, Γουδί, Αθήνα, 115 27
Τηλ.: 210 77.98.748, 77.57.496
- Κοινοτική Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία
Στυλιανού Λαΐου 13, Αμπελόκηποι, Αθήνα
Τηλ.: 210 64.61.791
- Περιφερειακό Γενικό Νοσοκομείο Αθηνών "Γ.Γεννηματάς"
Τμήμα Ψυχιατρικής Εφήβων
Μεσογείων 154, Χολαργός, 115 27 Τηλ.: 210 74.80.901

- Γενικό Περιφερειακό Νοσοκομείο Α.Χ.Ε.Π.Α.
Υπηρεσία Παιδιού και Εφήβου
Στ. Κυριακίδη 1, Θεσσαλονίκη, 546 36
Τηλ.: 031 994.634, 205.586
- ΙΚΑ
Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία
Ιπποκράτους και Αραχώβης 17, Αθήνα
Τηλ.: 210 36.04.929, 36.04.919 (έως 18 ετών ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ)

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας ανά Νομαρχία

- Αττική:
Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Κεντρικού Τομέα Αθηνών
Φειδιππίδου 31, Αθήνα
Τηλ.: 210 77.10.301, 77.11.383, 77.10.463
- Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Ανατολικού Τομέα Αθηνών
Μεσογείων 427, Αγ. Παρασκευή, 153 43
Τηλ.: 210 60.13.472, 63.96.654
- Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Δυτικού Τομέα Αθηνών
Προύσσης 2, Αιγάλεω, Αττική
Τηλ.: 210 59.00.080, 59.06.838, 59.05.166
- Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Νότιου Τομέα Αθηνών
Ελευθερίου Βενιζέλου 273, Καλλιθέα
Τηλ.: 210 93.08.468, 93.08.470
- Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Πειραιά
Ηρώων Πολυτεχνείου 19, Πειραιάς, 185 32
Τηλ.: 210 41.79.394, 41.19.990

Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Ανατολικής Αττικής
170 χλμ. Λεωφ. Μαραθώνος, Παλλήνη, Αττική
Τηλ.: 210 60.33.122, 60.33.136, 60.33.123

Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Δυτικής Αττικής
Χατζηδάκη και Περσεφώνης, Ελευσίνα, Αττική
Τηλ.: 210 55.61.255

ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Λεωφόρος Αλεξάνδρας 173, Αθήνα, 115 22
Τηλ.: 210 64.64.925, 64.47.687, 77.05.711, εσωτ. 306

ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Πρώην Σχολή Ευελπίδων, Κτίριο 16
Τηλ.: 210 88.27.993

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΩΝ (Ε.Π.Α.)

Σωκράτους 65, Αθήνα, 104 31
Τηλ.: 210 52.23.290

Υπηρεσίες και γραφεία της Ε.Π.Α. λειτουργούν στα περισσότερα Πρωτοδικεία ανά την Ελλάδα.

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

- Αθήνα: Σταδίου 65
Τηλ.: 210 32.44.463, 32.47.684
- Πειραιάς: Τσαμαδού 43
Τηλ.: 210 41.12.410, 41.73.659

Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων λειτουργούν σε όλα τα Πρωτοδικεία στις έδρες νομών.